

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις της διαφθοράς
του οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος

Διπλωματική Εργασία
«Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα: θεωρητικά προαπαιτούμενα και
οι εκφάνσεις του στη σύγχρονη Ελλάδα»

Ειρήνη Σουλτάνη

Επιβλέπων καθηγητής: Χρήστος Κουρούτζας

Αθήνα, Ιανουάριος 2025

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα: θεωρητικά προαπαιτούμενα και
οι εκφάνσεις του στη σύγχρονη Ελλάδα»

Ειρήνη Σουλτάνη

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Χρήστος Κουρούτζας

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Εριφύλη Μπακιρλή

Αθήνα, Ιανουάριος 2025

*Αφιερωμένη στην οικογένειά μου και στον σύζυγό μου, οι οποίοι μου στάθηκαν σε κάθε
μου βήμα*

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία θα γίνει μία προσπάθεια περιγραφής της έννοιας του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αποτελεί ένα από τα εγκλήματα της βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας. Για να γίνει κατανοητός ο όρος θα γίνει πρώτα ανάλυση της έννοιας του εγκλήματος και στη συνέχεια θα δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στα εγκλήματα της βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας. Μέσω της περιγραφής πολιτικών σκανδάλων θα γίνει κατανοητός ο όρος του κρατικού εγκλήματος. Το κράτος αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην εξέλιξη του εγκλήματος καθώς είτε το προωθεί είτε ανέχεται την εξέλιξη του. Η διαφθορά αποτελεί κινητήριο δύναμη για την τέλεση των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων ενώ οι βλάβες τις οποίες προκαλούν είναι μεγαλύτερης σημασίας από εκείνες των κοινών εγκλημάτων. Πολύ συχνά ταυτίζεται αποκλειστικά με το οργανωμένο έγκλημα ως προς τη δομή αλλά στην πραγματικότητα διαθέτει χαρακτηριστικά και από το κρατικό και από το οργανωμένο έγκλημα. Η ύπαρξη του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος οφείλεται στην ανάγκη για απόκτηση κέρδους. Χαρακτηριστικό για την εξέλιξή του είναι η συμβίωση μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας καθώς και το φαινόμενο της ατιμωρησίας. Καθώς πρόκειται για έναν όρο αρκετά πρόσφατο, δεν έχει μελετηθεί επαρκώς αυτός ο τύπος εγκλήματος. Ωστόσο οι περιπτώσεις της Siemens και της Novartis, οι οποίες θα αναλυθούν εκτενώς στην εργασία, θα αποδείξουν την έκταση του προβλήματος. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα συνεχώς προσαρμόζεται στις συνθήκες για την επιβίωση του, όμως όσες μορφές και αν αλλάξει, η κοινωνική βλάβη, την οποία προκαλεί, έχει συνεχώς καταστροφικές συνέπειες.

Λέξεις – κλειδιά

Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα, οικονομικό έγκλημα, διαφθορά

« State-corporate crime: theoretical prerequisites and its manifestations in modern
Greece »

Eirini Soultani

Abstract

In this paper, an attempt will be made to describe the concept of state-corporate crime. State-corporate crime is one of the crimes of serious economic crime. In order to understand the term, the concept of crime will first be analyzed and then more emphasis will be placed on the crimes of serious economic crime. Through the description of political scandals, the term state crime will be understood. The state is an important factor in the development of crime. Moreover, the state either promotes or tolerates the development of crime. Corruption is a driving force behind the commission of state-corporate crime and it also causes serious social harm greater significance than those of ordinary crimes. It is very often mistakenly identified with organized crime in terms of structure. However, it also has characteristics of both state and organizational crime. State-corporate crime exists because of the need to make a profit. Its development is characterized by the symbiosis between legality and illegality as well as the phenomenon of impunity. As this is a fairly recent term, this type of crime has not been sufficiently studied. However, the cases of Siemens and Novartis, which will be analyzed in the paper, will demonstrate the extent of the problem. State-corporate crime is constantly adapting to the conditions for its survival, but no matter how many forms it takes, the social harm it causes is constantly having devastating consequences.

Keywords

State-corporate crime, economic crime, corruption

Περιεχόμενα

Περίληψη	v
Abstract	vi
Περιεχόμενα.....	vii
Συντομογραφίες και Ακρωνύμια.....	ix
Εισαγωγή	x
1.Γενική Θεώρηση του Εγκλήματος.....	1
1.1 Εγκλήματα βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας	2
1.1.1 Οργανωμένο έγκλημα	3
1.1.2 Το οργανωμένο έγκλημα ως καινοτομία.....	4
1.1.3 Το οργανωμένο έγκλημα και η εξάπλωσή του.....	4
1.1.4 Το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος ως συστατικό του οργανωμένου εγκλήματος.....	5
1.1.5 Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση	5
1.1.6 Η απουσία από τον ελλαδικό χώρο	6
1.2 Εγκλήματα λευκού κολάρου	6
1.2.1 Η ιστορική αναδρομή του όρου	8
2.Το κρατικό εταιρικό έγκλημα	10
2.1 Ιστορική αναδρομή του όρου.....	10
2.2 Ορισμός.....	10
2.3 Διαστάσεις κρατικού-εταιρικού εγκλήματος	11
2.3.1 Παγκοσμιοποίηση	11
2.3.2 Προσβολή ανθρώπινων δικαιωμάτων/ Κοινωνική βλάβη.....	11
2.4 Τυπολογία των κρατικών – εταιρικών εγκλημάτων	11
2.5 Η διαφθορά ως κινητήριος δύναμη.....	13
2.6 Νομολογία για την αντιμετώπιση της διαφθοράς στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα	14
2.6.1 Οι επιλογές του εθνικού νομοθέτη για τον δημόσιο τομέα	15
2.6.2 Οι επιλογές του εθνικού νομοθέτη για τον ιδιωτικό τομέα	15
2.6.3 Το φαινόμενο της ατιμωρησίας.....	15

2.7 Η συμβίωση μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας.....	16
2.8 Σύγκριση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος με άλλα συναφή εγκλήματα ...	18
3. Η περίπτωση της Siemens.....	20
3.1 Οι Συμβάσεις	24
3.1.1 Ψηφιοποίηση του ΟΤΕ	24
3.1.2 Το σύστημα C41.....	25
3.1.3 Συμβάσεις με τα νοσοκομεία	26
3.1.4 Η σύμβαση με τον ΟΣΕ	26
3.1.5 Το πρόγραμμα «Ερμής»	27
3.2 Το χρονικό της υπόθεσης	28
3.2.1 Διακοπή λόγω μετάφρασης.....	29
3.2.2 Κατηγορούμενοι της υπόθεσης.....	30
3.2.3 Το πόρισμα της Βουλής των Ελλήνων.....	32
3.2.4 Η καθυστέρηση της δίκης.....	33
4. Η περίπτωση της Novartis	36
4.1 Το χρονικό της υπόθεσης	36
4.1.1 Τα αντιγριπικά εμβόλια.....	39
4.1.2 Τα αντιδραστήρια κατά του ιού HIV	41
4.1.3 Η σημασία των μαρτύρων	44
4.1.4 Η αντίδραση των πολιτικών κομμάτων	48
4.1.5 Μετέπειτα εξελίξεις	48
Συμπεράσματα	52
Βιβλιογραφία	55
Ελληνική βιβλιογραφία.....	55
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	57
Ηλεκτρονικές πηγές.....	58
Νομοθεσία.....	63

Συντομογραφίες και Ακρωνύμια

ΑΜΠΕ	Αθηναϊκό Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων
ΓΕΣ	Γενικό Επιτελείο Στρατού
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΥ	Εθνικό Σύστημα Υγείας
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΣΕ	Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος
ΙΦΕΤ	Ινστιτούτο Φαρμακευτικής Έρευνας & Τεχνολογίας
ΚΕΕΛΠΝΟ	Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων
ΚΗΜΔΗΣ	Κεντρικό Ηλεκτρονικό Μητρώο Δημόσιων Συμβάσεων
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
Ν.	Νόμος
Π.Κ.	Ποινικός Κώδικας

Εισαγωγή

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα διανύει την τρίτη δεκαετία από την πρώτη εμφάνιση του ως όρου στα επιστημονικά κείμενα. Μπορεί να αποτελεί έναν όρο σύγχρονο όμως αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχε και παλιότερα ως τύπος εγκλήματος. Καθώς πρόκειται για έναν τύπο εγκλήματος, το οποίο δεν είναι ορατό και είναι δύσκολο να φανερωθεί, γίνεται αντιληπτό ότι δύσκολα μπορεί να μελετηθεί. Ταυτόχρονα υπήρχε η αντίληψη ότι το έγκλημα είναι εισαγόμενο φαινόμενο. Επομένως ήταν σχεδόν αδύνατο τα πρώτα χρόνια μελέτης και ελέγχου των εγκληματικών ενεργειών να συνδεθούν με εγκλήματα, τα οποία έχουν διαπραχθεί από το κράτος.

Η σημασία για την καταπολέμηση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος έγκειται στο γεγονός ότι η κοινωνική βλάβη, η οποία προκαλείται από την τέλεση τέτοιων εγκλημάτων είναι μεγάλη. Η ζημιά που προκαλείται είναι ανυπολόγιστη ενώ ταυτόχρονα πλήττονται οι καλές σχέσεις ανάμεσα στην κοινωνία και στο κράτος.

Στόχος της διπλωματικής εργασίας είναι να αναλυθεί εκτενώς ο όρος «κρατικό-εταιρικό» έγκλημα. Θα γίνει πρώτα μία ανάλυση των εγκλημάτων της βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας ώστε να δημιουργηθεί το κατάλληλο υπόβαθρο για την καλύτερη κατανόηση του όρου. Πιο συγκεκριμένα θα γίνει παρουσίαση του όρου «οργανωμένο έγκλημα» καθώς και στον τρόπο με τον οποίο εξαπλώνεται. Στη συνέχεια θα αναδειχθούν τα εγκλήματα του λευκού κολάρου καθώς και θα γίνει μία ιστορική αναδρομή της εξέλιξης του όρου. Μεγαλύτερη έμφαση θα δοθεί και στο θέμα της εργασίας, δηλαδή στην ανάλυση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος. Θα γίνει αναφορά στους λόγους για τους οποίους άργησε να αποτελέσει αντικείμενο μελέτης ενώ θα παρουσιαστούν και οι επιλογές του εθνικού νομοθέτη. Επιπλέον θα δοθεί έμφαση στην συμβίωση μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας.

Στο δεύτερο σκέλος της εργασίας θα δοθούν παραδείγματα κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων με σκοπό να γίνει η καλύτερη κατανόηση τους. Πιο συγκεκριμένα θα γίνει αναφορά στο σκάνδαλο της Siemens, το οποίο έχει απασχολήσει για αρκετές δεκαετίες την Ελλάδα. Θα γίνει παρουσίαση των κυριότερων συμβάσεων, οι οποίες υπογράφηκαν με το κράτος με απευθείας ανάθεση ενώ ταυτόχρονα θα παρουσιαστεί

το χρονικό της υπόθεσης. Επιπλέον θα μελετηθεί η περίπτωση της Novartis, η οποία έχει απασχολήσει την ελληνική κοινωνία τα τελευταία χρόνια. Η ιδιαιτερότητα στην περίπτωση της Novartis είναι ότι ενώ και η ίδια η φαρμακευτική εταιρεία δηλώνει ότι έχει χρηματοδοτήσει πολιτικά και μη πρόσωπα αυτό δεν μπόρεσε να αποδειχθεί από την ποινική διαδικασία. Θα δοθεί μεγάλη έμφαση στην σχέση μεταξύ του ΚΕΕΛΠΝΟ και της Novartis ενώ θα γίνει αναφορά στον θεσμό των προστατευόμενων μαρτύρων. Στόχος μέσω της ανάλυσης αυτών των παραδειγμάτων είναι να γίνει κατανοητό το κρατικό-εταιρικό έγκλημα καθώς και το πόση βλάβη, κοινωνική και οικονομική, μπορούν να προκαλέσουν αυτά τα εγκλήματα.

1.Γενική Θεώρηση του Εγκλήματος

Είναι γνωστό ότι το έγκλημα σύμφωνα με το Άρθρο 14 του Ποινικού Κώδικα «είναι πράξη ή παράλειψη, άδικη και καταλογιστή στο δράστη της, η οποία τιμωρείται από τον ποινικό νόμο». Βεβαίως πάντοτε υπάρχουν εξαιρέσεις και ελαφρυντικά ως προς αν θεωρείται κάτι έγκλημα όπως για παράδειγμα όταν κάποιος βρίσκεται σε κατάσταση άμυνας (Βιδάλη, 2013: 15). Για τους εγκληματολόγους όμως το έγκλημα δεν έχει έναν τόσο καθολικό και οικουμενικό ορισμό. Η κάθε σχολή σκέψης της Εγκληματολογίας είχε την δικιά της άποψη σε σχέση με το εγκληματικό φαινόμενο και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δεν σταμάτησαν να μελετούν το θέμα.

Είναι σημαντικό να κάνουμε μία διάκριση μεταξύ νομικού και πραγματικού εγκλήματος. Πραγματικό έγκλημα θεωρείται το έγκλημα, το οποίο παραβιάζει τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου καθώς και προκαλεί βλάβη στην κοινωνία ενώ, νομικό όπως αναφέρει και ο Ποινικός Κώδικας, είναι εκείνη η πράξη που παραβιάζει ποινικούς νόμους (Βιδάλη, 2013: 14). Επομένως είναι φανερό πως το έγκλημα πρόκειται για μία κατασκευή. Ο χαρακτηρισμός του εγκληματία αποδίδεται μόνο επειδή η κυρίαρχη τάξη ποινικοποίησε μία πράξη με την δημιουργία ενός νόμου.

Για πολλά χρόνια, ακριβώς επειδή ο νόμος ήταν πολύ περιορισμένος ως προς τον ορισμό του εγκλήματος οι εγκληματολόγοι μελετούσαν μόνο τα «εγκλήματα του δρόμου» αφού αυτά ποινικοποιούνταν εκ πρώτης όψεως (Χουλιάρας, 2019). Με την συμβολή όμως του Edwin Sutherland έγινε φανερό ότι δεν υπάρχουν μόνο οι εγκληματίες του μπλε κολάρου αλλά και του λευκού (Κουλούρης, 2019: 24).

Η Κλασική σχολή σκέψης της εγκληματολογίας αλλά και Θετική σχολή ασχολήθηκαν με τα εγκλήματα του δρόμου καθώς αυτά είναι τα οποία είχαν ποινικοποιηθεί. (Χουλιάρας, 2019: 63). Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι δεν είχαν ασχοληθεί με τη βλάβη που προκαλούν οι πράξεις της ανώτερης τάξης. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Willem Bongers (1916) στο βιβλίο του *Criminality and Economic Conditions* υποστηρίζει ότι τα εγκλήματα εντοπίζονται κυρίως στις κατώτερες τάξεις, ενώ αναφέρει πως και οι ανώτερες τάξεις διαπράττουν εγκλήματα, αλλά σύμφωνα με τους υπάρχοντες νόμους δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως τέτοια (Κουλούρης, 2019, σ. 26).

1.1 Εγκλήματα βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας

Τα εγκλήματα βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας, όπως αυτά διακρίνονται σε εγκλήματα του λευκού κολάρου, του οργανωμένου εγκλήματος και των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων, από ποινικό-δικαιική άποψη αποτελούν ξεχωριστά εγκλήματα μεταξύ τους (Βιδάλη, 2017:130). Η εγκληματολογική έρευνα για πολλά χρόνια, όπως ήδη έχει αναφερθεί, επικεντρωνόταν στα εγκλήματα του δρόμου (Αλοσκόφης, 2019:87) και όχι στα εγκλήματα βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας. Σύμφωνα με τη Θετικιστική Εγκληματολογία οι εγκληματίες είχαν συγκεκριμένα βιολογικά, ψυχολογικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά όπως αυτά αναλύονται στους ατομικούς-κοινωνικούς παράγοντες της εγκληματογένεσης. Τα εγκλήματα αυτά, καθώς πραγματοποιούνται στο δημόσιο χώρο, χαρακτηρίζονται από υψηλή θεατότητα (Αλοσκόφης, 2019: 88). Η Κριτική Εγκληματολογία αντίθετα έδωσε μεγαλύτερη βαρύτητα στα εγκλήματα βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας και ιδιαίτερα στον τρόπο εξάπλωσής τους (Βιδάλη, 2017:130). Τα εγκλήματα βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας παρουσιάζονται όλο και πιο συχνά στην καθημερινότητα ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι οι δράστες μπορεί να προέρχονται και από οικονομικές ελίτ που κατέχουν θέσεις εξουσίας (Αλοσκόφης, 2019:89). Συχνά οι δράστες παραμένουν ατιμώρητοι καθώς είναι δύσκολο να εντοπιστούν (Αλοσκόφης, 2019: 89). Το γεγονός μάλιστα ότι τα επίσημα στατιστικά στοιχεία είναι ανεπαρκή, καθιστά δύσκολη την μελέτη αυτών των εγκλημάτων (Αλοσκόφης, 2019:95). Το ενδιαφέρον των εγκληματολόγων ως προς αυτά κρίνεται σημαντικό καθώς η βλάβη που προκαλείται στην κοινωνία είναι μεγάλης σημασίας. Τα εγκλήματα των ισχυρών περιλαμβάνουν το εταιρικό έγκλημα, το κρατικό έγκλημα, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, τα εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης και το οργανωμένου εγκλήματος (Χουλιάρης, 2021).

Τα εγκλήματα αυτά φαίνεται πως δεν έχουν κάποιον συγκεκριμένο ορισμό. Ο Ποινικός Κώδικας ορίζει την ποινή ανάλογα με την ευθύνη και την επίγνωση του δράστη, την σοβαρότητα της πράξης καθώς και την κοινωνική βλάβη που έχει προκληθεί από την τέλεση ή παράλειψη της πράξης (Βιδάλη, 2017: 130). Επομένως πρόκειται για ιδιαίτερα είδη εγκλήματος, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα να διαφοροποιείται και ο τρόπος αντιμετώπισης τους. Ο ρόλος της Εγκληματολογίας είναι να μελετάει την κοινωνική βλάβη η οποία προκαλείται. Τα εγκλήματα αυτά πραγματοποιούνται μέσω

των «συμβιωτικών» σχέσεων που υπάρχουν ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, οι οποίες εκμεταλλεύονται το σύγχρονο μοντέλο οικονομίας της κοινωνίας (Βιδάλη, 2017: 129-132).

1.1.1 Οργανωμένο έγκλημα

Το οργανωμένο έγκλημα είναι δύσκολο να κατανοηθεί ως σύνολο. Ως όρος πρωτοεμφανίστηκε το 1896 στην Αμερική (Paoli & Vander Beken, 2014). Ο Cressey, θεωρεί ότι το έγκλημα είναι εισαγόμενο, εστιάζει στην δομή των μελών του που έχουν ιεραρχία, στα εθνικά χαρακτηριστικά τους και λειτουργεί με κώδικες και κανόνες (Cressey, 2019). Οι ορισμοί του οργανωμένου εγκλήματος είναι ασαφείς και υπάρχει ασυμφωνία μεταξύ των εγκληματολόγων (Hirschfeld, 2015: 23). Σύμφωνα μάλιστα με τον Chambliss αυτό συμβαίνει γιατί προσπαθούμε να το αναλύσουμε με διαφορετικούς όρους και όχι με τους όρους τους οποίους χαρακτηρίζει μία κανονική και νόμιμη επιχείρηση (Σταμούλη, 2016:1195). Όπως αναφέρει και η Βιδάλη (Βιδάλη, 2017:150), το οργανωμένο έγκλημα είναι μία επιχείρηση, η οποία συμβαδίζει με τις αλλαγές στην οικονομία και την αγορά εργασίας. Στην Ευρώπη, η έννοια του ΟΕ, προσεγγίστηκε το 2000, στη Σύμβαση του Παλέρμου. Στην Ελλάδα, η εν λόγω Σύμβαση, κυρώθηκε με το νόμο 3875 το 2010 και την εισαγωγή του όρου της εγκληματικής οργάνωσης στο άρθρο 187ΠΚ, το οποίο και έχει τροποποιηθεί πολλές φορές έως σήμερα (Χλούπης, 2020).

Το οργανωμένο έγκλημα έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό. Τείνει να προσαρμόζεται εύκολα ανάλογα με τις συνθήκες και τις ανάγκες της εκάστοτε κοινωνίας στην οποία διαμορφώνεται (Σταμούλη, 2016: 1200). Η ιστορία μάλιστα έχει δείξει ότι το οργανωμένο έγκλημα ακμάζει όταν υπάρχουν μεταβολές στο οικονομικό σύστημα (Βιδάλη, 2017:153). Η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στο οργανωμένο έγκλημα και στη νόμιμη οικονομία είναι συμβιωτική (Ruggiero, 1997). Το οργανωμένο έγκλημα εννοιολογικά συνδέεται με μία «παράνομη» οικονομία την οποία αυτό δημιουργεί αλλά και συμβιώνει μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο (Σταμούλη, 2016: 1198). Η παράλληλη οικονομία έχει την ιδιαιτερότητα να προσαρμόζεται στους κανόνες της αγοράς. Τα άτομα της κοινωνίας ως καταναλωτές αυτής της οικονομίας βοηθάνε στην διαιώνιση της. Επομένως οι εγκληματικές οργανώσεις διαπιστώνεται ότι έχουν την ανοχή της

κοινωνίας (Σταμούλη, 2016: 1198). Η ανοχή αυτή οφείλεται συνήθως λόγω των ωφελημάτων τα οποία προσφέρονται μέσω αυτών των παράνομων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Για παράδειγμα οι τιμές κάποιων προϊόντων ενδεχομένως να είναι χαμηλότερες, όπως στα λαθραία τσιγάρα, αλλά ταυτόχρονα αυτό σημαίνει ότι προσφέρονται πολλές θέσεις εργασίας σε ανειδίκευτους εργάτες (Σταμούλη, 2016: 1198).

Η σύνδεση του οργανωμένου εγκλήματος με τους μετανάστες, κυρίως κατά τη δεκαετία του '90 παρουσιάστηκε ως μία ιδανική κατάσταση για τους εγκληματίες καθώς ήταν εύκολο να αποποιηθούν τις ευθύνες, κατηγορώντας τους μετανάστες ως εύκολους στόχους. (Σταμούλη, 2016: 1207). Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι εκείνη τη δεκαετία δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα υπήρχε μέσα στα ίδια της τα σύνορα (Ξενάκη, 2011). Έτσι, θεωρούνται ότι πρόκειται για ένα εισαγόμενο φαινόμενο (Βιδάλη, 2017: 48). Η τάση ότι το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί εισαγόμενο φαινόμενο αρχίζει να εγκαταλείπεται περίπου το 2011. Στις εκθέσεις του 2011 και του 2012 διακρίνεται ότι δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στα χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος (Σταμούλη, 2016: 1210). Στις εκθέσεις αυτές αναφέρεται ότι ο ρόλος των ημεδαπών είναι πιο ενεργός και μάλιστα το ποσοστό τους είναι μεγαλύτερο από αυτό των αλλοδαπών.

1.1.2 Το οργανωμένο έγκλημα ως καινοτομία

Το οργανωμένο έγκλημα παρουσιάζεται ως καινοτομία με απώτερο σκοπό την απόκτηση εύκολου κέρδους. Όσα άτομα δεν μπορούν να εργαστούν στην νόμιμη οικονομία μπορούν να απορροφηθούν από το οργανωμένο έγκλημα (Σταμούλη, 2016: 1199). Τέτοια άτομα μπορεί να είναι μετανάστες χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα και γενικότερα περιθωριοποιημένα άτομα από την κοινωνία. Προτιμώνται επομένως άτομα από χαμηλά στρώματα για θέσεις οι οποίες είναι αναλώσιμες.

1.1.3 Το οργανωμένο έγκλημα και η εξάπλωσή του

Υπάρχουν αρκετοί παράγοντες εξαιτίας των οποίων το οργανωμένο έγκλημα εξαπλώνεται. Πρώτον, το κράτος παρουσιάζεται αδύναμο και οι εγκληματικές οργανώσεις εκμεταλλεύονται την απουσία ελέγχων. Επιπλέον, οι ανισότητες της κοινωνίας διευκολύνουν τον πλούτο να βρίσκεται στα χέρια λίγων ατόμων. Η

δημιουργία μίας παγκόσμιας αγοράς οδήγησε στην παράλληλη δημιουργία μίας μαύρης αγοράς. Τέλος, οι νέες τεχνολογίες αποτέλεσαν σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση του οργανωμένου εγκλήματος (Σταμούλη, 2016: 1201-1202). Επιπλέον δεν θα έπρεπε να λησμονείται το γεγονός ότι το οργανωμένο έγκλημα έχει αποκτήσει μία συμβιωτική σχέση με το κράτος και τη νόμιμη οικονομία όπως αναφέρει και ο Chambliss.

1.1.4 Το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος ως συστατικό του οργανωμένου εγκλήματος

Η διαφθορά αποτελεί την κυριότερη έκφραση του οργανωμένου εγκλήματος. Μέσω της διαφθοράς το οργανωμένο έγκλημα μπορεί και εξαπλώνεται (Λάζος, 2005: 51). Το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος είχε συνδεθεί εξ αρχής με το οργανωμένο έγκλημα και συγκεκριμένα με τον πόλεμο κατά των ναρκωτικών. Η ύπαρξη της σικελικής Μαφίας αποτελούσε εκείνη την εποχή το μοναδικό παράδειγμα για την ύπαρξη του οργανωμένου εγκλήματος, για την οποία υπήρχε η πεποίθηση ότι δεν επεκτεινόταν έξω από τα σύνορα της Ιταλίας. Ωστόσο, πρόκειται για ένα έγκλημα, το οποίο πραγματοποιείται παντού. Σύμφωνα βέβαια με τη Βασιλαντωνοπούλου η ποινικοποίηση του ξεπλύματος του βρώμικου χρήματος βασίζεται αποκλειστικά σε ηθικούς κανόνες λόγω της κοινωνικής βλάβης της οποίας προκαλείται μέσω αυτής της πρακτικής (Βασιλαντωνοπούλου, 2019: 260).

1.1.5 Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση

Στην Ελλάδα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης παρατηρήθηκε αύξηση στις παράνομες αγορές. Το παρεμπόριο εκείνη την περίοδο υπονόμει τα κέρδη των νόμιμων επιχειρήσεων με αποτέλεσμα να διαιωνίζεται η δυσμενής κατάσταση στη νόμιμη οικονομία (Αντωνόπουλος & Hall, 2019: 240). Συνήθως, όσοι σχετίζονται με κάποια παράνομη επιχείρηση κατά την περίοδο της κρίσης, παρατηρείται ότι δραστηριοποιούνται και στον χώρο της νόμιμης οικονομίας. Ο λόγος για τον οποίο εμπλέκονται σε κάποια παράνομη δραστηριότητα είναι για να μπορέσουν να διατηρήσουν τη νόμιμη επιχείρησή τους (Αντωνόπουλος & Hall, 2019: 245).

Με σκοπό να δανειστεί η Ελλάδα χρήματα, η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε μέτρα λιτότητας. Οι μισθοί και οι συντάξεις υπέστησαν περικοπή, αυξήθηκε η φορολογία και η έμμεση αλλά και η άμεση ενώ το όριο συνταξιοδότησης στον δημόσιο τομέα ανέβηκε στα 65 από τα 61 έτη (Αντωνόπουλος & Hall, 2019: 244). Η αύξηση της φορολογίας

οδήγησε σε αύξηση της κατανάλωσης και αυτό είχε ως συνέπεια να αυξηθεί το κόστος των αγαθών. Για να μπορέσουν κάποιοι επιχειρηματίες να κρατήσουν τις επιχειρήσεις τους οδηγήθηκαν στο να γίνουν λιγότερο συνεπείς. Κάποιοι μάλιστα αναγκάστηκαν να απολύσουν τους υπαλλήλους τους. Στην έρευνα που διεξήγαγαν οι Αντωνόπουλος και Hall αποδείχθηκε ότι τα άτομα αναγκάστηκαν να καταφύγουν σε παράνομες δραστηριότητες ως έσχατη λύση, ενώ είχαν ήδη δοκιμάσει όλες τις εναλλακτικές με απώτερο σκοπό να κρατήσουν ανοιχτές τις νόμιμες επιχειρήσεις τους (Αντωνόπουλος & Hall, 2019).

1.1.6 Η απουσία από τον ελλαδικό χώρο

Έως και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα το οργανωμένο έγκλημα θεωρούνταν έναν νέο φαινόμενο στην Ελλάδα (Βιδάλη, 2017: 158). Ωστόσο υπήρξαν υποθέσεις οργανωμένου εγκλήματος την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, οι οποίες έγιναν γνωστές. Οι μελέτες, οι οποίες είχαν πραγματοποιηθεί μέχρι εκείνη την περίοδο αντιμετώπιζαν το οργανωμένο έγκλημα ταυτόσημο με την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα (Βιδάλη, 2017: 158). Με αυτόν τον τρόπο ορισμένες διαστάσεις του οργανωμένου εγκλήματος δεν ήταν γνωστές.

Φαινομενικά το οργανωμένο έγκλημα απουσιάζει από την Ελλάδα μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του '80 και αυτό συμβαίνει όχι επειδή δεν υπήρχαν περιπτώσεις οργανωμένου εγκλήματος αλλά επειδή δεν γινόταν αντιληπτό ως τέτοιο (Βιδάλη, 2017: 159). Μάλιστα οι πρώτες εκθέσεις κατά τη δεκαετία του '90, οι οποίες καταγράφουν το οργανωμένο έγκλημα ως πρόβλημα, συνδέουν το φαινόμενο με το κύμα των μεταναστών (Ξενάκη, 2011). Μάλιστα και οι εκθέσεις της αστυνομίας υποστηρίζουν ότι πρόκειται για εισαγόμενο φαινόμενο (Βιδάλη, 2017: 159). Ένας από τους λόγους για τον οποίο απουσίαζε η μελέτη του φαινομένου από τον ελλαδικό χώρο ήταν ότι η εγκληματολογία έδωσε μεγαλύτερη βαρύτητα στα εγκλήματα συμβατικού χαρακτήρα, δηλαδή στα εγκλήματα τα οποία αποτυπώνονται στους νόμους (Χουλιάρης, 2021).

1.2 Εγκλήματα λευκού κολάρου

Το έγκλημα του λευκού κολάρου εντάσσεται τόσο στα οικονομικά εγκλήματα όσον αφορά το έννομο αγαθό το οποίο προσβάλλει, όσο και στα εγκλήματα των ισχυρών

όσον αφορά τους δράστες του (Βιδάλη, 2017: 132). Η πρώτη εννοιολόγηση για το έγκλημα του λευκού κολάρου οφείλεται στην έρευνα του Edwin Sutherland το 1939 (Βιδάλη, 2017: 132). Αυτό που ξεχώρισε τον Sutherland ήταν ότι οι έρευνες του δεν περιορίστηκαν σε γειτονιές χαμηλού κοινωνικού υπόβαθρου αλλά ούτε και στην εγκληματικότητα των νέων. Η έρευνα του αφορούσε τους κατ' επάγγελμα κλέφτες αλλά και τα εγκλήματα του λευκού κολάρου (Βιδάλη, 2013: 123). Το έγκλημα του λευκού κολάρου αλλά και η θεωρία του για τις διαφορικές συναναστροφές δεν αποτέλεσαν πεδίο ενδιαφέροντος για τους εγκληματολόγους για πολλά χρόνια μέχρι και τη δεκαετία του '70 κατά την οποία έκαναν την εμφάνιση τους αρκετά σκάνδαλα (Βιδάλη, 2017: 132-133).

Ως έγκλημα του λευκού κολάρου ορίζεται «το έγκλημα που διαπράττεται από άτομα υψηλού κύρους και υψηλού κοινωνικού υπόβαθρου μέσα σε πλαίσια της επαγγελματικής τους δραστηριότητας» (Sutherland, 1983: 9). Η θεώρηση αυτή του Sutherland έρχεται σε αντίθεση με τις μέχρι τότε θεωρίες ότι το έγκλημα διαπράττεται από άτομα που προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Το 1949 ο Sutherland στο βιβλίο του White Collar Crime κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το έγκλημα του λευκού κολάρου είναι ένα έγκλημα το οποίο διαπράττεται από τις εταιρίες ενώ το χαρακτηρίζει ως μία μορφή οργανωμένου εγκλήματος (Βιδάλη, 2017: 132). Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξε και ο Marshall Clinard. Δεν υπάρχει ενιαίος ορισμός για το έγκλημα του λευκού κολάρου και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην εντοπίζονται τέτοιου είδους εγκλήματα. Ως γενική παραδοχή παραμένει το γεγονός ότι τα εγκλήματα του λευκού κολάρου παραπέμπουν στην άσκηση και κατάχρηση εξουσίας (Σπινέλλης, 2013: 5).

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά του εγκλήματος του λευκού κολάρου υπάρχει μία γενική συναίνεση (Βιδάλη, 2017: 133). Πρώτο χαρακτηριστικό είναι ότι δραστηριοποιείται μέσα στα πλαίσια μίας νόμιμης απασχόλησης. Επιπλέον, το κίνητρο για την τέλεση του εγκλήματος είναι το οικονομικό όφελος ή και ακόμα η επαγγελματική επιτυχία. Τέλος, χαρακτηριστικό του εγκλήματος του λευκού κολάρου, είναι ότι δεν χρησιμοποιείται άμεση αλλά και εσκεμμένη βία.

Η συγκεκριμένη εκδοχή του εγκλήματος έχει δεχτεί αυστηρές κριτικές. Για παράδειγμα σύμφωνα με τον Tapan δεν μπορούν να θεωρηθούν εγκληματίες όσοι φαίνεται απλώς

να χρησιμοποιούν επιχειρηματικές πρακτικές και εφόσον δεν έχουν διωχθεί για κάποιο έγκλημα (Γεωργούλας, 2019). Σύμφωνα με τον Nelken το οργανωμένο έγκλημα επικαλύπτεται με το έγκλημα του λευκού κολάρου ενώ ο Ruggiero θεωρεί ότι πρόκειται για αναπόσπαστο κομμάτι της επιχειρηματικής ζωής επομένως θα πρέπει να δοθεί φως στις αιτίες για την ανάγκη εξουσίας και του πλούτου (Ruggiero, 1996).

Ενώ υπάρχει μία γενική παραδοχή για τον ορισμό του εγκλήματος του λευκού κολάρου εντοπίζονται και αρκετές ασάφειες (Βιδάλη, 2017: 135). Ο Nelken εντοπίζει επτά κατηγορίες ασαφειών σχετικά με το έγκλημα του λευκού κολάρου, οι οποίες αφορούν τόσο τον ορισμό του όσο και τις κοινωνικές και νομικές προεκτάσεις του. Μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις είναι η διατύπωση ενός σαφούς και καθολικά αποδεκτού ορισμού του εγκλήματος του λευκού κολάρου. Οι διαφορές ανάμεσα στους ορισμούς οδηγούν σε σύγχυση ως προς το ποια αδικήματα ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία και πώς πρέπει να αντιμετωπίζονται. Μια βασική ασάφεια αφορά το εάν τα εγκλήματα του λευκού κολάρου μπορούν να θεωρηθούν πραγματικά εγκλήματα ή αν αποτελούν περισσότερο παραβιάσεις κανονισμών και διοικητικών κανόνων. Επίσης δεν υπάρχει ομοφωνία σχετικά με τους παράγοντες που οδηγούν στη διάπραξη εγκλημάτων του λευκού κολάρου. Επιπλέον δεν είναι σαφές για ποιον λόγο πραγματοποιείται αυτό το είδος εγκλήματος καθώς και αν οι αιτίες είναι ίδιες με εκείνες των κοινών εγκλημάτων. Παρατηρήθηκε ότι υπάρχει προβληματισμός σχετικά με το εάν τα εγκλήματα του λευκού κολάρου μπορούν να εξηγηθούν με τους ίδιους όρους που χρησιμοποιούνται για τα κοινά εγκλήματα. Ένα κρίσιμο ζήτημα αφορά το κατά πόσο οι ίδιοι οι θεσμοί που έχουν σχεδιαστεί για την καταπολέμηση αυτών των εγκλημάτων συμβάλλουν στην αναπαραγωγή τους. Ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η αύξηση των εγκλημάτων του λευκού κολάρου αντικατοπτρίζει αλλαγές στις κοινωνικές και οικονομικές δομές. Ωστόσο, δεν είναι ξεκάθαρο αν πρόκειται για μια προσωρινή τάση ή μια μόνιμη αλλαγή στη φύση της εγκληματικότητας. Η προσπάθεια αντιμετώπισης αυτών των εγκλημάτων συχνά συνεπάγεται σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά κόστη, τα οποία δεν έχουν υπολογιστεί

1.2.1 Η ιστορική αναδρομή του όρου

Ως όρος έχει εγκαταλειφθεί αρκετές δεκαετίες ενώ στη συνέχεια συγχωνεύτηκε με τα οργανωσιακά εγκλήματα. Ένας από τους λόγους για τους οποίους εγκαταλείφθηκε ο

όρος είναι ότι δόθηκε μεγαλύτερη σημασία στα οικονομικά εγκλήματα τα οποία διαπράττονται από έναν υπάλληλο, επομένως, κυριάρχησε ο όρος επαγγελματικό έγκλημα (occupational crime) κατά τη δεκαετία του '70. Στη συνέχεια προς το τέλος της δεκαετίας του '70 καθώς φανερώθηκαν πολλά οικονομικά εγκλήματα, τα οποία διαπράχθηκαν από πολυεθνικές εταιρίες, επικράτησε ο όρος οργανωσιακό έγκλημα (organisational crime) (Βιδάλη, 2017: 134). Στο τέλος της δεκαετίας του '80 δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στη σχέση μεταξύ του κράτους και των πολυεθνικών εταιριών. Έτσι προέκυψε και ο όρος κρατικά οργανωμένο έγκλημα (state-corporate crime). Ο Chambliss μάλιστα ως πατέρας του όρου υποστηρίζει ότι τα κρατικά εγκλήματα, το οργανωμένο έγκλημα καθώς και το έγκλημα του λευκού κολάρου πρόκειται για το ίδιο ακριβώς πράγμα (Βιδάλη, 2017: 134).

Το έγκλημα του λευκού κολάρου αλλάζει συνεχώς μορφή και πρόσωπο. Μπορεί να πάρει τη μορφή του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, του εταιρικού εγκλήματος, του οικονομικού εγκλήματος αλλά και του κρατικού εγκλήματος. Το έγκλημα του λευκού κολάρου φαίνεται ότι έχει παραμεληθεί από το ποινικό δίκαιο. Υπάρχει έλλειψη μελέτης για το συγκεκριμένο έγκλημα και αυτό ενδεχομένως να οφείλεται στο γεγονός ότι πρόκειται για εγκλήματα που δεν έχουν καταγραφεί τόσο όσο τα βίαια εγκλήματα (Γιαννακοπούλου, 2016: 85).

2. Το κρατικό εταιρικό έγκλημα

2.1 Ιστορική αναδρομή του όρου

Τη δεκαετία του '80 ο William Chambliss μελέτησε την συμμετοχή του κράτους στα εγκλήματα γεγονός που τον οδήγησε στον όρο του κρατικού-οργανωμένου εγκλήματος, ο οποίος στη συνέχεια καθιερώθηκε ως κρατικό εταιρικό έγκλημα (Βιδάλη, 2017: 134). Ο Chambliss υποστήριζε ότι το κρατικό έγκλημα, το έγκλημα του λευκού κολάρου και το οργανωμένο έγκλημα συνυπάρχουν (Βιδάλη, 2017: 134). Μετά την συμβολή του οι εγκληματολόγοι έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στην σχέση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και στις παρανομίες, οι οποίες διαπράττονται μεταξύ τους (Βιδάλη, 2017: 136). Ωστόσο δεν ήταν η πρώτη φορά που αποτέλεσε πεδίο έρευνας η σχέση δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Ήδη από τη δεκαετία του 1920 υπήρξαν έρευνες, όμως οι πρόσφατες παρανομίες από μεγάλες εταιρίες οδήγησαν στην εκ νέου μελέτη μεταξύ του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (Βιδάλη, 2017: 136).

2.2 Ορισμός

Ο όρος κρατικό-εταιρικό έγκλημα ή κρατικό επιχειρηματικό έγκλημα αποτελεί την εξέλιξη του όρου των εγκλημάτων του «λευκού κολάρου» (Γεωργούλας, 2016: 31). Ωστόσο το κρατικό-εταιρικό έγκλημα δεν έχει κάποιον ορισμό, ο οποίος να είναι κοινά αποδεκτός από τους εγκληματολόγους (Γεωργούλας, 2016: 33). Η πρώτη προσπάθεια μελέτης του όρου έγινε από τους Kramer και Michalowski το 1992 (Γεωργούλας, 2019). Ο ορισμός, τον οποίο έδωσαν για το κρατικό-εταιρικό έγκλημα είναι ο εξής: «παράνομες ή κοινωνικά επιβλαβείς ενέργειες που παράγονται από μια αμοιβαία ενδυναμωμένη αλληλεπίδραση μεταξύ πολιτικών ή και πρακτικών από θεσμούς πολιτικής διακυβέρνησης και πολιτικών ή και πρακτικών από θεσμούς οικονομικής παραγωγής και διανομής» (Michalowski & Kramer, 2007). Η έρευνα τους αφορούσε μία μελέτη περίπτωσης ενώ στόχο είχε την έμφαση ανάμεσα στη σχέση του κράτους και των επιχειρήσεων και όχι στην ξεχωριστή ανάλυση τους όπως συνηθιζόταν μέχρι εκείνη την εποχή (Γεωργούλας, 2019: 47).

Ο ορισμός του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος βασίζεται στην παραδοχή ότι, από καπιταλιστικής άποψης, οι κρατικοί φορείς δεν μπορούν να λειτουργήσουν χωρίς τις

υπηρεσίες, τις οποίες προσφέρει ο ιδιωτικός τομέας ενώ ταυτόχρονα ο ιδιωτικός τομέας δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς οφέλη από το κράτος (Γεωργούλας, 2019: 48).

2.3 Διαστάσεις κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

2.3.1 Παγκοσμιοποίηση

Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης δεν είναι καινούριο και δεν αφορά απλώς ένα οικονομικό φαινόμενο (Friedrichs & Friedrichs, 2002-03: 14). Πρόκειται για ένα φαινόμενο αρκετά πολύπλοκο, το οποίο χαρακτηρίζεται από ασάφεια και βλάπτει την ανθρώπινη κοινωνία με διάφορους τρόπους (Friedrichs & Friedrichs, 2002-03: 14). Οι Ντέιβιντ και Τζέσικα Φρίντρικς κάνουν αναφορά στα «εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης» εννοούν στην ουσία ότι τα εγκλήματα αυτά είναι τα αποτελέσματα πολιτικών αποφάσεων, οι οποίες προκαλούν οικονομικές και ανθρώπινες απώλειες (Γεωργούλας, 2019, σ. 51).

2.3.2 Προσβολή ανθρωπίνων δικαιωμάτων/ Κοινωνική βλάβη

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα προκαλεί τεράστια κοινωνική βλάβη. Τα εγκλήματα αυτά δεν στρέφονται απέναντι μόνο σε ένα άτομο αλλά σε ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας. Σύμφωνα μάλιστα με τους Michalowski και Kramer η ζημιά που μπορεί να προκαλέσουν τέτοιου είδους εγκλήματα μπορεί να είναι ανυπολόγιστη ενώ μπορεί ακόμη και να οδηγήσει στον θάνατο (Michalowski & Kramer, 2007: 203). Η σύνδεση του με την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι προφανής (Γεωργούλας, 2019: 52). Είναι άλλωστε γεγονός πως υπάρχει λεπτή ισορροπία ανάμεσα στον αποτελεσματικό έλεγχο της εγκληματικότητας και στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Χλούπης, 2016: 1244).

2.4 Τυπολογία των κρατικών – εταιρικών εγκλημάτων

Τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα αναπτύσσονται κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες (Βιδάλη, 2017: 142). Οι όροι ανάπτυξής τους παρουσιάζονται σε μία τυπολογία. Πρώτον, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα εκδηλώνεται ως κατάχρηση νομικά καθιερωμένων διαδικασιών. Πιο συγκεκριμένα η ανάπτυξη του κρατικού-εταιρικού

εγκλήματος σχετίζεται με τον πλούτο, ο οποίος αναδιανέμεται στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται εξω-θεσμικά οικονομικά δίκτυα τα οποία ευνοούνται από την αδράνεια των ελεγκτικών μηχανισμών σε συνδυασμό με την συναίνεση από το πολιτικό σύστημα.

Επιπλέον ένας ακόμα όρος, ο οποίος ευνοεί την ανάπτυξη του εγκλήματος, είναι «η αδρανοποίηση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου ως αυτόνομη ή περιβάλλουσα συνθήκη» (Βιδάλη, 2017: 143). Όπως άλλωστε έχει αναφέρει και ο Stanley Cohen το κράτος γνωρίζει αλλά κάνει πως δεν βλέπει (Μερκούρη & Λεϊμονή, 2010). Επομένως οι ελεγκτικοί μηχανισμοί φαίνονται συχνά να κάνουν λάθη ή ακόμη και να μην προκύπτουν αρκετές αποδείξεις. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται φανερή η συμβιωτική σχέση μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας, η οποία στηρίζεται στις παραδοσιακές σχέσεις πατρωνίας (Βιδάλη, 2017: 143).

Δίνεται επίσης μεγάλη σημασία στο ρόλο των οριζόντιων σχέσεων ανάμεσα στην κυβέρνηση και στις εταιρείες, οι οποίες χαρακτηρίζουν τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα. Τα εγκλήματα αυτά σχεδιάζονται και διεκπεραιώνονται με την υπέρβαση συμβατικών νόμων καθώς και με την χρήση νέων τεχνολογιών. Οργανώνονται με τη μορφή άτυπων διεθνικών δικτύων, το οποίο στην ουσία πρόκειται για έναν εγκληματικό καταμερισμό εργασίας σε διεθνές επίπεδο (Βιδάλη, 2017: 144).

Το σύστημα καταμερισμού εργασίας συνδέεται με συγκεκριμένα προσόντα. Οι δράστες τέτοιων εγκλημάτων ανήκουν σε επαγγελματικές ελίτ. Πρόκειται για επιτυχημένα άτομα τα οποία είναι πολύ επικεντρωμένα στον στόχο τους. (Βιδάλη, 2017: 144). Σε περίπτωση μάλιστα που υπάρχουν δίκτυα σχέσεων, τα οποία ευνοούν την μετατόπιση στον χώρο της παρανομίας, αυτό διευκολύνει την απόφασή τους.

Τέλος, ένα ακόμη χαρακτηριστικό του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος αποτελεί η θεσμική ανομία (Βιδάλη, 2017: 145). Η οικονομία καθώς και οι κοινωνικές σχέσεις απορρυθμίζονται με αποτέλεσμα να δημιουργούνται κοινωνικές βλάβες ενώ ταυτόχρονα συγκαλύπτονται οι πολιτικές ευθύνες.

2.5 Η διαφθορά ως κινητήριο δύναμη

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα είναι αποτέλεσμα της διαφθοράς, η οποία χαρακτηρίζεται από τον αθέμιτο πλουτισμό. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν εμφανίζεται μόνο με την μορφή της δωροδοκίας αλλά και με άλλες μορφές όπως είναι η απιστία αλλά και η κατάχρηση εξουσίας (Καϊάφα-Γκμπάντι, 2014). Η πολιτική διαφθορά περιλαμβάνει μία σειρά παράνομων πράξεων όπως η δωροδοκία, η εκλογική απάτη, η θέσπιση και η χρήση πολιτικής ασυλίας, στις οποίες εμπλέκονται πολιτικοί αξιωματούχοι εν ενεργεία ή και μη (Γασπαρινάτου, 2019: 163). Τα πολιτικά εγκλήματα βλάπτουν την κοινωνία καθώς με αυτόν τον τρόπο πλήττεται ο θεσμός της δημοκρατίας. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι πρακτικές διαφθοράς συνεπάγονται άμεσα ή έμμεσα καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Green & Ward, 2004:18). Σε ένα δημοκρατικό καθεστώς η διαφθορά παραβιάζει της αρχές της ισότητας και της διαφάνειας. Έμμεση παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων προκαλείται καθώς η διαφθορά στερεί από τους φτωχούς τα απαραίτητα για την επιβίωση τους, όπως η τροφή, το νερό, η εκπαίδευση και η υγειονομική περίθαλψη. Ταυτόχρονα τείνει να κλονίζεται η εμπιστοσύνη των πολιτών απέναντι στους κρατικούς θεσμούς (Σπινέλλης, 2013). Τα φαινόμενα διαφθοράς μπορεί να αφορούν είτε τον χρηματισμό για παράδειγμα πολιτικών προσώπων, είτε την ανοχή σε περιπτώσεις διαφθοράς για προσωπικό τους κέρδος (Ματθίας, 2005: 4).

Η διαφθορά αποτελεί ένα από τα μέσα τα οποία χρησιμοποιούνται με σκοπό να επηρεασθεί ο ανταγωνισμός προς ίδιον όφελος (Τέλλογλου, 2009: 29). Η πολιτική εξουσία για παράδειγμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί με σκοπό την εξυπηρέτηση πολιτικών συμφερόντων. Πολλές φορές παρατηρείται άλλωστε λόγω πολιτικής πίεσης να αναδεικνύονται νικήτριες εταιρείες, οι οποίες υπό άλλες συνθήκες κανονικά θα έπρεπε να έχουν αποκλειστεί από τον διαγωνισμό (Τέλλογλου, 2009: 29).

Σύμφωνα με τους εγκληματολόγους πρόκειται για μια προσωρινή απόκλιση στον επιχειρηματικό κόσμο, η οποία χαρακτηρίζεται εκτός των άλλων από αξίες (Αντωνόπουλος & Hall, 2019: 250). Σύμφωνα μάλιστα με τους Ντυρκέμ και Βέμπερ αιτία της διαφθοράς αποτελεί ο αποπροσανατολισμός από ένα ηθικό σύστημα. Με αυτή τη θεωρία συμφώνησαν και άλλοι θεωρητικοί όπως ο Μάτζα ο οποίος έκανε λόγο για τις «ηθικές διακοπές». Στον αντίποδα ωστόσο υπάρχει και η αντίληψη ότι δεν πρόκειται

για παραστράτημα από τις ηθικές αξίες καθώς ένας επιχειρηματίας πρέπει να ανταπεξέλθει στην καπιταλιστική κοινωνία και να επιβιώσει του ανταγωνισμού (Αντωνόπουλος & Hall, 2019: 252).

2.6 Νομολογία για την αντιμετώπιση της διαφθοράς στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα

Οι νόμοι οι οποίοι πρέπει να ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα παρουσιάζουν ατέλειες (Γασπαρινάτου, 2019: 183). Οι ατέλειες αυτές στην περίπτωση που γίνονται σκόπιμα έχουν ως στόχο να εξυπηρετήσουν συμφέροντα αυτών που κατέχουν την εξουσία (Φαλσιανί & Μινκούτσι, 2015: 161). Ο Max Weber άλλωστε είχε παρατηρήσει ότι οι νόμοι όσον αφορά τα οικονομικά εγκλήματα δεν ισχυροποιούνται αλλά αντίθετα αποδυναμώνονται.

Η Ελλάδα με σκοπό να αντιμετωπίσει το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος συμβουλευεται πάντοτε την ομάδα G8, τον ΟΗΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ε.Ε. (Καϊάφα-Γκμπάντι, 2007: 4). Τα διεθνή κείμενα για την αντιμετώπιση του φαινομένου είχαν ως αρχική αφετηρία τις συστάσεις τις οποίες κατέθετε η FATF. Τα κείμενα τα οποία αποτέλεσαν υπόβαθρο για την ποινικοποίηση της δωροδοκίας ήταν η Σύμβαση του ΟΟΣΑ, η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης καθώς και η Σύμβαση του ΟΗΕ.

Η Σύμβαση του ΟΟΣΑ κυρώθηκε στην Ελλάδα το 1998 με τον Νόμο 2656/1998 και αφορούσε τη δωροδοκία αλλοδαπών δημοσίων υπαλλήλων. Θεωρήθηκε απαραίτητη η υπογραφή της ώστε να υπάρχει καλή λειτουργία του κράτους καθώς και μεταξύ των χωρών. Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης αφορά τη σύμβαση ποινικού δικαίου για τη διαφθορά και στην Ελλάδα κυρώθηκε το 2007 με τον Νόμο 3560/2007. Και αυτή η σύμβαση υπογράφηκε με σκοπό να υπάρχει ενότητα μεταξύ των μελών της. Τέλος η Σύμβαση του ΟΗΕ κυρώθηκε στην Ελλάδα το 2008 με τον Νόμο 3666/2008. Η σύσταση της κρίθηκε αναγκαία καθώς υπήρχε ελλιπής αντιμετώπιση της διαφθοράς (Μπρεδήμας, 2016).

2.6.1 Οι επιλογές του εθνικού νομοθέτη για τον δημόσιο τομέα

Ο εθνικός νομοθέτης ποινικοποίησε την διαφθορά στον δημόσιο τομέα. Τα εγκλήματα αυτά βλάπτουν ολόκληρη την κοινωνία. Εκτός από την ενεργητική και παθητική δωροδοκία, ποινικοποιήθηκε και η δωροδοκία ως πράξη ή παράλειψη με σκοπό να δημιουργηθεί ένα ευνοϊκό κλίμα για μελλοντική εξυπηρέτηση (Χατζηκώστας, 2016: 376). Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι με τον Νόμο 4254/2014 οι όροι ενεργητική και παθητική δωροδοκία αντικαταστάθηκαν από τους όρους δωροδοκία και δωροληψία αντίστοιχα. Ενώ η δωροδοκία και η δωροληψία δημόσιου υπαλλήλου τιμωρείτο με την ίδια ποινή, με την τροποποίηση του Νόμου 4855/2021 η δωροδοκία τιμωρείται πιο αυστηρά χωρίς να υπάρχει η εναλλακτική της χρηματικής ποινής, παρά μόνο η φυλάκιση. Αν μάλιστα η δωροδοκία ή δωροληψία αφορά ενέργεια, η οποία δεν άπτεται του αντικειμένου του υπαλλήλου τότε τιμωρείται πιο αυστηρά (Ν. 4637/2019). Σημαντική προσθήκη του Ν. 4637/2019 ήταν ότι ακόμη και ο πρωθυπουργός να έχει εμπλακεί σε τέτοιο έγκλημα θα τιμωρηθεί σύμφωνα με το άρθρο 159 του Π.Κ. Η δωροδοκία και δωροληψία πολιτικών προσώπων τιμωρείται με κάθειρξη δέκα ετών και χρηματική ποινή σύμφωνα με τα άρθρα 159 και 159^A του Νόμου 4637/2019.

2.6.2 Οι επιλογές του εθνικού νομοθέτη για τον ιδιωτικό τομέα

Τα εγκλήματα της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα προβλέφθηκαν το 2007. Σύμφωνα με τον εθνικό νομοθέτη η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα μειώνει αξίες όπως η εμπιστοσύνη και ο υγιής ανταγωνισμός και για αυτόν τον λόγο έκρινε μεγάλης σημασίας την ποινικοποίηση της (Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2012: 41). Οι ποινές στον ιδιωτικό τομέα είναι ηπιότερες (Χατζηκώστας, 2016). Αυτό συμβαίνει καθώς όταν υπάρξει δωροδοκία στον δημόσιο τομέα πλήττεται ολόκληρη η κοινωνία. Στην περίπτωση της δωροδοκίας ή δωροληψίας στον ιδιωτικό τομέα ο παραβάτης τιμωρείται με ποινή φυλάκισης ενός έτους.

2.6.3 Το φαινόμενο της ατιμωρησίας

Το φαινόμενο της ατιμωρησίας παρατηρείται ότι απασχολεί όλο και πιο συχνά την επιστημονική κοινότητα με αποτέλεσμα να εμφανίζεται πιο συχνά στον επιστημονικό αλλά και δημόσιο λόγο (Χουλιάρης, 2021). Η ατιμωρησία εκδηλώνεται με διάφορες μορφές όπως παραγραφή αδικημάτων, αποχή από την ποινική δίωξη, γεγονόσ που

παρατηρείται συνήθως σε εγκλήματα των ισχυρών (Χουλιάρας, 2021). Επιπλέον παρουσιάζεται και το φαινόμενο της αστυνομικής αυθαιρεσίας.

Η ατιμωρησία διακρίνεται σε στενή και σε ευρεία έννοια. Όσον αφορά την ευρεία έννοια αναφέρεται σε γενικές γραμμές στην απουσία ποινικής δίωξης. Πιο συγκεκριμένα αν και οι πράξεις ή παραλείψεις χαρακτηρίζονται ως εγκλήματα τελικά δεν τιμωρούνται (Χουλιάρας, 2021). Η συγκεκριμένη έννοια της ατιμωρησίας συνδέεται με την έννοια του «σκοτεινού αριθμού» εγκληματικότητας. Στον αντίποδα η ατιμωρησία με την στενή έννοια αφορά της παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ειδικότερα εκείνων που κατοχυρώνονται από τον ΟΗΕ (Χουλιάρας, 2021). Η απουσία αντιμετώπισης τέτοιων εγκλημάτων έχει ως αποτέλεσμα να απεικονίζεται η κοινωνική πραγματικότητα με ελλιπή χαρακτηριστικά (Χουλιάρας, 2021).

2.7 Η συμβίωση μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας

Ο Sutherland, ο οποίος όπως έχει ήδη αναφερθεί έχει συμβάλλει σημαντικά στην ανάλυση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, θεωρούσε ότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι κάτι το οποίο μαθαίνεται. Επιπλέον μέσα από την έρευνά του κατέληξε στο γεγονός ότι χωρίς τους νόμους δεν υφίστανται τα εγκλήματα. Συνέχεια στη θεωρία του προσπάθησε να δώσει και ο Chambliss, ο οποίος κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπάρχει συμβιωτική σχέση ανάμεσα στο οργανωμένο έγκλημα και στους νόμους. Παρουσιάζεται λοιπόν μία άτυπη κουλτούρα για μία σχέση συμβίωσης ανάμεσα σε φαινομενικά νόμιμες επιχειρήσεις και στο πολιτικό σύστημα (Chambliss, 2006).

Ο πλούτος αποτελεί κινητήριο δύναμη στην τέλεση των εγκλημάτων. Μάλιστα η αναζήτηση του πλούτου είναι συνεχής. Η απληστία δηλαδή αποτελεί την αιτία για το εγκληματικό φαινόμενο ενώ αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνίας και της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 88). Η απόκτηση πλούτου αποτελεί έναν από τους όρους που διαμορφώνουν τα όρια της νομιμότητας και της παρανομίας. Τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα συγκεκριμένα σύμφωνα με τον ορισμό χαρακτηρίζονται ακριβώς με αυτή τη συμβιωτική σχέση ανάμεσα στους νόμους και στην εγκληματική συμπεριφορά.

Καθώς τα όρια μεταξύ του τί είναι παράνομο και τί είναι νόμιμο δεν είναι ξεκάθαρα (Γασπαρινάτου, 2019: 171) είναι δύσκολο να αποτυπωθεί και να αντιμετωπιστεί η παρανομία. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα εκμεταλλεύεται την ασφάλεια που του προσφέρει το κράτος και λειτουργώντας με αδιαφάνεια μπορεί και συνεχίζει την δραστηριοποίηση του. Οι εγκληματολόγοι μάλιστα τη δεκαετία 1990-2000 συνεχίζοντας τη θεώρηση του Chambliss, μελέτησαν το κρατικό-εταιρικό έγκλημα με βάση τους νόμους, οι οποίοι μπορεί να μην εφαρμόζονται, καθώς και μέσω των ευκαιριών που παρουσιάζονται μέσω παράνομων πρακτικών για πολιτική και κοινωνική άνοδο (Βιδάλη, 2017: 135-136).

Η αδρανοποίηση των θεσμών του κοινωνικού ελέγχου αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην απονομή της δικαιοσύνης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να «νομιμοποιούνται» οι παράνομες πρακτικές του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος (Γασπαρινάτου, 2019: 175). Ο στιγματισμός των δραστών σε περίπτωση που ανακαλυφθεί το έγκλημα, τις περισσότερες φορές παρουσιάζεται μηδαμινός χωρίς να δημιουργείται πρόβλημα ούτε στην εταιρεία αλλά ούτε και στο κράτος. Οι κυρώσεις μάλιστα αφορούν καταβολή χρηματικών ποσών ως πρόστιμα και όχι φυλάκιση των δραστών με αποτέλεσμα την μικρότερη δυνατή βλάβη τους. Είναι λίγες οι περιπτώσεις ποινικής δίωξης και καταδίκης. Στην περίπτωση που υπάρχει όντως καταδίκη αυτή δεν λειτουργεί ως αποτρεπτικός παράγοντας για την εξάπλωση του εγκλήματος αλλά ως διευκόλυνση, καθώς με αυτόν τον τρόπο αποδεικνύεται στην κοινωνία ότι η δικαστική εξουσία λειτουργεί σωστά και κανένα πολιτικό πρόσωπο δεν θα μείνει ατιμώρητο (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 142-143).

Ο σκοτεινός αριθμός αυτής της εγκληματικότητας είναι γεγονός και οφείλεται στο ότι διαφέρει από τα συμβατικά εγκλήματα. Καθώς εμπλέκεται το κράτος σε αυτά τα εγκλήματα θα συμπεράνε εύλογα κανείς ότι θα πραγματοποιούσε ότι είναι δυνατόν ώστε να μην του επιρριφθεί καμία ευθύνη για τις πράξεις του. Επομένως μπορεί είτε να μην υπάρχουν αρκετά στοιχεία, είτε και να μην ληφθούν υπόψη από τους ελεγκτικούς μηχανισμούς (Βιδάλη, 2017: 143). Η συγκάλυψη τέτοιων εγκλημάτων οφείλεται στα συστήματα εξουσίας, τα οποία αναπαράγουν τέτοιες πρακτικές. Οι πελατειακές σχέσεις καθώς και η ανεκτικότητα που χαρακτηρίζει την ελληνική

κοινωνία ως προς αυτά τα εγκλήματα οδηγούν στην διαιώνιση του προβλήματος (Βιδάλη, 2017: 144).

2.8 Σύγκριση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος με άλλα συναφή εγκλήματα

Για να μπορέσουν οι αρχές να αντιμετωπίσουν τέτοιου είδους εγκλήματα οφείλουν να αποτυπώνουν το ενδιαφέρον τους όχι στο είδος του εγκλήματος αλλά στο μέσον με το οποίο μία επιχείρηση καταφέρνει και παρανομεί (Βιδάλη, 2017: 163). Πολλοί θεωρούν όπως ήδη έχει αναφερθεί ότι ο όρος οργανωμένο έγκλημα και το έγκλημα του λευκού κολάρου τείνουν να εγκαταλειφθούν (Passas & Nelken, 1993). Υπάρχουν διαφοροποιήσεις στο πως ορίζονται ποινικά το οργανωμένο έγκλημα και το κρατικό-εταιρικό, το οποίο δημιουργεί σύγχυση ως προς τον χαρακτήρα των εγκλημάτων καθώς είναι τελείως διαφορετικός από τα τυπικά εγκλήματα. (Βιδάλη, 2017: 163).

Επικρατεί γενικότερα η αντίληψη ότι το έγκλημα του λευκού κολάρου καθώς και τα εγκλήματα βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας δεν σχετίζονται με τις επιχειρήσεις και τις σχέσεις που έχουν αυτές με το κράτος (Βιδάλη, 2017: 163). Επιπλέον το οργανωμένο έγκλημα λανθασμένα αντιμετωπίζεται ως ένας τύπος εγκλήματος, το οποίο είναι συνδεδεμένο με τον υπόκοσμο και χρησιμοποιεί αποκλειστικά μεθόδους βίαιους για την επίτευξη του στόχου του. Για αυτούς τους λόγους κρίνεται απαραίτητη μία διαφορετική αντεγκληματική πολιτική για εγκλήματα τα οποία είναι συναφή.

Το οργανωμένο έγκλημα παρουσιάζεται ως ένα πιο βίαιο έγκλημα ενώ το έγκλημα του λευκού κολάρου και του κρατικού-εταιρικού παρουσιάζεται ως μία εξαίρεση και ως μία ατομική επιλογή που πραγματοποιείται μέσα στα πλαίσια μία επιχείρησης. (Βιδάλη, 2017: 163). Καθώς το οικονομικό έγκλημα δεν είναι φανερό, σε αντίθεση με το οργανωμένο έγκλημα, το οποίο όπως έχει αναφερθεί είναι συνδεδεμένο με τον υπόκοσμο, υπάρχει μία ανοχή ως προς το πρώτο και μία μη ανοχή ως προς το δεύτερο.

Η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο έγκλημα του λευκού κολάρου και του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος και στο οργανωμένο έγκλημα αποτυπώνεται μέσω της θεωρίας της Κριτικής Εγκληματολογίας. Η Κριτική Εγκληματολογία σε αντίθεση με τις

παραδοσιακές θεωρίες δεν δίνει έμφαση στο κοινωνικό υπόβαθρο του δράστη αλλά στα μέσα με τα οποία πραγματοποιεί την τέλεση του εγκλήματος (Βιδάλη, 2017: 164). Υπάρχει όμως ανάμεσα στις παροχές του οργανωμένου εγκλήματος και του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος μία αμοιβαιότητα. Η Κρητική Εγκληματολογία δεν δίνει έμφαση μόνο στη συμβίωση μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας αλλά και στις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις, οι οποίες συνάπτονται. Δεν επικεντρώνεται λοιπόν στο έγκλημα αυτό καθαυτό αλλά και στο πως επηρεάζεται η κοινωνία με την τέλεση τέτοιων εγκλημάτων (Βιδάλη, 2017: 164).

Σύμφωνα με τον Pearce (Βιδάλη, 2017: 165), οι εταιρίες αποτελούν παραδείγματα οργανωμένου εγκλήματος ενώ τα χρήματα τα οποία κερδίζονται με παράνομο τρόπο επενδύονται στις νόμιμες εταιρίες. Επομένως διαφαίνεται ότι το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί ένα πιο σύνθετο φαινόμενο από τις συμμορίες του δρόμου ενώ δεν αφορά μόνο τον υπόκοσμο αλλά και τις ελίτ. Ωστόσο το οργανωμένο έγκλημα, όπως ήδη έχει αναφερθεί, έχει συνδεθεί με ένα έγκλημα, το οποίο παρουσιάζεται ως απειλή, η οποία προέρχεται εκτός των συνόρων της χώρας. Για αυτόν τον λόγο το οργανωμένο έγκλημα συνδέθηκε με την τρομοκρατία και όχι όπως θα ήταν αναμενόμενο με το κρατικό-εταιρικό έγκλημα. Μάλιστα η αντίληψη ότι η τρομοκρατία αποτελεί μέρος του οργανωμένου εγκλήματος κυριαρχούσε τουλάχιστον μέχρι το 2001.

3. Η περίπτωση της Siemens

Η υπόθεση της Siemens αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για την μη ορθή λειτουργία και εφαρμογή της νομιμότητας (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 994). Η βλάβη που προκλήθηκε από το σκάνδαλο στην κοινωνία καθώς και η αδυναμία της δικαιοσύνης να επιλύσει την υπόθεση, η οποία δεν θεωρήθηκε ποτέ ως έγκλημα αλλά παρέμεινε ως σκάνδαλο, δημιούργησαν την έντονη δυσαρέσκεια της κοινωνίας (Βασιλαντωνοπούλου, 2016: 994).

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα χωρίζεται σε δύο μορφές. Είτε προκαλείται από το κράτος και από την εταιρεία με την οποία συνεργάζεται είτε διευκολύνεται από το κράτος αγνοώντας εσκεμμένα την ύπαρξη του (Κουρούτζας, 2019). Η υπόθεση της Siemens αποτελεί ένα υπόδειγμα του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος της πρώτης περίπτωσης. Αποτελεί λοιπόν ένα έγκλημα το οποίο το γνωρίζει το κράτος. Πρόκειται για μία πολυσυζητημένη υπόθεση, η οποία αφορά μία σειρά από συμβάσεις έργων καθώς και προμηθειών που δίνονταν στο Ελληνικό Δημόσιο (Βιδάλη, 2017: 145). Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να αναδειχθεί η υπόθεση της Siemens, να γίνει δηλαδή μία ανάλυση της υπόθεσης μέχρι και το τέλος της ποινικής διαδικασίας και της αθώωσης των κατηγορουμένων.

Το υποκατάστημα της Ελλάδας Siemens A.G. μέσω της πρακτικής της δωροδοκίας πολιτικών προσώπων κατάφερε να παρακάμψει τις διαγωνιστικές διαδικασίες νοθεύοντάς τις σε συνεργασία με το κράτος. Μία από αυτές τις συμβάσεις αφορούν την ψηφιοποίηση του συστήματος τηλεπικοινωνιών κατά τη δεκαετία του '90. Επιπλέον στις αρχές του 2000 υπογράφηκε η σύμβαση C41, η οποία αφορούσε το σύστημα ασφαλείας των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι υπήρξε υπερεκτίμηση των υπηρεσιών τεχνικής υποστήριξης στον τομέα της υγείας, ενώ τα ελληνικά νοσοκομεία εφοδιάστηκαν επίσης μονοπωλιακά με ιατρικό εξοπλισμό υψηλής τεχνολογίας. Τέλος, υπήρξε σύμβαση μεταξύ του ΟΣΕ και της Siemens για την κατασκευή αμαξοστοιχιών κατά την οποία υπερεκτιμήθηκε το κόστος των βαγονιών κατά 2 με 3 φορές περισσότερο σε σύγκριση με παρόμοιες συμφωνίες ενώ και στη συνέχεια αποδείχτηκε ότι ήταν ακατάλληλα για τους σιδηροδρόμους της ελληνικής επικράτειας.

Η Siemens ως εταιρεία είχε ως μοναδικό στόχο να εξαπλωθεί σε πολλές χώρες και για αυτόν τον λόγο δωροδοκούσε πολιτικά πρόσωπα και εκπροσώπους των χωρών στις οποίες ήθελε να επεκταθεί (Τέλλογλου, 2009). Καθώς η Siemens βρισκόταν υπό επιτήρηση έπρεπε να βρει νέο τρόπο για να διαχειρίζεται τα μαύρα ταμεία. Η Ελλάδα φάνηκε να βοήθησε στην προσπάθεια της καθώς υπήρχε ενεργή η σύμβαση του ΟΣΕ ανάμεσα στην Ελλάδα και στην εταιρεία (Τέλλογλου, 2009: 39). Στην Ελλάδα το σκάνδαλο συνδέθηκε με τον χρηματισμό πολιτικών προσώπων ώστε να εξασφαλίσει τις συμβάσεις μεταξύ του Δημοσίου (Χουλιάρης, 2016). Το σκάνδαλο Siemens δεν περιορίζεται στα σύνορα της Ελλάδας αλλά οι υποθέσεις, οι οποίες αφορούν την Ελλάδα αφορούν μόνο ένα μέρος του σκανδάλου το οποίο αποκαλύφθηκε στη Γερμανία.

Η Siemens διαθέτει εταιρίες offshore, οι οποίες όχι μόνο χρηματοδοτούσαν κρατικούς αξιωματούχους αλλά και τα ΜΜΕ καθώς και τις προεκλογικές εκστρατείες των δύο επικρατέστερων κομμάτων (Τέλλογλου, 2009). Όπως προκύπτει σύμφωνα με πόρισμα της Βουλής των Ελλήνων (2011) η Siemens τη δεκαετία του '90 κατείχε το σύνολο του τηλεπικοινωνιακού τομέα, καθώς και είχε τον πλήρη έλεγχο των προμηθειών του δημόσιου συστήματος υγείας. Ταυτόχρονα για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα ήλεγχε ένα μεγάλο τμήμα των μεταφορών.

Οι συμβάσεις, οι οποίες είχαν υπογραφεί μεταξύ του κράτους και της Siemens ήταν υπερκοστολογημένες κατά 10%. Το σκάνδαλο Siemens πραγματοποίησε μία σειρά από εγκλήματα τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα να κλονιστεί η κοινωνία αλλά και το πολιτικό σύστημα. Η νομιμοποίηση εσόδων, η κατάχρηση εξουσίας, η διαφθορά και οι παράνομες δραστηριότητες είναι κάποια από τα εγκλήματα τα οποία διαπράχθηκαν (Βιδάλη, 2017: 147).

Τον Νοέμβριο του 2006 οι υπάλληλοι της δίωξης και η Εισαγγελία είχαν αρκετές αποδείξεις στα χέρια τους για τις παράνομες συναλλαγές της Siemens ώστε να κάνουν έφοδο στην εταιρεία. Ωστόσο δεν αποτελούσε τον πρώτο έλεγχο από την αστυνομία και την Εισαγγελία. Ο πρώτος έλεγχος έγινε ενάμιση χρόνο πριν (Τέλλογλου, 2009: 30). Το 2006 συνελήφθησαν 15 στελέχη μεταξύ των οποίων και ο Πρόδρομος Μαυρίδης (Τέλλογλου, 2009: 31). Την ενοχή του Μαυρίδη επιβεβαίωσαν και ο Ράινερ Πέτερ Νηντλ, πρώην διαχειριστής των μαύρων ταμείων της εταιρείας, ο οποίος στην

κατάθεση του δήλωσε ότι πράγματι έπαιρνε χρήματα με σκοπό να λαδώσει τους πελάτες του (Τέλλογλου, 2009: 69). Μάλιστα σύμφωνα με τον Ράινερ Πέτερ Νηντλ το ποσό το οποίο είχε λάβει ο Μαυρίδης ανερχόταν στα δύο με τρία εκατομμύρια (Τέλλογλου, 2009: 70). Σύμφωνα με τις πληροφορίες της Dresdner Bank στην Φρανκφούρτη ο Πρόδρομος Μαυρίδης εμφάνιζε κινήσεις στους λογαριασμούς του, οι οποίες φανέρωναν την πιθανότητα για «ξέπλυμα μαύρου χρήματος» (Τέλλογλου, 2009:113). Οι κινήσεις αυτές αφορούσαν εμβάσματα από τις εταιρείες δευτέρου επιπέδου του Ρήχαρντ Σήκατσεκ, των οποίων ο τρόπος λειτουργίας τους θα αναφερθεί στη συνέχεια. Η τράπεζα παρατήρησε ότι επρόκειτο για κινήσεις διέλευσης του χρήματος ώστε να χαθούν τα ίχνη της προέλευσης του (Τέλλογλου, 2009: 113). Ο ίδιος ο Μαυρίδης μάλιστα παραδέχτηκε ότι έκανε μεταβιβάσεις χρημάτων από την Ελβετία στην Ελλάδα σε συνεννόηση με τον Σήκατσεκ (Τέλλογλου, 2009:121).

Μέσα από τις καταθέσεις έγινε φανερό ότι δεν χρηματιζόταν μόνο ο Μαυρίδης από την μητρική εταιρεία αλλά και ο Ηλίας Γεωργίου και ο Χρίστος Καραβέλλας. (Τέλλογλου, 2009: 35). Στη συνέχεια της απολογίας του ο Νηντλ ανέφερε ότι ο Γεωργίου και ο Καραβέλλας ήταν οι συνομιλητές του στην ελληνική τοπική εταιρεία. (Τέλλογλου, 2009:75)

Ο Σήκατσεκ, ο οποίος ήταν ο διαχειριστής των «μαύρων ταμείων» της Siemens αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα στην μελέτη της υπόθεσης. Όταν έπρεπε να απολογηθεί στις Αρχές του Λιχτενστάιν ανέφερε ότι οι πληρωμές τις οποίες έκανε χρησίμευαν στην εύρεση νέων πελατών για την Siemens (Τέλλογλου, 2009: 27). Κατά την απολογία του προσπάθησε να αποφύγει να χρησιμοποιήσει τη λέξη «δωροδοκία» ενώ αποκάλυψε και τον τρόπο κατά τον οποίο λειτουργεί το δίκτυο των υπεράκτιων εταιρειών. Πιο συγκεκριμένα το δίκτυο λειτουργεί σε τρία επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο βρίσκεται η μητρική εταιρεία καθώς και τα κεντρικά ταμεία των σταθερών δικτύων (Τέλλογλου, 2009:27). Σε δεύτερο επίπεδο υπήρχαν οι εταιρείες Wiewind, Promexport και Krhoma GMBH, οι οποίες λάμβαναν χρήματα από την μητρική εταιρεία και στη συνέχεια τα διοχέτευαν στις εταιρείες τρίτου επιπέδου. Μία εταιρεία τρίτου επιπέδου ήταν και εκείνη του Μιχάλη Χριστοφοράκου η Fairways μέσω της οποίας το καλοκαίρι του 2004 διοχετεύτηκαν 1,75 εκατομμύρια προς την Ελλάδα με σκοπό την υλοποίηση των έργων ασφαλείας των Ολυμπιακών Αγώνων (Τέλλογλου, 2009: 27). Ο

πραγματικός λόγος για τον οποίο υπήρχε ένα δίκτυο τριών επιπέδων ή με άλλα λόγια η διαδικασία του καμουφλάζ των πληρωμών είχε διττό σκοπό (Τέλλογλου, 2009: 37). Πρώτον να προστατευτούν εκείνοι οι οποίοι έπαιρναν τα χρήματα και δεύτερον να μην επηρεαστεί η εικόνα της εταιρείας (Τέλλογλου, 2009: 37).

Σύμφωνα με τον Σήκατσετ τα χρήματα τα οποία κατευθύνονταν στο Μονακό από το Λιχτενστάιν στη συνέχεια κατέληγαν στο Μιχάλη Χριστοφοράκο (Τέλλογλου, 2009: 33). Ο Σήκατσεκ δεν γνώριζε ποιοι ήταν οι τελικοί αποδέκτες των χρημάτων όμως ο Χριστοφοράκος του είχε πει ότι παραλήπτες ήταν τα ελληνικά κόμματα. Μάλιστα ανέφερε ότι 15 εκατομμύρια ευρώ το χρόνο κατευθύνονταν προς την Ελλάδα.

Η ανακάλυψη του σκανδάλου στην Ελλάδα έγινε ύστερα από έρευνες, οι οποίες έλαβαν χώρα στις ΗΠΑ και στη Γερμανία. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς των πρώην υπαλλήλων της Siemens τα χρήματα τα οποία διοχετεύθηκαν στην Ελλάδα προσέγγιζαν τα 130 εκατομμύρια μάρκα. (Τέλλογλου, 2009:148). Η ποινική διαδικασία διήρκησε πολλά χρόνια στην Ελλάδα καθώς υπήρξαν αρκετά εμπόδια, καθυστερήσεις και παρατυπίες ενώ είναι γνωστό ότι η δίκη ξεκίνησε τον Μάρτιο του 2017, μετά δηλαδή από 13 χρόνια από την αποκάλυψη του σκανδάλου.

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης συνέδεσε 110 συμβάσεις μεταξύ της Siemens και του κράτους, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν με την τακτική του ξεπλύματος του μαύρου χρήματος (Τέλλογλου, 2012). Μάλιστα σύμφωνα με τις έρευνες, ο Νηντλ παραδέχτηκε στις 17 Δεκεμβρίου του 2007 ότι οι δωροδοκούμενοι λάμβαναν το 2% του τζίρου των πωλήσεων σταθερών δικτύων και το 8% του τζίρου από την επιχειρηματική δραστηριότητα του ΟΤΕ (Τέλλογλου, 2009: 91). Το 2% του τζίρου θα κατέληγε στα ταμεία των κομμάτων με σκοπό να παραμείνει μυστική η συμφωνία του. Η διακίνηση των χρημάτων μέσω εταιριών off-shore με τελικούς αποδέκτες τα κόμματα αναφέρονται ως «ωφέλιμες πρακτικές» (Neutzliche Aufwendung) καθώς πίσω από αυτές τις πληρωμές υπάρχει ένας σκοπός (Τέλλογλου, 2009: 36).

3.1 Οι Συμβάσεις

Οι συμβάσεις, οι οποίες είχαν συναφθεί ανάμεσα στο κράτος και τη Siemens ήταν πάρα πολλές. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στις πιο γνωστές, οι οποίες οδήγησαν και στην διαλεύκανση του σκανδάλου.

3.1.1 Ψηφιοποίηση του ΟΤΕ

Όσον αφορά την ψηφιοποίηση του ΟΤΕ η ζημία η οποία προκλήθηκε ήταν ύψους δύο δισεκατομμυρίων ευρώ ενώ οι δωροδοκίες άγγιζαν το κόστος των εκατό εκατομμυρίων ευρώ. Υπήρχε μία συμφωνία μεταξύ του ΟΤΕ και της Siemens σύμφωνα με την οποία ο ΟΤΕ ήθελε να εγκαταστήσει δύο συστήματα εκ των οποίων το ένα θα το παρήγαγε η Siemens (Τέλλογλου, 2009:75). Στην Ελλάδα είχε δημιουργηθεί ένα σύστημα πληρωμών πολιτικών και κομμάτων με σκοπό να προτιμηθεί η εταιρεία στις δημόσιες συμβάσεις. Τα χρήματα αυτά κατέληγαν στα ταμεία της Νέας Δημοκρατίας και του ΠΑΣΟΚ.

Στην προκειμένη περίπτωση ο σκοπός είναι να υπογράφονται οι συμβάσεις παρακάμπτοντας τους δημόσιους διαγωνισμούς. Κατηγορούμενοι για αυτή την υπόθεση παραπέμφθηκαν το 2013 ο πρώην υπουργός Μεταφορών Αντώνιος Μαντέλης, ο Θεόδωρος Τσουκάτος, ο οποίος ήταν ο Σύμβουλος του τότε πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη καθώς και άλλοι 63 κατηγορούμενοι. Οι κατηγορίες, οι οποίες τους προσάπτονται αφορούσαν την παράνομη νομιμοποίηση εσόδων μέσω παράνομων δραστηριοτήτων σε βάρος του Δημοσίου, το οποίο ορίζεται με τον Ν. 1608/1950. Ο Θ. Τσουκάτος, ο οποίος ήταν υπεύθυνος για τα ταμεία του ΠΑΣΟΚ παραδέχτηκε ότι έλαβε 1.000.000 ευρώ το 1999 και το προώθησε για την προεκλογική εκστρατεία του ΠΑΣΟΚ (Βιδάλη, 2017: 148).

Σύμφωνα με πληροφορίες του Πρόδρομου Μαυρίδη η συμφωνία με τον ΟΤΕ 8002 είχε τρεις σημαντικές ρήτρες. (Τέλλογλου, 2009: 119). Πιο συγκεκριμένα ο ΟΤΕ είχε το δικαίωμα να ελέγχει αν τηρούνται οι ρήτρες σύμφωνα με τις οποίες έπρεπε η Siemens να του διαθέτει πάντα την καλύτερη τιμή. Σε περίπτωση που υπάρχει παράβαση τότε ο ΟΤΕ ήταν σε θέση να ζητήσει έκπτωση. Επιπλέον είχε το δικαίωμα να ελέγχει το ύψος των κερδών της εταιρείας στην Ελλάδα. Στην περίπτωση κατά την οποία τα κέρδη ξεπερνούσαν ένα συγκεκριμένο ύψος τότε είχε το δικαίωμα να ζητήσει προκαταβολικά εκπτώσεις (Τέλλογλου, 2009: 119). Τέλος ο ΟΤΕ είχε τη δυνατότητα να καταγγείλει τη

σύμβαση στην περίπτωση που βρισκόταν εταιρεία με πιο οικονομικές τιμές από τη Siemens (Τέλλογλου, 2009:119).

3.1.2 Το σύστημα C41

Ως C41 ορίζεται το σύστημα επιτήρησης το οποίο προμηθεύτηκε η Ελλάδα για τους Ολυμπιακούς αγώνες το 2004. Η Siemens ως υπεργολάβος προμήθευσε το σύστημα αυτό στην Ελλάδα. Καθώς ο χρόνος πίεζε, ο Μιχάλης Χριστοφοράκος αποφάσισε ότι έπρεπε να επισπεύσει τον χρόνο παραλαβής επηρεάζοντας τα ταμεία των κομμάτων ώστε να παραληφθεί το σύστημα επιτήρησης. Το αποτέλεσμα αυτής της σύμβασης ήταν ότι παραλήφθηκε το σύστημα το οποίο όχι μόνο δεν λειτουργούσε αλλά η Ελλάδα πλήρωσε και ένα υπέρογκο ποσό για αυτό, σε σχέση με το πραγματικό του κόστος (Βιδάλη, 2017: 148).

Η σύμβαση C41 είχε μια ιδιαιτερότητα καθώς όταν το δημόσιο παρέλαβε ένα μήνα πριν τους Ολυμπιακούς αγώνες το σύστημα δεν διασφάλιζε την διαλειτουργικότητα των συστημάτων (Τέλλογλου, 2009:181). Τα υποσυστήματα λειτουργούσαν κανονικά το καθένα ξεχωριστά αλλά όχι όλα μαζί (Τέλλογλου, 2009:182). Καθώς το ελληνικό δημόσιο δεν ήθελε να αγοράσει τον εξοπλισμό, η Siemens αποφάσισε να τον αγοράσει η ίδια και να τον νοικιάζει στο δημόσιο εξασφαλίζοντας έτσι κεφάλαια 40 εκατομμυρίων ευρώ (Τέλλογλου, 2009:182).

Ο Μίχαελ Κούτσενρουντερ ως εμπορικός διευθυντής του τμήματος τηλεπικοινωνιών κατά την απολογία του το 2006 ανέφερε ότι ο Χριστοφοράκος του είχε αναφέρει ότι θα πρέπει να χρηματίσει τους εκπρόσωπους των υπουργείων Αμύνης, Εσωτερικών και Αθλητισμού προκειμένου να μπορέσει η Siemens να αναλάβει το έργο του συστήματος ασφαλείας C41 για τους Ολυμπιακούς αγώνες (Τέλλογλου, 2009:62).

Σύμφωνα με την κατάθεση του Χριστοφοράκου το σύστημα επιτήρησης αποτελούσε απαίτηση της Αμερικής ώστε να συμμετέχουν Αμερικάνοι πολίτες στους Ολυμπιακούς αγώνες καθώς φοβόντουσαν για την ασφάλεια των αθλητών τους. Εκείνη την περίοδο στην Ελλάδα υπήρχε και η τρομοκρατική οργάνωση «17 Νοέμβρη» γεγονός το οποίο δημιουργούσε την ανάγκη για πιο αυστηρό έλεγχο. Και αυτό το έργο όπως και τα περισσότερα για τους Ολυμπιακούς αγώνες είχε καθυστερήσει. Χαρακτηριστικό είναι

ότι το έργο με την έναρξη των Ολυμπιακών αγώνων δεν δούλευε σε όλο το μέρος του. (Λόγιος Ερμής, 2016).

3.1.3 Συμβάσεις με τα νοσοκομεία

Η εταιρεία Siemens φαίνεται να έχει παρακάμψει και όλους τους δημόσιους διαγωνισμούς όσον αφορά τα δημόσια νοσοκομεία. Η Siemens προμήθευε τα νοσοκομεία με ιατρικό και τεχνολογικό εξοπλισμό. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι συμβάσεις προμήθειας αντιδραστηρίων είχε υπογραφεί με την εταιρία Bayer Hellas AE, η οποία ωστόσο συγχωνεύθηκε το 2007 με τη Siemens Διαγνωστική AE. Παρόλο που οι επιθεωρητές διαπίστωσαν ότι σε γενικά πλαίσια τηρήθηκαν τα προβλεπόμενα, διαπιστώθηκαν και παρατυπίες οι οποίες όμως δεν οδήγησαν σε επαναπροκήρυξη των διαγωνισμών (Σταυρόπουλος, 2010). Η Siemens αποτελούσε τον μοναδικό μειοδότη των διαγωνισμών για προμήθεια μηχανημάτων και νοσοκομειακών υλικών προσφέροντας χαμηλές τιμές σε μηχανήματα όπως αξονικούς και μαγνητικούς τομογράφους.

Αυτό που προκαλεί μεγάλη εντύπωση ήταν ότι στους διαγωνισμούς δεν είχε προβλεφθεί το κόστος της συντήρησης των μηχανημάτων μετά την λήξη της εγγύησης καθώς και το κόστος των ανταλλακτικών, γεγονός το οποίο έδινε την δυνατότητα στη Siemens να κοστολογεί μονομερώς τις δαπάνες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ύψος των 512.000 ευρώ για αντικατάσταση λυχνιών σε ακτινολογικό μηχάνημα στο Γενικό Νοσοκομείο Ελευσίνας κατά τα έτη 2004 μέχρι 2009 (Σταυρόπουλος, 2010). Μία άλλη περίπτωση υπέρογκου ποσού για την συντήρηση ενός μαγνητικού τομογράφου σημειώθηκε στο Ιπποκράτειο Θεσσαλονίκης. Ενώ η αγορά του το 2003 κόστισε 923.000 η συντήρηση του για τα έτη 2004-2009 κόστισε 700.500 ευρώ (Τζιοβάρας, 2010).

3.1.4 Η σύμβαση με τον ΟΣΕ

Η σύμβαση μεταξύ του ΟΣΕ και της Siemens αφορούσε ένα ψηφιακό δίκτυο επικοινωνίας, το οποίο θα επέτρεπε να επικοινωνεί το προσωπικό των σιδηροδρόμων με τους οδηγούς τους μηχανικούς και τους ελεγκτές. Η σύμβαση υπογράφηκε το 2005 με τη δέσμευση να παραδώσει το έργο σε οκτώ μήνες ωστόσο παραδόθηκε ύστερα από

δέκα χρόνια. Μέχρι το 2008 το έργο δεν είχε ξεκινήσει ακόμη. Η συντήρηση του είναι αρκετά δαπανηρή ενώ ήδη τα συστήματα είναι πεπαλαιωμένα και δεν λειτουργούν πλήρως (Λιάλιος, 2023). Σύμφωνα με τη δικογραφία από τα ταμεία της Siemens έχει δοθεί στην ΕΡΓΟΣΕ το 8% ως προμήθεια για το συγκεκριμένο έργο (Newsroom, Σύμβαση ΟΣΕ – Siemens τον Απρίλιο του 2005, 2008).

Πιο συγκεκριμένα υπήρχαν τρεις συμφωνίες με τον ΟΣΕ σύμφωνα με τις οποίες θα κατασκευάζονταν ντιζελομηχανές και επιβαταμάξες στα Ναυπηγεία του Σκαρामαγκά (Τέλλογλου, 2009: 39). Η κατάσταση που επικρατούσε στα Ναυπηγεία δεν ήταν ιδανική και για αυτόν τον λόγο οι μηχανές θα κατασκευάζονταν τελικά στη Γερμανία. Η Siemens δεν ήταν διατεθειμένη να πληρώσει ρήτρα για την καθυστέρηση της παράδοσης καθώς υπεύθυνο για την καθυστέρηση ήταν το ελληνικό δημόσιο (Τέλλογλου, 2009: 39). Τα χρήματα των αποζημιώσεων καταλήγουν με την μορφή μίζας στους δικαιούχους χωρίς να υπάρχει τρόπος να ανιχνευθεί η πορεία των χρημάτων (Τέλλογλου, 2009: 41).

3.1.5 Το πρόγραμμα «Ερμής»

Η γερμανική εταιρεία Siemens φαίνεται να είχε συνάψει σύμβαση και με τον ελληνικό στρατό. Είχε αναλάβει να δημιουργήσει το σύστημα τηλεπικοινωνιών του ελληνικού στρατού το οποίο θα ονομαζόταν «Ερμής». Το σύστημα φαίνεται να ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1993 μετά από τη Σύμβαση που υπογράφηκε μεταξύ Siemens και ΓΕΣ. Το σύστημα αφορούσε ένα δίκτυο επικοινωνίας για τον Στρατό Ξηράς, το οποίο στηρίζεται σε σταθερούς κόμβους. Από τότε όμως ήταν ένα ημιτελές έργο καθώς δεν λειτουργούσε σε όλες τις μονάδες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ήδη το 1999 να ζητηθεί αναβάθμιση του συστήματος και να προχωρήσει σε νέα σύμβαση.

Τα επίσημα έγγραφα του υπουργείου της Εθνικής Άμυνας φανέρωσαν ότι υπήρξαν υπερκοστολογήσεις. Χαρακτηριστικό είναι μάλιστα ότι οι κάρτες « MINC» τις οποίες χρειαζόταν το σύστημα για τη λειτουργία του, κοστολογήθηκαν σε δύο διαφορετικές συμβάσεις. Με άλλα λόγια πληρώθηκαν δύο φορές από το κράτος, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα να προκαλέσει ζημία 1,8 εκατομμυρίων ευρώ (Πολλάτος, 2010). Η συνολική ζημία από το πρόγραμμα «Ερμής» ήταν μεγέθους 25 εκατομμυρίων ευρώ. Το

δικαστήριο αποφάσισε την ισόβια κάθειρξη για τον πρώην γενικό διευθυντή Εξοπλισμών, Ιωάννη Σμπώκο. Επιπλέον ζητήθηκαν και από τους τρεις κατηγορούμενους για την υπόθεση δηλαδή τους Σμπώκο, Κάντα και Λεονταρίτη το ποσό των 500.000 ευρώ ως χρηματική ικανοποίηση προς το δημόσιο (Κόκκαλη, 2015).

3.2 Το χρονικό της υπόθεσης

Η υπόθεση Siemens αποτελεί ένα από τα πιο πολυσυζητημένα και τα πιο σοβαρά εγκλήματα της Μεταπολίτευσης (Δεμέτης, 2018). Τον Φεβρουάριο του 2010 συστάθηκε μία εξεταστική επιτροπή από 19 βουλευτές όλων των κομμάτων της οποίας πρόεδρος ήταν ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Σήφης Βαλυράκης. Κατά τις έρευνες πιστοποιήθηκε ότι υπήρχε εμπλοκή πολιτικών προσώπων και για αυτόν τον λόγο οι εργασίες παρατάθηκαν μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2010. Ο Βαλυράκης επισήμανε τέσσερις κοινές αποδεκτές θέσεις μετά την κατάθεση του πορίσματος (In newspaper, 2011). Η Επιτροπή διαπίστωσε ομόφωνα την ύπαρξη οργανωμένου εγκλήματος που σχετίζεται με τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Επιπλέον οι δικαστικοί λειτουργοί, οι οποίοι διεξήγαγαν την υπόθεση θα έπρεπε να έχουν μελετήσει διεξοδικά τα πρόσωπα, τα οποία είτε έλαβαν δωροδοκίες από τη Siemens είτε αποτέλεσαν σημαντικό ρόλο στη νομιμοποίηση του μαύρου χρήματος. Σύμφωνα με την Επιτροπή η ζημιά, η οποία προκλήθηκε στο Ελληνικό Δημόσιο ανέρχεται στο ύψος των δυο δισεκατομμυρίων ευρώ. Τέλος η τελευταία κοινή αποδεκτή θέση την οποία προτείνει η Επιτροπή είναι η επιβολή προστίμων καθώς και η άσκηση αγωγών για αποζημιώσεις.

Η δίκη ξεκίνησε στο Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων τον Φεβρουάριο του 2017 μετά από 11 χρόνια από την έναρξη της έρευνας. Συνολικά υπήρχαν 64 κατηγορούμενοι Έλληνες και Γερμανοί. Μεταξύ των κατηγορούμενων υπήρχαν στελέχη της Siemens Ελλάδας, της μητρικής εταιρείας αλλά και στελέχη του ΟΤΕ, οι οποίοι φέρονται να είναι αποδέκτες μαύρου χρήματος. Το σκάνδαλο έγινε φανερό όταν η εταιρεία είχε ξοδέψει 1,3 δις σε δωροδοκίες με σκοπό να εξασφαλίσει συμβόλαια. Μάλιστα στελέχη της μητρικής Siemens υποστηρίζουν ότι η Ελλάδα έλαβε δωροδοκίες ύψους 130 εκατομμυρίων μάρκων (Δεμέτης, 2018).

Στο σημείο αυτό κρίνεται μεγάλης σημασίας η επιλογή του εισαγγελέα. Ο εισαγγελέας Παναγιώτης Αθανασίου ήταν υπεύθυνος όχι μόνο για το σκάνδαλο Siemens αλλά και για άλλες υποθέσεις όπως η Λίστα Λαγκάρντ. Σύμφωνα με την ιστοσελίδα Greek Corruption ο εισαγγελέας Παναγιώτης Αθανασίου έπαιρνε εντολές και έκρινε τις υποθέσεις επιλεκτικά. Στην ίδια ιστοσελίδα επισυνάπτονται αρχεία τα οποία έχουν συνταχθεί από την Debevoise & Plimpton LLP το 2008 προς τον εισαγγελέα, τα οποία αφορούν τις εξετάσεις των μαρτύρων. Σε αυτά τα αρχεία διαφαίνεται ότι έχουν χρηματιστεί πολιτικά πρόσωπα με σκοπό να αναλαμβάνει μεγάλα έργα η Siemens. Ωστόσο κανένα μεγάλο πολιτικό πρόσωπο δεν τιμωρήθηκε παρά μόνο ασήμαντα πρόσωπα.

Το Ελληνικό Δημόσιο κατέληξε σε μία συμφωνία με τη Siemens, η οποία αφορούσε παροχή ύψους 80 εκατομμυρίων για την ζημία που προκλήθηκε στο Ελληνικό Δημόσιο. Επιπλέον παροχή ύψους 90 εκατομμυρίων σε βάθος πενταετίας τα οποία θα χρησιμοποιούνταν σε φορείς και δράσεις με σκοπό την καταπολέμηση της διαφθοράς καθώς και για ιατρικό εξοπλισμό. Τέλος συμφώνησαν να επενδύσουν στην Ελλάδα με συνεχή παρουσία της εταιρείας. Η Ελληνική Δημοκρατία ωστόσο επιβεβαίωσε ότι η Siemens αποτελεί μία αξιόπιστη εταιρεία καθώς και παραιτήθηκε από κάθε αξίωση και πρόστιμο κατά της Siemens (Χουλιάρης, 2016: 1129).

Οι αστοχίες της κυβέρνησης διαπιστώθηκε ότι ήταν αρκετές. Όπως ήδη έχει αναφερθεί η ποινική διαδικασία κράτησε για πάρα πολλά χρόνια και ως αποτέλεσμα είχαν να αθωωθούν οι κατηγορούμενοι λόγω παραγραφής των αδικημάτων. Το ύψος της ζημιάς του Δημοσίου, η οποία προκλήθηκε από τις παράνομες πρακτικές της Siemens ήταν υπέρογκο. Ωστόσο οι τρεις εφέτες οι οποίοι ασχολήθηκαν με την υπόθεση αρκέστηκαν στους υπολογισμούς, τους οποίους έκανε μία αμερικάνικη δικηγορική εταιρεία Debevoise & Plimpton LLP η οποία έκανε λόγο για εκροή 57 εκατομμυρίων ευρώ (Τέλλογλου, 2012)

3.2.1 Διακοπή λόγω μετάφρασης

Η καθυστέρηση της δίκης οδήγησε στην παρέμβαση της Εισαγγελίας του Αρείου Πάγου. Καθώς υπήρχαν και αλλοδαποί κατηγορούμενοι υπήρξε το αίτημα της

μετάφρασης της εισαγγελικής πρότασης και των ποινών (Newsroom, Δίκη Siemens: Μεταφράσεις στο παρά ένα πριν την παραγραφή!, 2022). Η απόφαση είχε εκδοθεί τον Δεκέμβριο του 2019 με αριθμό 5236-2019 η οποία αποτελείτο από 4000 σελίδες και καθαρογράφηκε στις 7 Μαΐου του 2021. Παρόλο όμως που η Εισαγγελία είχε ζητήσει να γίνει μετάφραση στην γερμανική και γαλλική γλώσσα κάτι τέτοιο δεν είχε γίνει για περίπου ένα χρόνο. Ακόμη και όταν μεταφράστηκε, αυτό δεν έγινε για όλο το μέρος της απόφασης. Δεν είχαν μεταφραστεί η εισαγγελική απόφαση καθώς και οι ποινές. Επομένως η δίκη στο Πενταμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων της Αθήνας διακόπηκε ξανά. Όσο γινόντουσαν όλες αυτές οι διακοπές τα χρόνια περνούσαν και η παραγραφή των αδικημάτων φαίνεται πως θα είναι γεγονός για πολλά από τα αδικήματα (Newsroom, Δίκη Siemens: Μεταφράσεις στο παρά ένα πριν την παραγραφή!, 2022).

Τον Σεπτέμβριο του 2021 ορίστηκε από το Πενταμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων η δευτεροβάθμια δίκη ώστε να δοθούν απαντήσεις για την υπόθεση C41 καθώς και των άλλων σκανδάλων (ΑΜΠΕ, 2021). Η καθυστέρηση της έναρξης της δίκης καθώς και οι συνεχείς αναβολές κατέληξαν στην παραγραφή των αδικημάτων των κατηγορουμένων.

3.2.2 Κατηγορούμενοι της υπόθεσης

Όπως ήδη έχει αναφερθεί οι κατηγορούμενοι κατά την έναρξη της δίκης ήταν 64. Μεταξύ τους υπήρξαν και Έλληνες όπως ο Μιχάλης Χριστοφοράκος και ο Πρόδρομος Μαυρίδης, οι οποίοι φαίνεται ότι είχαν καθοριστικό ρόλο στην έκβαση της υπόθεσης. Είναι σημαντικό να δοθεί έμφαση στην άποψη του Τέλλογλου ότι οι καταθέσεις και οι απολογίες των κατηγορουμένων δεν είναι πάντοτε αληθινές.

Ο Μιχάλης Χριστοφοράκος, ο οποίος φαίνεται να ήταν ο υπεύθυνος για τα μαύρα ταμεία της Siemens στην Ελλάδα, ήταν διευθύνοντας σύμβουλος στην Siemens Ελλάδος. Αν και ο Ράινχαρτ Σήκατσεκ δήλωσε στις απολογίες του ότι αποδέκτης των μάρτυρων χρημάτων της Siemens ήταν ο Μιχάλης Χριστοφοράκος εκείνος δεν το παραδέχτηκε ποτέ. Όταν ξέσπασε το σκάνδαλο και ξεκίνησαν οι έρευνες για την υπόθεση, ο Χριστοφοράκος κατέφυγε στο Μόναχο στις 15 Δεκεμβρίου του 2007. Τον Ιούνιο του 2009 ο Μιχάλης Χριστοφοράκος συνελήφθη στην πόλη Ρόζενχαϊμ (Τέλλογλου, 2009:228). Κατηγορήθηκε για απάτη καθώς είχε επιχειρήσει να παραπλανήσει το ελληνικό δημόσιο σε σχέση με τη δυνατότητα της Siemens να

παραδώσει το σύστημα ασφαλείας των Ολυμπιακών αγώνων (Τέλλογλου, 2009:229). Κατά την απολογία του παραδέχτηκε ότι λάμβανε χρήματα από τη μητρική εταιρία και τα διοχέτευε στη ΝΔ και στο ΠΑΣΟΚ χωρίς όμως να έχει κάποιο όφελος από αυτό (Τέλλογλου, 2009:234). Μάλιστα ενώ υπήρξε και ένταλμα σύλληψης και από την εισαγγελία της Αθήνας δεν αντιμετωπίστηκε όπως αρμοζε καθώς οι κατηγορίες για τις οποίες είχε κατηγορηθεί είχαν παραγραφεί για το γερμανικό δίκαιο (Τέλλογλου, 2009). Παραδέχτηκε ότι διοχετεύονταν χρήματα αλλά όλα τα χρήματα κατέληγαν στα κόμματα ΝΔ και ΠΑΣΟΚ και τίποτα από αυτά δεν κρατούσε ο ίδιος. (Τέλλογλου, 2012). Μάλιστα στην απολογία του υποστήριξε ότι ακόμα και όταν είχε μαθευτεί το σκάνδαλο το 2007 οι πολιτικοί των κομμάτων εξακολουθούσαν να ζητούν χρήματα. Ο Χριστοφοράκος έμεινε στην φυλακή του Στάντελχαϊμ 3,5 μήνες. Στις 11 Αυγούστου 2009 η εισαγγελία ζήτησε την επιβολή με βούλευμα εξαγοράσιμης ποινής ενός έτους και 800.000 ευρώ πρόστιμο (Τέλλογλου, 2009: 243). Με την καταβολή μία υψηλής εγγύησης καθώς και με την προϋπόθεση να εμφανίζεται στο αστυνομικό τμήμα της μόνιμης κατοικίας του, στις 20 Οκτωβρίου 2009 ο Χριστοφοράκος αφέθηκε ελεύθερος καθώς τα εντάλματα τα οποία ήταν εναντίον του ήρθαν (Τέλλογλου, 2009:246). Σε κάθε περίπτωση η επιλογή του να διαφύγει στη Γερμανία φάνηκε σωτήρια καθώς εκεί κρίθηκε επιεικέστερα (Τέλλογλου, 2009:246). Στην Ελλάδα δεν μπορούσε να γυρίσει καθώς το ένταλμα σύλληψης του ήταν ακόμα ενεργό και θα συλλαμβανόταν μόλις έφτανε στη χώρα. Με την τελική απόφαση της δίκης το 2022 παραγράφηκαν όλες οι κατηγορίες και για τον Μιχάλη Χριστοφοράκο.

Ο Πρόδρομος Μαυρίδης πρώην διευθυντής τηλεπικοινωνιών της Siemens εμφάνιζε κινήσεις στους λογαριασμούς του, οι οποίες κινούσαν υποψίες για ξέπλυμα χρήματος. Οι εταιρίες οι οποίες έστελναν χρήματα στον Μαυρίδη ήταν οι Khroma, Wievind, Tamarind, Promexport, Global Advisor. Η αιτία για την έναρξη της εισαγγελικής έρευνας ήταν μία συναλλαγή ύψους ενός εκατομμυρίου ευρώ στην εταιρεία του Μαυρίδη από μία εταιρεία στο Λιχτενστάιν της οποία δικαιούχος ήταν ο Σήκατσεκ (Τέλλογλου, 2009). Ωστόσο η πληροφορία για την ύποπτη κίνηση στους λογαριασμούς του Μαυρίδη έγινε από την ίδια την τράπεζα καθώς γνώριζε από τη Siemens ότι η εισαγγελία του Λιχτενστάιν θα έκανε έλεγχο στην τράπεζα (Τέλλογλου, 2009). Ο

Μαυρίδης υποστήριξε ότι το σύστημα των πληρωμών υπήρχε ήδη από τους προκατόχους του. Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με μαρτυρίες ο Μαυρίδης είχε πάρει εντολή από το τμήμα τηλεπικοινωνιών του Μονάχου να μην κρατήσει οποιαδήποτε απόδειξη για τις πληρωμές στην Ελλάδα και να της διατηρεί μόνο στην Ελβετία (Τέλλογλου, 2009: 121).

Η πρώτη κατάθεση του Μαυρίδη στην Ελβετία ήταν αρκετά αντιφατική. Παραδέχτηκε μεταξύ άλλων ότι οι λογαριασμοί της εταιρείας έγιναν σε τράπεζες τις οποίες επέλεξε ο ίδιος καθώς και ότι δεν γνώριζε με ποιόν δικαιολογούσε η εταιρεία τα εμβάσματα. Και η ίδια η εταιρεία κατηγορούσε τον Μαυρίδη για υπεξαίρεση χρημάτων της και για αυτόν τον λόγο ήταν πολύ αυστηρή μαζί του με αποτέλεσμα να μπλοκάρει την εκροή χρημάτων από τους λογαριασμούς της σε λογαριασμούς του Μαυρίδη (Τέλλογλου, 2009: 129). Το Τριμελές Εφετείο μετά από τρία χρόνια περίπου ακροαματικής διαδικασίας το δικαστήριο τον έκρινε ένοχο χωρίς ανασταλτικά. Ένα χρόνο αργότερα, το 2020 επικαλέστηκε λόγους υγείας με σκοπό την αποφυλάκισή του μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης. Το Πενταμελές Εφετείο Αναστολών έκανε δεκτό το αίτημά του επιβάλλοντάς του την απαγόρευσή του από την χώρα και μοναδική υποχρέωση να παρουσιάζεται στο αστυνομικό τμήμα της περιοχής του (Κόκκαλη, 2020). Με την απόφαση που εξέδωσε το Εφετείο το 2022, μεταξύ των κατηγορούμενων των οποίων παραγράφηκαν τα αδικήματά τους, αθωώθηκε και ο Πρόδρομος Μαυρίδης (Κόκκαλη, 2022).

Κατά την διάρκεια των ερευνών από την πλευρά του Τέλλογλου κανένας εμπλεκόμενος δεν παραδεχόταν την ενοχή του για αυτά τα οποία τους κατηγορούσαν (Τέλλογλου, 2009:144). Μοναδική εξαίρεση αποτέλεσε ο Πρόδρομος Μαυρίδης ο οποίος παραδέχτηκε ότι δεν ήταν «άγιος» αλλά αρνιόταν κατηγορηματικά ότι είχε κάνει υπεξαίρεση εις βάρος της Siemens (Τέλλογλου, 2009:144).

3.2.3 Το πόρισμα της Βουλής των Ελλήνων

Ο κρατικός μηχανισμός της Δικαιοσύνης λειτούργησε με τέτοιον τρόπο στην υπόθεση της Siemens, ο οποίος καθυστέρησε τις έρευνες. Μάλιστα σύμφωνα με το πόρισμα της Βουλής των Ελλήνων αναφέρεται ότι ο ανακριτής και ο εισαγγελέας δεν ήθελαν να

προχωρήσουν σε έρευνες μετά το 2004. Παρατηρήθηκε επιλεκτική αξιοποίηση στοιχείων καθώς και καταθέσεων μαρτύρων. Μάλιστα διαφαίνεται ότι ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου προσπαθούσε να προστατεύσει τον εισαγγελέα για τις πράξεις και παραλείψεις του.

Στο πόρισμα της Βουλής καταδικάζεται η εκτελεστική εξουσία, η οποία κατήργησε την «Ανεξάρτητη Αρχή για την καταπολέμηση της Νομιμοποίησης Εσόδων από Παράνομες Δραστηριότητες» και την αντικατέστησε η «Επιτροπή Καταπολέμησης Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες και Χρηματοδότηση της Τρομοκρατίας». Σύμφωνα με την εξεταστική επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων υπήρχαν σοβαρές ενδείξεις για ύπαρξη οργανωμένου εγκλήματος με σκοπό τη διάπραξη των εγκλημάτων της δωροδοκίας και της δωροληψίας καθώς και της απάτης απέναντι στο Ελληνικό Δημόσιο αλλά και της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα.

3.2.4 Η καθυστέρηση της δίκης

Όπως ήδη έχει αναφερθεί η έναρξη της δίκης έγινε 13 χρόνια μετά την αποκάλυψη του σκανδάλου. Η δίκη διήρκησε πολλά χρόνια. Καθώς είχαν περιέλθει 20 χρόνια από την τέλεση των αδικημάτων η απόφαση που πάρθηκε κατά την ποινική διαδικασία ήταν η παραγραφή των αδικημάτων το οποίο είχε ως αποτέλεσμα να αθωωθούν αρκετοί κατηγορούμενοι (Μάνδρου, 2022). Όλα τα μεγάλα στελέχη απαλλάχθηκαν από το δικαστήριο, τα οποία κατηγορήθηκαν για παράνομες πληρωμές από τη Siemens ανάμεσα τους και ο Μιχάλης Χριστοφοράκος, ο οποίος δικάστηκε στη Γερμανία και ποτέ δεν εκδόθηκε στη χώρα μας.

Ο Μιχάλης Χριστοφοράκος διέφυγε στη Γερμανία ενώ ο Χρήστος Καραβέλας εξαφανίστηκε και μέχρι και σήμερα δεν έχει εντοπιστεί. Η μόνη αποκάλυψη η οποία επιβεβαιώθηκε ήταν ότι ο Τσουκάτος έλαβε χρήματα τα οποία τα χρησιμοποίησε για το ΠΑΣΟΚ και όχι για τον εαυτό του. Καθώς το είχε παραδεχτεί από την αρχή αθωώθηκε με την απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου (Μάνδρου, 2022).

Κατά την έρευνα για τα μαύρα ταμεία της Siemens η εισαγγελία Αθηνών είχε κάνει αίτηση από την εισαγγελία του Μονάχου για πρόσβαση στα στοιχεία της δικογραφίας. (Τέλλογλου, 2009:149). Αν και η εισαγγελία του Μονάχου ανταποκρίθηκε θετικά στο

αίτημα, από την πλευρά της Ελλάδας υπήρχε μία καθυστέρηση. Πιο συγκεκριμένα επικαλέστηκαν τις διακοπές και στη συνέχεια πρόωρες εκλογές. Παρόλο που οι εκλογές πραγματοποιήθηκαν τον Σεπτέμβριο του 2007, μέχρι τον Γενάρη του 2008 η εισαγγελία Αθηνών δεν είχε αναζητήσει τα στοιχεία από το Μόναχο (Τέλλογλου, 2009:149). Ο εισαγγελέας Παναγιώτης Αθανασίου παρέλαβε τελικά την δικογραφία στα τέλη Φεβρουαρίου του 2008 (Τέλλογλου, 2009:150).

Η πρώτη ουσιαστική εξέλιξη ήταν η δίκη του Σήκατσεκ τον Μάιο του 2008 (Τέλλογλου, 2009:164). Όπως ήταν αναμενόμενο ο Σήκατσεκ αναφέρθηκε εκτενώς στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στις πολιτικές πληρωμές (Τέλλογλου, 2009:165). Κατά την απολογία του αναφέρθηκε στον Μιχάλη Χριστοφοράκο και στον Πρόδρομο Μαυρίδη οι οποίοι είχαν λάβει χρήματα από τον ίδιο (Τέλλογλου, 2009:164). Επιπλέον επισήμανε ότι εκτός από τις πληρωμές του 8% επί του τζίρου των τηλεπικοινωνιών στην Ελλάδα τα οποία δίνονταν στον Μαυρίδη για τις μαύρες πληρωμές υπήρχαν και οι πληρωμές ύψους 2% του τζίρου του τομέα των σταθερών δικτύων στην Ελλάδα τις οποίες ζητούσε ο Χριστοφοράκος. (Τέλλογλου, 2009:190).

Οι κατηγορούμενοι είχαν ένα μήνα προθεσμία να απολογηθούν (Τέλλογλου, 2009:208). Κατά το διάστημα αυτό ο Χριστοφοράκος είχε σχεδιάσει τη φυγή του στη Γερμανία. Το πρόωρο κλείσιμο της Βουλής στις 8 Μαΐου του 2008 είχε ως αποτέλεσμα την παραγραφή τυχόν αδικημάτων υπουργών της ΝΔ καθώς υπήρχε όρος ο οποίος προέβλεπε ότι η παραγραφή επέρχεται στο τέλος της δεύτερης περιόδου λειτουργίας της Βουλής μετά την τέλεση των αδικημάτων (Τέλλογλου, 2009: 209).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η πρωτοβάθμια δίκη διήρκεσε για τρία χρόνια ενώ στο σύνολο της κράτησε για 16 χρόνια. Οι αργοί ρυθμοί της δικαιοσύνης, οι συγκρούσεις μεταξύ των πολιτικών καθώς και η ανάγκη για συνεργασία με τις γερμανικές δικαστικές αρχές οδήγησαν στην απόφαση της 26^{ης} Ιουλίου του 2022, η οποία αφορούσε την αθώωση των κατηγορουμένων καθώς το δικαστήριο στηρίχθηκε στην παραγραφή των αδικημάτων (Μάνδρου, 2022).

Αυτό που έχει παρατηρηθεί κατά την έρευνα για την διπλωματική εργασία είναι ότι υπάρχει μία αδυναμία όσον αφορά την εύρεση των στοιχείων. Παρόλο που το διαδίκτυο αποτελεί μία ανοιχτή πηγή πληροφοριών, διαπιστώθηκε ότι κάποιες

πληροφορίες για την υπόθεση της Siemens ήταν δύσκολο να εντοπιστούν. Πιο συγκεκριμένα δεν έγινε εφικτός ο εντοπισμός της απόφασης του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων για τη Siemens με αριθμό 5236-2019 στις ψηφιακές βάσεις. Γενικότερα παρατηρήθηκε ότι οι πληροφορίες ήταν διασκορπισμένες και αν κάποιος δεν γνωρίζει για την υπόθεση δύσκολα θα μπορέσει να αντιληφθεί το μέγεθός της.

4. Η περίπτωση της Novartis

Η Novartis πρόκειται για μία πολυεθνική ελβετική εταιρεία, η οποία ιδρύθηκε το 1996. Οι δραστηριότητες της εταιρείας κινούνται γύρω από τρεις άξονες αν και οι προκάτοχοι τους είχαν μεγάλη ιστορία στην δημιουργία καινοτόμων προϊόντων για τουλάχιστον 250 χρόνια. Η εταιρεία σήμερα δραστηριοποιείται γύρω από τα φάρμακα, τη φροντίδα των ματιών και από τα γενόσημα φάρμακα. Η περίπτωση της Novartis απασχόλησε τις ελληνικές και αμερικανικές αρχές. Σκοπός των ερευνών ήταν η διαλεύκανση των χρηματισμών πολιτικών, κρατικών αξιωματούχων αλλά και γιατρών του Εθνικού Συστήματος Υγείας (Παπαντωνίου, 2020). Η έναρξη των ερευνών ξεκίνησε από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς καθώς και από το Υπουργείο Δικαιοσύνης των ΗΠΑ. Ο λόγος ήταν η ύπαρξη καταγγελιών για αθέμιτες πρακτικές από πλευράς της εταιρείας και συγκεκριμένα για χρηματισμό πολιτικών προσώπων και ιατρών. Παράλληλα με την εξέλιξη της δίκης στις ΗΠΑ, το 2018 σχηματίστηκε για πρώτη φορά η πρώτη δικογραφία στην Ελλάδα, η οποία στηριζόταν σε καταθέσεις που έγιναν από προστατευόμενους μάρτυρες και αφορούσαν την περίοδο 2006 – 2015. Ανάμεσα στα πρόσωπα για τα οποία έγιναν καταγγελία ήταν εκείνα του Αντώνη Σαμαρά και του Παναγιώτη Πικραμμένου. Επιπλέον κατηγορούνταν πρώην Υπουργοί όπως ο Γιάννης Στουρνάρας, Δημήτρης Αβραμόπουλος, Άδωνις Γεωργιάδης, Ευάγγελος Βενιζέλος, Ανδρέας Λυκουρέντζος, Μάριο Σαλμά, Ανδρέας Λοβέρδος και Γιάννης Κουτρουμάνης. Οι πράξεις για τις οποίες κατηγορούνταν αφορούσαν την τέλεση των εγκλημάτων της δωροληψίας αλλά και της δωροδοκίας.

4.1 Το χρονικό της υπόθεσης

Η Novartis έχει κατηγορηθεί σε πολλές χώρες για χρηματισμό και έχει πληρώσει πρόστιμα εκατομμυρίων. Έχουν σχηματιστεί δικογραφίες στις ΗΠΑ, στην Ιταλία, στη Νότια Κορέα, στην Κίνα. Ωστόσο σε καμία άλλη χώρα δεν έχει κατηγορηθεί για χρηματισμό πολιτικών προσώπων (iefimerida.gr, 2018). Επιπλέον η Ελλάδα για την Novartis είχε ιδιαίτερη σημασία καθώς η τιμή, η οποία έχει ένα προϊόν στην Ελλάδα επηρέαζε ταυτόχρονα την τιμή του και διεθνώς (Πουλακίδας, 2018).

Τον Αύγουστο του 2016 κατέθεσαν τρεις Έλληνες πολίτες για αθέμιτες πρακτικές της εταιρείας, οι οποίοι μάλιστα ήταν υψηλόβαθμοι υπάλληλοι της Novartis. Τα χαρτιά, τα

οποία κατέθεσαν φανέρωναν ότι η εταιρία χρημάτιζε γιατρούς στο δημόσιο αλλά και ιδιωτικό τομέα (Κόλλια, 2017). Η έρευνα στην Ελλάδα ξεκίνησε επίσημα τον Δεκέμβριο του 2016 από την Εισαγγελέα Διαφθοράς με αρχικά αποδεικτικά στοιχεία τις καταθέσεις των πρώην υπαλλήλων. Στη συνέχεια κατασχέθηκαν έγγραφα αλλά και ηλεκτρονικοί υπολογιστές από τα γραφεία της Novartis. Τον Μάρτιο του 2017 την Εισαγγελέα Ελένη Ράικου διαδέχθηκε η Ελένη Τουλoupάκη ύστερα από την παραίτηση της πρώτης (Μάνδρου, 2017). Η παραίτηση της Ράικου δημιούργησε πολλά ερωτήματα.

Τον επόμενο χρόνο, το 2018 η Εισαγγελέας Διαφθοράς παρέδωσε την δικογραφία στον Άρειο Πάγο ώστε να διαβιβαστεί στη Βουλή βάσει του νόμου περί ευθύνης υπουργών. Η δικογραφία αφορούσε δέκα πολιτικά πρόσωπα τα οποία έχουν ήδη αναφερθεί. Ωστόσο ενώ υπήρχαν στοιχεία, η δικογραφία στη Βουλή δεν περιελάμβανε στοιχεία, τα οποία να αποδεικνύουν την ενοχή τους αλλά μόνο υπόνοιες (Σιούτη, 2018). Όλοι οι κατηγορούμενοι αρνήθηκαν τις κατηγορίες αναφέροντας πως όλα όσα τους προσάπτουν είναι σκευωρίες. Μάλιστα οι Αντώνης Σαμαράς, Δημήτρης Αβραμόπουλος, Ευάγγελος Βενιζέλος και Άδωνις Γεωργιάδης κατέθεσαν μηνύσεις έναντι των μαρτύρων για ψευδομαρτυρία (Μήνυση για την υπόθεση Novartis κατέθεσε ο Ευ. Βενιζέλος, 2018). Ο Αντώνης Σαμαράς κατέθεσε μήνυση έναντι και του πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα καθώς και στον αναπληρωτή υπουργό Δικαιοσύνης, τους οποίους θεωρούσε υπεύθυνους για την σκευωρία (Μήνυση Σαμαρά σε Τσίπρα: «Δεν θα επιβάλει καθεστώς Μαδούρο στην Ελλάδα», 2018). Παρόλες τις αντιδράσεις και τις καταγγελίες από τα πολιτικά πρόσωπα, μετά από αίτημα του ΣΥΡΙΖΑ και των ΑΝΕΛ συστάθηκε ειδική επιτροπή προκαταρκτικής εξέτασης και για τα δέκα πολιτικά πρόσωπα (Προανακριτική και για τους δέκα πολιτικούς που εμπλέκονται στην υπόθεση Novartis, 2018).

Η Νέα Δημοκρατία ως αξιωματική αντιπολίτευση ισχυρίστηκε ότι οι κατηγορίες, οι οποίες προσάπτονταν στα πολιτικά πρόσωπα του κόμματός της ήταν αβάσιμες. Ταυτόχρονα χαρακτήρισε τους προστατευόμενους μάρτυρες ως ψευδομάρτυρες ενώ υποστήριξε ότι τα κέρδη της Novartis είχαν μειωθεί όσο ήταν εκείνη κυβέρνηση επομένως δεν μπορεί να εμπλέκονται σε αυτά τα οποία τους κατηγορούν (Σιούτη, 2018).

Η ίδια η φαρμακευτική εταιρεία Novartis ομολόγησε ότι υπήρξε σχέδιο για χρηματισμό πολιτικών προσώπων με σκοπό να μπορέσει να εισάγει στην ελληνική αγορά δέκα νέα φάρμακα (Βαξεβάνης, 2018). Τα φάρμακα αυτά, τα οποία ήθελε η Novartis να εισαχθούν μέσα σε διάστημα δέκα μηνών κυκλοφόρησαν όλα στην αγορά από τον τότε υπουργό Υγείας Άδωνι Γεωργιάδη το διάστημα ανάμεσα στον Αύγουστο του 2013 μέχρι τον Ιούνιο του 2014 (Βαξεβάνης, 2018). Μάλιστα, υπάρχει μαρτυρία από αντίπαλη εταιρεία της Novartis ότι το ένα φάρμακο από αυτά, το Gilenya, το οποίο είναι φάρμακο για την σκλήρυνση κατά πλάκας είχε εγκριθεί με χειρόγραφο τρόπο, την ίδια στιγμή που κανένα άλλο φάρμακο δεν μπορούσε να περάσει τους ελέγχους ώστε να εγκριθεί. Αυτό το οποίο καθιστά τον Γεωργιάδη ύποπτο είναι το γεγονός ότι γνώριζε ότι η φαρμακευτική εταιρεία προέβλεπε χρηματισμό πολιτικών προσώπων ώστε να εισαχθούν αυτά τα φάρμακα στην αγορά. Εύλογα θα μπορούσε να φτάσει κάποιος στο συμπέρασμα ότι και ο ίδιος είχε χρηματιστεί για να εγκρίνει όλα τα φάρμακα στο διάστημα, το οποίο προέβλεπε η Novartis (Βαξεβάνης, 2018).

Μεγάλο ενδιαφέρον έχει το πως γινόταν το ξέπλυμα του χρήματος καθώς τα χρήματα τα οποία καταβάλλονται σε λογαριασμούς πολιτικών προσώπων αν πρόκειται για εταιρείες offshore αυτά μπορούν να ανιχνευθούν. Ο Φρουζής ο πρώην αντιπρόεδρος της Novartis Hellas σύμφωνα με τον Βαξεβάνη (2018), είχε ανακαλύψει έναν πολύ εύκολο τρόπο ώστε να διεκπεραιώνει τις συναλλαγές αυτές. Η ελβετική Novartis όταν έστελνε φάρμακα στην Novartis Hellas τα κοστολογούσε δύο φορές πιο ακριβά. Με αυτόν τον τρόπο το μισό ποσό πήγαινε στην μητρική Novartis ενώ το άλλο μισό χρησίμευε για τους χρηματισμούς και κατέληγαν σε έναν λογαριασμό με την κωδική ονομασία «Φάρμα». Ο Κωνσταντίνος Φρουζής λάμβανε χρήματα από αυτόν τον λογαριασμό και όταν ήθελε να χρηματίσει έστελνε χρήματα σε πολλούς λογαριασμούς, οι οποίοι αποτυπώνονταν ως εταιρείες διαφήμισης ή και γενικότερα εταιρείες χωρίς κάποιο συγκεκριμένο έργο σχετικό με την Novartis. Δίνοντας στις εταιρείες αυτές ένα χρηματικό ποσό εκείνες με τη σειρά τους εκταμίευαν το ποσό και το διέθεταν στον Φρουζή. Ο Φρουζής με τη σειρά του, σύμφωνα με τους προστατευόμενους μάρτυρες χρημάτιζε τα πολιτικά πρόσωπα.

Ένα από τα άτομα τα οποία βοηθούσαν στο ξέπλυμα του μαύρου χρήματος ήταν ο Παναγιώτης Μαυρίκος ο οποίος σκοτώθηκε μία μέρα πριν την κατάθεση του στην

εισαγγελία Διαφθοράς. Ο Μαυρίκος φαινόταν ότι ήταν εκδότης εφημερίδας χωρίς ωστόσο αυτή να σημειώνει πωλήσεις. Μέσω αυτού ο Φρουζής μπορούσε να ξεπλύνει τα πολιτικά χρήματα. Εκτός όμως από τον Μαυρίκο και ο Κυριάκος Γριβέας βοηθούσε στη νομιμοποίηση παράνομων εσόδων, ο οποίος μάλιστα ήταν καταζητούμενος για την υπόθεση του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου. Ο Γριβέας φαινόταν ότι έχει μία εταιρεία, η οποία διοργάνωνε εκδηλώσεις για θέματα υγείας (Βαξεβάνης, 2018).

4.1.1 Τα αντιγριπικά εμβόλια

Στην υπόθεση της Novartis έχουν υπάρξει αρκετές καταθέσεις για χρηματισμό πολιτικών προσώπων αλλά και ιατρών με σκοπό την προώθηση των προϊόντων τους. Μία ακόμα υπόθεση, η οποία έχει απασχολήσει κατά την έρευνα της Εισαγγελία Διαφθοράς είναι εκείνη των αντιγριπικών εμβολίων, τα οποία παρήγγειλε το Υπουργείο Υγείας σε εκατομμύρια δόσεις την περίοδο 2009-2010 (Τερζής, 2018). Η έρευνα αφορούσε την εταιρεία Novartis αλλά και το ΚΕΕΛΠΝΟ αφού οι παραγγελίες γινόντουσαν μέσω αυτού. Την περίοδο εκείνη τα ΜΜΕ έκαναν λόγο για ένα πρωτοφανές κύμα γρίπης και για αυτόν τον λόγο οι αρμόδιες αρχές είχαν παραγγείλει μεγάλες ποσότητες αντιγριπικών εμβολίων καθώς και αντικών φαρμάκων αλλά και της ουσίας οσελταμιβίρη για την παρασκευή του φαρμάκου στην Ελλάδα. Ο Δημήτρης Αβραμόπουλος πρώην Υπουργός Υγείας είχε καταφέρει να πείσει τον τότε πρωθυπουργό Κώστα Καραμανλή να προχωρήσουν σε παραγγελία εμβολίων αντίστοιχο με τον πληθυσμό της Ελλάδας (Μιχοπούλου, 2018). Ωστόσο η ποσότητα, η οποία παραγγέλθηκε ήταν μεγαλύτερη από τον πληθυσμό της χώρας αλλά και μεγαλύτερη από αυτές που παρήγγειλαν άλλες χώρες συγκριτικά με τον πληθυσμό τους.

Το κόστος το οποίο ζημίωσε το ελληνικό κράτος από τις υπερβολικές ποσότητες φαρμάκων και εμβολίων ήταν διττό. Σύμφωνα μάλιστα με πληροφορίες από τον ΙΦΕΤ το κόστος των αντικών φαρμάκων, τα οποία αγοράστηκαν και δεν χρησιμοποιήθηκαν ποτέ έφταναν τα 12 εκατομμύρια ευρώ (Τερζής, 2018). Το παράδοξο είναι ότι παρόλο που δεν είχαν τελειώσει τα αποθέματα φαρμάκου έγινε μία ακόμα μεγάλη παραγγελία με αποτέλεσμα να γεμίσουν οι αποθήκες με αχρησιμοποίητα φάρμακα. Εκτός από το κόστος όμως των εμβολίων και των φαρμάκων, το ΚΕΕΛΠΝΟ χρηματοδότησε τα

ΜΜΕ με σκοπό να ενημερώσουν και να ευαισθητοποιήσουν το κοινό (Μιχοπούλου, 2018).

Το 2011 επί υπουργίας Ξενογιαννακοπούλου κατάφερε να ακυρώσει αρκετές δόσεις από τις παραγγελθείτε τις οποίες είχε παραγγείλει ο προηγούμενος Υπουργός Δημήτρης Αβραμόπουλος. Μέχρι εκείνη τη στιγμή το κόστος των δόσεων είχε αγγίξει τα 80 εκατομμύρια ευρώ. Τα εμβόλια, τα οποία είχε παραγγείλει η Ελλάδα ήταν κυρίως από τις εταιρείες της GlaxoSmithKline και της Novartis και επρόκειτο για 16 εκατομμύρια δόσεις. Από αυτές, μετά από διακανονισμούς έφτασαν στην Ελλάδα 3,5 εκατομμύρια δόσεις. Η αρχική παραγγελία του ύψους των 16 εκατομμυρίων δόσεων προκαλεί εντύπωση αν αναλογιστεί κανείς ότι ο πληθυσμός της Ελλάδας με την απογραφή του 2011 ανερχόταν μόλις στα 11 εκατομμύρια. (Τριάντης, 2019).

Μέσα από αυτόν τον κατασκευασμένο πανικό για τον ιό της γρίπης τον οποίο μετέδιδαν τα ΜΜΕ, η Novartis βγήκε κερδισμένη καθώς με την πώληση τόσων εκατομμυρίων δόσεων εξασφάλισε πολλά κέρδη (Τριάντης, 2019). Μάλιστα από τα στοιχεία της ΚΕΕΛΠΝΟ η Novartis πουλούσε ακριβότερα τη δόση του εμβολίου σε σχέση με όλες τις εταιρείες που πουλούσαν στην Ελλάδα. Η αιτία για τον κατασκευασμένο πανικό ήταν ότι επρόκειτο για έναν νέο ιό στην Ελλάδα. Οι απόψεις είχαν χωριστεί στα δύο εκείνη την εποχή. Πιο συγκεκριμένα είχαν χωριστεί στους γιατρούς, οι οποίοι πρότειναν τον εμβολιασμό και σε εκείνους που θεωρούσαν ότι επρόκειτο για μία φαρμακευτική πλεκτάνη ώστε να πουλήσουν τα σκευάσματα τους. Η Ελλάδα χρεώθηκε πολλά χρήματα για την αντιμετώπιση του νέου ιού. Καθώς το ΚΕΕΛΠΝΟ ζήτησε οικονομική ενίσχυση, έγιναν φανερές οι δαπάνες του, οι οποίες ανέρχονταν στο ύψος των 296 εκατομμυρίων ευρώ (Τριάντης, 2019). Οι δαπάνες αυτές αφορούσαν την παραγγελία εμβολίων καθώς και αντικών φαρμάκων με σκοπό την αντιμετώπιση της επερχόμενης πανδημίας. Όπως έδειξαν αργότερα τα στοιχεία του ΚΕΕΛΠΝΟ τα κρούσματα γρίπης για την περίοδο 2009-2010 ανήλθαν σε μόλις 18.230 με διάμεση ηλικία τα 21 έτη.

Η σχέση του ΚΕΕΛΠΝΟ με τη Novartis κατάφερε να καταστήσει την Ελλάδα παράδεισο για την φαραμακοβιομηχανία. Σύμφωνα με τους προστατευόμενους μάρτυρες το ΚΕΕΛΠΝΟ σε συνεργασία με επιστήμονες και δημοσιογράφους τρομοκράτησαν την κοινωνία με αποτέλεσμα η Ελλάδα να προχωρήσει σε παραγγελία

εμβολίων σε υπερβολικές ποσότητες (Μιχοπούλου, 2018). Στην υπόθεση φαίνεται να εμπλέκονται ο πρώην υπουργός Υγείας Δημήτρης Αβραμόπουλος, ο συνεργάτης του Αριστείδης Καλογερόπουλος καθώς και ο πρώην πρόεδρος του ΚΕΕΛΠΝΟ Θόδωρος Παπαδημητρίου. Ένας γιατρός μάλιστα, ο οποίος είχε παραιτηθεί από την επιτροπή εμβολιασμού υποστήριζε ότι επρόκειτο για μία προσπάθεια από τις φαρμακευτικές εταιρείες να χειραγωγήσουν τον κόσμο με σκοπό να μπορέσουν να πουλήσουν τα εμβόλια (Μιχοπούλου, 2018).

4.1.2 Τα αντιδραστήρια κατά του ιού HIV

Μία ακόμη υπόθεση, η οποία απασχόλησε την ελληνική κοινωνία ήταν η είδηση ότι ένα κορίτσι 16 χρονών το 2006 κόλλησε τον ιό HIV ύστερα από μετάγγιση αίματος. Ωστόσο το άρθρο αυτό το οποίο δημοσίευσε η εφημερίδα «Το Βήμα» έγινε με καθυστέρηση ενός εξαμήνου (Βαξεβάνης, 2018). Τότε ο Υπουργός Υγείας Αβραμόπουλος ανακοίνωσε ότι η Ελλάδα θα προχωρήσει στον μοριακό έλεγχο του αίματος. Για να μπορέσει όμως η Ελλάδα να προμηθευτεί αντιδραστήρια για τον έλεγχο, προϋπέθετε ότι έπρεπε πρώτα να διεξαχθεί διαγωνισμός. Κατά τη διάρκεια του διαγωνισμού έγινε γνωστό ότι ενώ τα αντιδραστήρια στην Ιταλία έκαναν μόλις 7 ευρώ το ένα, στην Ελλάδα έκαναν 40 ευρώ το ένα. Ο διαγωνισμός αυτός είχε ήδη ξεκινήσει πριν την μόλυνση του κοριτσιού ωστόσο η υπερβολική ανατίμηση στάθηκε τροχοπέδη στην εξέλιξη του διαγωνισμού. Ο Αβραμόπουλος με σκοπό να βρει άμεσα λύση έπαυσε τον διαγωνισμό και έδωσε τα αντιδραστήρια σε δύο εταιρείες στις οποίες και στις δύο ήταν μέτοχος η Novartis, στη μία με ποσοστό 30% και στην άλλη με ποσοστό 100% (Βαξεβάνης, 2018). Οι δύο αυτές εταιρείες πίσω από τις οποίες κρυβόταν η Novartis εμφανίστηκαν ως σωτήριες για την έκτακτη κατάσταση στην οποία είχε βρεθεί η Ελλάδα σύμφωνα με τα όσα μετέδιδαν τα ΜΜΕ.

Αυτό το οποίο έχει μεγάλη σημασία και το οποίο στην ουσία οδήγησε στο ξέπλυμα μαύρου χρήματος ήταν το γεγονός ότι το ΚΕΕΛΠΝΟ δεν ελεγχόταν από το ελληνικό δημόσιο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να κάνει προσλήψεις και να λαμβάνει προμήθειες χωρίς τη διενέργεια διαγωνισμών (Βαξεβάνης, 2018). Το ΚΕΕΛΠΝΟ χρηματοδοτούσε τα ΜΜΕ με σκοπό να ενημερωθεί ο κόσμος για μία έκτακτη συνθήκη, τα οποία με τη σειρά τους τρομοκράτησαν τον κόσμο.

4.1.2.1 Απευθείας αναθέσεις

Όπως ήδη έχει αναφερθεί το ΚΕΕΛΠΝΟ συνήθιζε να υπογράφει συμβάσεις με απευθείας αναθέσεις υποστηρίζοντας μάλιστα πολλές φορές ότι λόγω των έκτακτων αναγκών πρόκειται για μία επιβεβλημένη συνθήκη (Βαξεβάνης, 2019). Μία απευθείας ανάθεση σε εταιρείες ήταν η προμήθεια των αντιδραστηρίων για τον ιό του HIV. Σε αυτό το σημείο θα αναφερθούμε στο αν οι απευθείας αναθέσεις είναι σύμφωνες με τον νόμο ή πρόκειται για παράνομες πρακτικές.

Ο Νόμος 4412/2016 ορίζει την διαδικασία της απευθείας ανάθεσης όπως αυτός αναγράφεται στο άρθρο 2 παράγραφο 1. Πιο συγκεκριμένα ο Νόμος ορίζει κανόνες για τις διαδικασίες και τη σύναψη δημόσιων συμβάσεων αλλά και διαγωνισμών. Οι δημόσιοι φορείς έχουν την δυνατότητα ύστερα από έρευνα αγοράς να αναθέτουν συμβάσεις σε κάποιον οικονομικό φορέα χωρίς να είναι υποχρεωμένοι να δημοσιεύσουν εκ των προτέρων την διαδικασία της σύμβασης. Με άλλα λόγια δεν υπάρχει υποχρέωση να δημοσιευτεί η πρόσκληση. Χαρακτηριστικό είναι ότι συμβάσεις αυτές αφορούν μικρής οικονομικής αξίας και για αυτό τον λόγο ο νομοθέτης τις εξαιρεί από τις τυπικές διαδικασίες χαρακτηρίζοντάς τες ως χαμηλού ρίσκου. Το χρηματικό όριο το οποίο όριζε ο Ν. 4412/2016 για απευθείας αναθέσεις ήταν οι 60.000 ευρώ χωρίς ΦΠΑ.

Εφόσον γίνει η επιλογή για τον κατάλληλο οικονομικό φορέα, ο αναθέτων φορέας δημοσιεύει στο Κεντρικό Ηλεκτρονικό Μητρώο Δημόσιων Συμβάσεων (ΚΗΜΔΗΣ). Στην δημοσιευμένη απόφαση οφείλουν να περιλαμβάνονται η επωνυμία του φορέα που αναθέτει τη σύμβαση καθώς και τα στοιχεία επικοινωνίας του. Επιπλέον πρέπει να περιγράφεται το αντικείμενο της σύμβασης και η αξία της. Τέλος πρέπει να δίνονται και τα στοιχεία του οικονομικού φορέα. Σε περίπτωση κατά την οποία δεν δημοσιευθεί καθιστά την σύμβαση αυτόματα άκυρη (Ν.4412/2016, αρθ. 328, παρ.4). Αρκετές συμβάσεις απευθείας ανάθεσης υπογράφηκαν και κατά την περίοδο της πανδημίας του κορονοϊού όπως για παράδειγμα υπηρεσίες για ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό και υπηρεσίες catering.

Αρκετές αλλαγές έφερε ο Νόμος 4782/2021. Σύμφωνα με το άρθρο 50 του Νόμου αναθεωρήθηκε το όριο για τις περιπτώσεις κατά τις οποίες επιτρέπεται η απευθείας ανάθεση. Ορίστηκε σε 30.000 ευρώ το όριο για τις συμβάσεις προμηθειών ενώ για την

εκπόνηση μελετών και επιστημονικών υπηρεσιών ορίστηκε το όριο των 60.000 ευρώ. Το όριο των 60.000 ευρώ ισχύει και για τις περιπτώσεις συμβάσεων προμηθειών, έργων και μελετών τα οποία αφορούν στην υλοποίηση έργων «Τεχνολογίας Πληροφορικής και Επικοινωνιών» (ΤΠΕ). Μία ακόμη αλλαγή η οποία επέφερε ο Νόμος ήταν ότι καταργήθηκε η δυνατότητα ηλεκτρονικής κλήρωσης για απευθείας ανάθεσης έργων μέσω του Κεντρικού Ηλεκτρονικού Συστήματος Κληρώσεων.

Για πρώτη φορά εισήχθησαν διαδικασίες δημοσιότητας της πρόσκλησης της σύμβασης. Για να μπορέσει η σύμβαση να έχει νόμιμη ισχύ θα πρέπει να κοινοποιηθεί η απόφαση ανάθεσης τουλάχιστον πέντε εργάσιμες μέρες πριν (Ν. 4782/2021, αρθ.53). Στην διαδικασία του διαγωνισμού δεν μπορούν να πάρουν μέρος οικονομικοί φορείς, οι οποίοι δεν έχουν προσκληθεί ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη διαφάνεια αλλά ταυτόχρονα να μην υπάρξει καθυστέρηση της διαδικασίας.

Σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης όπως κανείς μπορεί να φανταστεί είναι δύσκολο να ακολουθηθούν κατά γράμμα οι προβλεπόμενες διαδικασίες. Έτσι συνέβη και στην περίπτωση των αντιδραστηρίων κατά του ιού HIV. Ύστερα από την είδηση της νεαρής, η οποία μετά από μετάγγιση κόλλησε AIDS και μετά από την πίεση την οποία δημιούργησαν τα ΜΜΕ ο Υπουργός Υγείας προχώρησε σε απευθείας ανάθεση προμήθειας των αντιδραστηρίων αν και όπως ήδη έχει αναφερθεί υπήρχε ανοιχτός διαγωνισμός (Βαξεβάνης, 2019). Ο Υπουργός Υγείας ανέθεσε σε δύο εταιρείες των οποίων μέτοχος ήταν η Novartis την προμήθεια των αντιδραστηρίων με πενταετή σύμβαση. Η τιμή για κάθε αντιδραστήριο ήταν στα 50 ευρώ τη στιγμή που σε άλλες χώρες οι προσφορές ήταν πέντε φορές πιο φτηνές (Βαξεβάνης, 2019).

Παρόμοια πρακτική χρησιμοποιήθηκε και κατά την διάρκεια της πανδημίας του κορονοϊού. Στις 9 Απριλίου του 2020 υπογράφηκε σύμβαση απευθείας ανάθεσης για 270.000 μάσκες έναντι του ποσού των 228.960 ευρώ μαζί με τον ΦΠΑ (Βιομηχανία απευθείας αναθέσεων για προστατευτικές μάσκες, 2020). Προμηθευτής των масκών φαίνεται να είναι ο Διαμαντόπουλος Μαρίνος, ο οποίος δραστηριοποιείται στο εμπόριο εποχικών ειδών. Παρόμοια σύμβαση για προμήθεια масκών για τα καταστήματα κράτησης υπογράφηκε λίγες μέρες αργότερα με μικρότερο ποσό των 47.700 ευρώ με προμηθευτή την εταιρεία AMORTEAM. Η εταιρεία αυτή δραστηριοποιείται στον

τομέα των ανταλλακτικών αυτοκινήτων επομένως δημιουργεί πολλά ερωτήματα για την εγκυρότητα και διαφάνεια των συμβάσεων.

4.1.3 Η σημασία των μαρτύρων

4.1.3.1 Προστασία μαρτύρων

Οι καταθέσεις μαρτύρων είναι ένα σημαντικό μέσο απόδειξης κατά τη διάρκεια της ποινικής δίκης. Ο φόβος όμως τον οποίο αισθάνονται ακόμη και για την ίδια τους τη ζωή αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για να καταθέσουν. Για αυτόν τον λόγο έχει μεγάλη σημασία να προστατεύονται. Στην ελληνική ποινική δικονομία ο προστατευόμενος μάρτυρας αποτελεί μία σημαντική υπόθεση.

Στην Ελλάδα η πρώτη φορά κατά την οποία τέθηκε το ζήτημα προστασίας των μαρτύρων ήταν το 2001 με τον Νόμο 2928/2001. Ο νόμος αυτός ο οποίος είχε σκοπό να αντιμετωπίσει τις εγκληματικές και τρομοκρατικές οργανώσεις και εφαρμόστηκε κατά τη διάρκεια της δίκης για τα μέλη της «17 Νοέμβρη» καθώς και στη δίκη της Χρυσής Αυγής. Μάλιστα χωρίς τους προστατευόμενους μάρτυρες δεν θα είχε δοθεί φως στην υπόθεση της Χρυσής Αυγής (Κάλφας, 2018). Ο λόγος για τον οποίο κρίνεται αναγκαία η προστασία των μαρτύρων είναι καθώς υπάρχει πιθανότητα να τους εκδικηθούν ή να τους εκφοβίσουν. Το 2010 ο Νόμος 3875/2010 ενέταξε στην προστασία των μαρτύρων και τις αξιόποινες πράξεις εμπορίας ανθρώπων και παράνομης διακίνησης μεταναστών. Το 2014 εισήχθησαν και τα αδικήματα της δωροδοκίας και δωροληψίας με τον Νόμο 4254/2014 ακόμα κι αν αυτά δεν πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο μίας εγκληματικής οργάνωσης. Με αυτόν τον Νόμο εισήχθη και η ο θεσμός των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος.

Ο Αντώνης Σαμαράς ήταν εκείνος ο οποίος εφάρμοσε τον Νόμο για τους προστατευόμενους μάρτυρες. Αρκετοί ήταν εκείνοι, οι οποίοι αμφισβητούσαν την εγκυρότητα των λεγομένων των προστατευόμενων μαρτύρων. Οι μάρτυρες ωστόσο ελέγχονται για την εγκυρότητα τους. Επιπλέον πολλοί ήταν εκείνοι οι οποίοι δεν αντιλαμβάνονταν για ποιον λόγο κατέθεταν ανώνυμα ενώ όσα έλεγαν ήταν αληθή. Ο λόγος για τον οποίο υπάρχει η νομοθεσία των προστατευόμενων μαρτύρων είναι πολύ

ξεκάθαρος και χωρίς αυτόν πολλά εγκλήματα δεν θα μπορούσαν να φανερωθούν καθώς οι μάρτυρες θα φοβόντουσαν για τη ζωή τους.

Ο Νόμος, ο οποίος ορίζει τους προστατευόμενους μάρτυρες είναι ο 4620/2019, ο οποίος αφορά την κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Ο νόμος αυτός στη συνέχεια κωδικοποιήθηκε με τον Νόμο 5023/2023. Η προστασία μαρτύρων αναφέρεται στο άρθρο 218 του ΚΠΔ. Πιο συγκεκριμένα κρίνεται απαραίτητη η προστασία των μαρτύρων όταν αφορά τις πράξεις για συγκρότηση ή συμμετοχή σε εγκληματικές οργανώσεις όπως αυτές ορίζονται στο άρθρο 187 ΠΚ και 187^Α ΠΚ αν αφορούν τρομοκρατική οργάνωση. Επιπλέον μπορούν να ληφθούν μέτρα για προστασία μαρτύρων για αξιόποινες πράξεις εμπορίας ανθρώπων σύμφωνα με τα άρθρα 323^Α και 348 ΠΚ αλλά και για παράνομη διακίνηση μεταναστών. Η παράγραφος 3 του 218 ΚΠΔ είναι αυτή, η οποία μας αφορά στο συγκεκριμένο θέμα όσον αφορά την περίπτωση της Novartis. Σύμφωνα με την 3^η παράγραφο υπάρχει δυνατότητα να παρέχουν προστασία σε μάρτυρες σε υποθέσεις σχετικά με την πράξεις των άρθρων 159, 159^Α, 235 και 237^Α ΠΚ ακόμα και αν δεν τελέστηκαν στο πλαίσιο μίας εγκληματικής οργάνωσης. Προστασία παρέχεται είτε πρόκειται για μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος με βάση το άρθρο 47 είτε για ιδιώτες με βάση το άρθρο 255 ή σε οποιοδήποτε άτομο το οποίο θα αποκαλύψει κάποια από τις ανωτέρω αξιόποινες πράξεις.

Τα μέτρα, τα οποία προβλέπονται είναι η φύλαξη τους από καλά εκπαιδευμένους αστυνομικούς καθώς και η κατάθεση τους μέσω ηλεκτρονικών οπτικοακουστικών μέσων. Επιπλέον προβλέπεται σύμφωνα με την παράγραφο 4 του άρθρου 218 ΚΠΔ η πλήρης ανωνυμία του κατά την ποινική διαδικασία καθώς και η απόκρυψη των προσωπικών του στοιχείων, όπως ο τόπος κατοικίας του και γέννησής του, η εργασία του, η ηλικία του. Τα μέτρα, τα οποία λαμβάνονται για την προστασία του μάρτυρα λαμβάνονται σε συνεννόηση μαζί του ενώ είναι σημαντικό ότι σε καμία περίπτωση δεν περιορίζουν την ατομική του ελευθερία. Τα μέτρα προστασίας μπορούν ανά πάσα στιγμή να διακοπούν σε περίπτωση κατά την οποία ο μάρτυρας δεν συνεργάζεται ή αν το ζητήσει ο ίδιος εγγράφως. Η αποκάλυψη των στοιχείων του μάρτυρα μπορεί να γίνει μόνο αν το ζητήσει ο εισαγγελέας. Σε περίπτωση που δεν γίνει ποτέ γνωστή η

ταυτότητα του μάρτυρα, η κατάθεση του δεν αρκεί για να καταδικαστεί ο κατηγορούμενος. Θα πρέπει όσα καταθέτει να επιβεβαιώνονται και από άλλες πηγές.

4.1.3.2 Καταθέσεις μαρτύρων

Οι προστατευόμενοι μάρτυρες για την υπόθεση της Novartis πρόκεινται για δύο άντρες και μία γυναίκα και αναφέρονται με τα ψευδώνυμα «Μάξιμος Σαράφης», «Ιωάννης Αναστασίου» και «Αικατερίνη Κελέση» (Υπόθεση Novartis: Τι υποστηρίζουν οι μάρτυρες, 2018). Σύμφωνα με τους μάρτυρες οι συναλλαγές γινόντουσαν με βαλίτσες ενώ οι ίδιοι δεν είχαν λάβει μέρος στη δωροδοκία. Επομένως όσα υποστήριζαν ήταν πράγματα τα οποία είχαν ακούσει (Υπόθεση Novartis: Τι υποστηρίζουν οι μάρτυρες, 2018).

Πιο συγκεκριμένα ο Μάξιμος Σαράφης κατονομάζει τους Δημήτρη Αβραμόπουλο, Ανδρέα Λοβέρδο, Μάριο Σαλμά και Άδωνι Γεωργιάδη ως δωρολήπτες με σκοπό την προώθηση της Novartis. Όσον αφορά τον Δημήτρη Αβραμόπουλο υποστήριξε ότι είχε καταφέρει να πείσει τον τότε πρωθυπουργό Κώστα Καραμανλή να προμηθευτεί πανδημικά εμβόλια και όχι αντιγριπικά για όλον τον πληθυσμό. Την μαρτυρία αυτή την επιβεβαιώνει και ο αντιπρόεδρος της Novartis Hellas Κωνσταντίνος Φρουζής, ο οποίος ανέφερε ότι πράγματι δωροδόκησε τον Δημήτρη Αβραμόπουλο. Εκτός από τον πρώην Υπουργό Υγείας είχε χρηματοδοτήσει και τον Θ. Παπαδημητρίου καθώς και η γραμματέας του υπουργείου Υγείας Αριστείδη Παπαγγελόπουλο (Μιχοπούλου, 2018). Ο Σαράφης κατηγορήσε τον Αβραμόπουλο και για προμήθεια διαγνωστικών τεστ με τη λήψη αίματος για τον ιό HIV, τα οποία μάλιστα τα διέθεταν μόνο η εταιρία της Novartis (Υπόθεση Novartis: Τι υποστηρίζουν οι μάρτυρες, 2018). Για τον Ανδρέα Λοβέρδο υποστήριξε ότι έκανε διακριτική μεταχείριση της εταιρείας καθώς μάλιστα εξέδωσε δελτία τιμών για την τιμολόγηση δύο φαρμάκων κατ' εξαίρεση χωρίς να λάβει υπόψη του ανταγωνιστικό φάρμακο άλλης εταιρίας. Για τον Μάριο Σαλμά υποστήριξε ότι έριχνε τις τιμές των φαρμάκων ώστε να τον προσεγγίζουν στη συνέχεια οι εταιρείες με σκοπό να τον χρηματίσουν και να ξανά ανεβάσει τις τιμές. Όσον αφορά τον Άδωνι Γεωργιάδη κατέθεσε ότι ο τότε υπουργός αύξησε τις τιμές των φαρμάκων της εταιρείας καθώς και ότι έδωσε την έγκριση για να κυκλοφορήσουν καινούρια φάρμακα τα οποία ήταν υπερκοστολογημένα. Επιπλέον κατηγορείται ότι επέστρεψε στην Novartis το

ποσό των 65 εκατομμυρίων ευρώ ενώ καμία άλλη φαρμακευτική εταιρεία δεν πήρε τα ποσά, τα οποία τους χρωστούσε το ελληνικό κράτος (Βαξεβάνης, 2018).

Ο μάρτυρας Ιωάννης Αναστασίου κατονόμασε τον Μάριο Σαλμά για δωροδοκία χωρίς όμως να καταθέσει και τα απαραίτητα στοιχεία (Υπόθεση Novartis: Τι υποστηρίζουν οι μάρτυρες, 2018). Ο μάρτυρας κατέθεσε ότι κυριαρχούσε η φήμη για τον Μάριο Σαλμά πως λάμβανε χρήματα από την φαρμακευτική εταιρία προκειμένου να εξυπηρετήσει τα θελήματά τους. Μάλιστα δήλωσε ότι τον είχε δει ο ίδιος μετά από συνάντηση με υπαλλήλους της φαρμακευτικής εταιρίας να έχει στην εσωτερική του τσέπη μία μεγάλη δεσμίδα χαρτονομισμάτων.

Η τελευταία σημαντική μάρτυρας Αικατερίνη Κελέση κατέθεσε συνολικά οκτώ φορές. Η Κελέση κατέδειξε ως δωροδοκούμενους τους Αντώνη Σαμαρά, Παναγιώτη Πικραμμένο, Ανδρέα Λοβέρδο, Ανδρέα Λυκουρέντζο, Άδωνι Γεωργιάδη, Γιάννη Στουρνάρα και Μάριο Σαλμά. Σύμφωνα με τη μάρτυρα, ο Φρουζής δωροδότησε τον τότε πρωθυπουργό Αντώνη Σαμαρά αναφέροντας πως η δωροδοκία έγινε με μία μαύρη τσάντα, η οποία περιείχε μέσα πολλά χαρτονομίσματα. Όσον αφορά τον Παναγιώτη Πικραμμένο κατέθεσε ότι ο ίδιος ο Φρουζής είχε παραδεχτεί ότι τον είχε χρηματίσει με 100.000 ευρώ. Στη συνέχεια ανέφερε ότι ο Ανδρέας Λοβέρδος εξυπηρετούσε την εταιρία ώστε να τιμολογεί τα προϊόντα της Novartis πιο γρήγορα καθώς και ότι νομιμοποιούσε τα χρήματα, τα οποία του έδιναν μέσω μίας εταιρίας. Για τον Γιάννη Στουρνάρα κατέθεσε ότι έλαβε μέσω της εταιρίας της συζύγου του ένα εκατομμύριο ευρώ. Εκτός αυτού όμως κατηγορείται και η σύζυγός του, η οποία είχε μια εταιρεία η οποία σύναπτε συμβάσεις με το ΚΕΕΛΠΝΟ με απευθείας αναθέσεις για θέματα τα οποία αφορούσαν τον καρκίνο (Βαξεβάνης, 2018).

Αυτό το οποίο έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι η Αικατερίνη Κελέση κατηγορήσε και τον προστατευόμενο μάρτυρα Ιωάννη Αναστασίου, ο οποίος όσο ήταν σύμβουλος του Λοβέρδου χρηματιζόταν από την φαρμακευτική εταιρία με σκοπό να εξυπηρετεί τις επιθυμίες της. Μάλιστα σύμφωνα με την Κελέση ήταν κάτι το οποίο γνώριζε και ο Υπουργός. Τις ίδιες κατηγορίες του απέδωσε και ο άλλος προστατευόμενος μάρτυρας Σαράφης, ο οποίος κατέθεσε ότι ο Αναστασίου χρηματίστηκε με το ποσό των 120.000 ευρώ (Τινάζεται στον αέρα η υπόθεση Novartis – Θα μιλήσει και δεύτερος προστατευόμενος μάρτυρας;, 2019). Ωστόσο παρά τις καταθέσεις, οι Εισαγγελείς

Διαφθοράς τον ενέταξαν στο πρόγραμμα των προστατευόμενων μαρτύρων. Ο ίδιος κατέθεσε μήνυση στους άλλους δύο προστατευόμενους μάρτυρες για συκοφαντική δυσφήμιση και ψευδορκία.

4.1.4 Η αντίδραση των πολιτικών κομμάτων

Ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν από τα πρώτα κόμματα τα οποία είχαν καταγγείλει ότι η δίωξη του Παπαγγελόπουλου ήταν πολιτική κίνηση καθώς και ότι το πόρισμα της Νέας Δημοκρατίας στηρίζεται σε ψευδείς καταθέσεις. Το Κίνημα Αλλαγής υποστήριξε ότι το σκάνδαλο Novartis υπήρξε και είχε πραγματοποιηθεί από τη Νέα Δημοκρατία ενώ προσπάθησε να συγκαλυφθεί από το ΣΥΡΙΖΑ. Και το ΚΚΕ υποστήριξε κατηγορηματικά ότι υπήρξε το σκάνδαλο Novartis και η αιτία ήταν η εμπορευματοποίηση της υγείας σε συνδυασμό με την ανάγκη για πολιτική εξουσία. Η Ελληνική Λύση έδωσε μεγαλύτερη βαρύτητα στα χρήματα τα οποία έχουν κλαπεί από τους Έλληνες και όχι στον διχασμό που έχει δημιουργηθεί ανάμεσα στα κόμματα.

4.1.5 Μετέπειτα εξελίξεις

Τον Απρίλιο του 2018 μετά από εισήγηση, η οποία πραγματοποιήθηκε από βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ και των ΑΝ.ΕΛ, η επιτροπή η οποία είχε συσταθεί για την προκαταρκτική εξέταση της υπόθεσης αποφάσισε ότι τις αποφάσεις για την υπόθεση της Novartis πρέπει να της λαμβάνει η Εισαγγελία Διαφθοράς καθώς έκρινε τη Βουλή αναρμόδια (Τέλος η προανακριτική για Novartis. Αναρμόδια η Βουλή να προχωρήσει σε διώξεις, 2018).

Τον Απρίλιο του 2019, ένα χρόνο αργότερα, η υπόθεση για τους Παναγιώτη Πικραμμένο, Γιώργο Κουτρουμάνη, Ευάγγελο Βενιζέλο και Ανδρέα Λυκουρέντζο τέθηκε στο αρχείο (Στάθης, 2019). Ταυτόχρονα η Εισαγγελία Διαφθοράς έκανε αίτημα στη Βουλή για να αρθεί η ασυλία του Ανδρέα Λοβέρδου ώστε να μπορέσει να καταθέσει για την υπεράσπιση του όσον αφορά τις κατηγορίες για δωροληψία εις βάρος του Δημοσίου κατά τα έτη 2011-2012 (Κονταρίνης, 2019). Αργότερα ο Ανδρέας Λοβέρδος κατέθεσε μηνύσεις έναντι του Νικόλαου Μανιά καθώς και της προστατευόμενης μάρτυρας Αικατερίνης Κελέση, τους οποίους κατηγορούσε ως ψευδομάρτυρες (Νέες Μηνύσεις Λοβέρδου για την υπόθεση Novartis, 2019).

Τον Ιούνιο του 2019 ο Ιωάννης Αγγελής πρώην εποπτεύων της Εισαγγελίας Διαφθοράς και αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου έκανε αίτημα να ανασυρθούν οι μηνύσεις τις οποίες είχαν κάνει οι Αντώνης Σαμαράς, Ευάγγελος Βενιζέλος και Δημήτρης Αβραμόπουλος προς την Novartis. Η έρευνα αφορούσε αποκλειστικά ενδεχόμενη διάπραξη αξιόποινης πράξης από τους εισαγγελείς Διαφθοράς και ξεκίνησε πάλι καθώς βρέθηκαν έγγραφα τα οποία έδιναν νέο φως στην υπόθεση (Ανασύρονται από το αρχείο οι μηνύσεις Σαμαρά- Βενιζέλου- Αβραμόπουλου για την Novartis, 2019). Την ίδια περίοδο τέθηκε και στο αρχείο η υπόθεση για τον Μάριο Σαλμά καθώς δεν βρέθηκαν αρκετά στοιχεία, τα οποία να αποδεικνύουν ότι είχε εμπλακεί στη νομιμοποίηση μαύρου χρήματος. (Υπόθεση Novartis: Στο αρχείο η έρευνα για τον Μάριο Σαλμά, 2019). Στοιχεία δεν βρέθηκαν ούτε για τον πρώην πρωθυπουργό Αντώνη Σαμαρά ούτε και για τον Γιάννη Στουρνάρα και για αυτόν τον λόγο τον Αύγουστο του 2019 τέθηκαν και οι δικές τους δικογραφίες στο αρχείο.

Οι κατηγορούμενοι θεωρούσαν ότι τους έχουν παγιδεύσει. Πιο συγκεκριμένα ο Αντώνης Σαμαράς θεωρούσε υπεύθυνους των πρώην πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα καθώς και τον αναπληρωτή υπουργό Δικαιοσύνης του ΣΥΡΙΖΑ Δημήτρη Παπαγγελόπουλο. Την ίδια περίοδο, ο Ανδρέας Λοβέρδος κατέθεσε μήνυση κατά της Τολουπάκη, την Εισαγγελέα Διαφθοράς. Μάλιστα ο Λοβέρδος υποστήριξε ότι επρόκειτο για υποκεινόμενες πράξεις από τον Παρασκευόπουλο με απώτερο σκοπό να κατηγορηθούν οι αντίπαλοι της κυβέρνησης στο σκάνδαλο της Novartis (Ζιώγου, 2019).

Μετά τις καταγγελίες προς το πρόσωπο του Δημήτρη Παπαγγελόπουλου η Νέα Δημοκρατία κατέθεσε αίτημα για προανακριτική εξέταση ως προς τον προαναφερόμενο. Τα αδικήματα για τα οποία κατηγορείται είναι η ψευδορκία, η παράβαση καθήκοντος, η κατάχρηση εξουσίας καθώς και η πρόσκληση και η προσφορά για την τέλεση εγκλήματος στους δικαστικούς λειτουργούς (Για τέσσερα αδικήματα η προανακριτική κατά του Δ. Παπαγγελόπουλου, 2019). Για την υπεράσπιση του και ο ίδιος με τη σειρά του κατήγγειλε πολιτική δίωξη ενώ αρνήθηκε όλες τις κατηγορίες τις οποίες του προσάψαν (Βουλή: Προανακριτική επιτροπή για τον Δημήτρη Παπαγγελόπουλο, 2019). Όσον αφορά την σχέση του με την Ελένη Ράικου υποστήριξε ότι η ίδια του είχε ζητήσει να μεσολαβήσει για να ανανεώσει την θητεία

της όμως ο ίδιος το αρνήθηκε. Για τον Ιωάννη Αγγελή ανέφερε ότι όλοι γνωρίζουν τον χαρακτήρα του ενώ υποστήριξε ότι όσα είχε καταθέσει ήταν αβάσιμα. Μάλιστα έκανε λόγο για το μεγαλύτερο πολιτικό σκάνδαλο της μεταπολίτευσης στο οποίο η Νέα Δημοκρατία ήθελε να παγιδεύσει τον ΣΥΡΙΖΑ και τα μέλη του.

Το πόρισμα της εξεταστικής επιτροπής για την εμπλοκή του Δημήτρη Παπαγγελόπουλου εκδόθηκε στις 15 Ιουλίου του 2020. Η επιτροπή κατέληξε ότι ο Δημήτρης Παπαγγελόπουλος κρίνεται ότι τέλεσε τα εγκλήματα της παράβασης καθήκοντος κατά εξακολούθηση σύμφωνα με το άρθρο 259 του ΠΚ, της δωροληψίας πολιτικού αξιωματούχου σύμφωνα με το άρθρο 159 του ΠΚ, της απόπειρας εκβίασης σύμφωνα με το άρθρο 385 του ΠΚ και της σύστασης εγκληματικής οργάνωσης σύμφωνα με το άρθρο 187 του ΠΚ (Προανακριτική για Παπαγγελόπουλο: Σήμερα η τελευταία πράξη στη Βουλή, 2020).

Η Novartis καθώς θέλησε να λύσει το θέμα πιο γρήγορα εκτός δίκης με σκοπό να μην αμαυρωθεί το όνομα της, τον Ιούνιο του 2020 συμφώνησε μέσω εξωδικαστικού συμβιβασμού να καταβάλει το ποσό των 225 εκατομμυρίων ευρώ καθώς παραδέχτηκε ότι την περίοδο μεταξύ 2012 και 2016 η εταιρεία χρημάτιζε γιατρούς και κλινικές της Ελλάδας ώστε να αγοράζουν τα φάρμακά τους (Reuters, 2020). Ο εξωδικαστικός συμβιβασμός της Novartis με τις ΗΠΑ, η οποία μεταφράστηκε και στα ελληνικά αναφέρει πως τα 345 εκατομμύρια δολάρια τα οποία έδωσε η φαρμακοβιομηχανία στις ΗΠΑ δεν αφορούσε μόνο γιατρούς αλλά και προσπάθειες δωροδοκίας πολιτικών προσώπων κατά την περίοδο 2012-2015 δηλαδή της κυβέρνησης του Αντώνη Σαμαρά (Novartis: Στη Βουλή το επίσημο κείμενο του εξωδικαστικού συμβιβασμού, 2020).

Η απόφαση του Δικαστικού Συμβουλίου δημοσιεύθηκε τον Ιούλιο του 2022. Σύμφωνα με την απόφαση η Ελένη Τουλoupάκη δεν παραπέμφθηκε για την υπόθεση της Novartis αλλά για κατάχρηση εξουσίας, η οποία αφορούσε την απόκρυψη των καταγγελιών για τον Παναγιώτη Κουρουμπλή, οι οποίες έγιναν από το πολιτικό κόμμα ΚΙΝΑΛ-ΠΑΣΟΚ. Για την παράλειψη αποστολής των καταγγελιών του Κουρουμπλή στη Βουλή κατηγορήθηκε και ο Δημήτρης Παπαγγελόπουλος. Όσον αφορά τη διερεύνηση για την υπόθεση Novartis το βούλευμα αναφέρει ότι ενήργησαν σωστά και με βάση τα καθήκοντα τους. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι το σκάνδαλο της Novartis ήταν υπαρκτό και δεν προέκυψε από στημένα στοιχεία καθώς και οι δύο κατηγορούμενοι

προσπαθούσαν να διαλευκάνουν την υπόθεση (Δικαιοσύνη: Σκάνδαλο και όχι σκευωρία η υπόθεση Novartis – Τι αποφαίνεται για Παπαγγελόπουλο, Τουλουπάκη, 2022). Στο πόρισμα απαλλάχθηκαν και οι δημοσιογράφοι οι οποίοι είχαν κατηγορηθεί όπως ο Κώστας Βαξεβάνης, ο Αλέξανδρος Τάρκας και ο Γιάννας Παπαδάκος (Σκάνδαλο Novartis: Οριστική απαλλαγή Βαξεβάνη και Παπαδάκου, χωρίς παραπομπή σε δίκη, πρότεινε η Εισαγγελέας, 2022).

Ταυτόχρονα το 2022 συστάθηκε με εντολή του Υπουργού Υγείας Θάνο Πλεύρη επιτροπή διαπραγμάτευσης με σκοπό να προβεί στις απαραίτητες συζητήσεις με την Novartis (Υπ. Υγείας: Σύσταση Επιτροπής για εξωδικαστικό συμβιβασμό με τη Novartis, 2022). Ως μέλη της επιτροπής ορίστηκαν οι Παρασκευοπούλου Παναγιώτα, Κώστα Γιαννούλα, Μακαρούνη Αναστασία, Καρακωνσταντής Παναγιώτης, Λίτσα Παναγιώτα. Πρόεδρος της επιτροπής ορίστηκε ο Καρακωνσταντής Παναγιώτης και γραμματέας η Λίτσα Παναγιώτα.

Το 2023 η υπόθεση της Novartis έκλεισε οριστικά και για τα μη πολιτικά πρόσωπα με το βούλευμα υπ' αριθμόν 764/2023. Πιο συγκεκριμένα το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών αθώωσε τα στελέχη της φαρμακοβιομηχανίας, τα οποία είχαν κατηγορηθεί για δωροδοκία πολιτικών προσώπων («Ταφόπλακα» στο σκάνδαλο Novartis, 2023). Το βούλευμα έβγαλε την απόφαση καθώς δεν βρέθηκαν στοιχεία για την ενοχή τους, μετά από επτά χρόνια από την έναρξη των ερευνών ότι ο Κωνσταντίνος Φρουζής, πρώην ανώτατο στέλεχος της Novartis Hellas καθώς και ο καθηγητής Νίκος Μανιαδάκης δεν τέλεσαν το αδίκημα της δωροδοκίας όσον αφορά τα δέκα άτομα τα οποία κατηγορούνται για το αδίκημα της δωροληψίας (Υπόθεση Novartis: Έκλεισε οριστικά με βούλευμα - Ποιοι απαλλάσσονται, 2023). Την ίδια στιγμή ο οικονομικός εισαγγελέας Χρ. Μπαρδάκης ζητάει την έναρξη ποινικής δίωξης για 15 γιατρούς οι οποίοι λάμβαναν χρήματα όταν συνταγογραφούσαν τα φάρμακα της Novartis.

Συμπεράσματα

Η εγκληματολογία ξεκίνησε να μελετάει τα εγκλήματα του λευκού κολάρου ενώ στη συνέχεια έκανε προσπάθεια να αναλύσει το οργανωμένο έγκλημα. Στη συνέχεια η έρευνα στράφηκε προς τα εγκλήματα του κράτους και τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα. Το χαρακτηριστικό αυτών των εγκλημάτων είναι ότι δύσκολα εντοπίζονται σε σχέση με την εγκληματικότητα του δρόμου. Το γεγονός αυτό καθιστά την μελέτη τους και κατ' επέκταση την αντιμετώπιση τους σύνθετη.

Από την ανάλυση της εργασίας προκύπτει ότι το κρατικό-εταιρικό έγκλημα είναι δυνατό πολλές φορές να μην γίνεται αντιληπτό. Πρόκειται ωστόσο για ένα σύγχρονο ζήτημα, το οποίο φανερώνει τα τρωτά σημεία της πολιτικής ηγεσίας. Το κρατικο-εταιρικό έγκλημα μας επιτρέπει να κατανοήσουμε πώς η δυσλειτουργική σχέση μεταξύ κράτους και επιχειρήσεων οδηγεί σε παραβιάσεις διαφόρων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με έμφαση στα κοινωνικά, πολιτισμικά και οικονομικά. Αν και πρόκειται για έναν πρόσφατο όρο, μέσω της εργασίας αποδείχτηκε ότι στην Ελλάδα έχουν υπάρξει κρατικό-εταιρικά εγκλήματα. Οι ασάφειες στον ορισμό του καθώς και οι προβληματισμοί οι οποίοι προκύπτουν, δυσχεραίνουν το έργο των επιστημόνων ως προς την ανάλυση και κατανόηση του φαινομένου (Βιδάλη, 2017: 134-135). Καθώς τα εγκλήματα της βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας έχουν πολλές ομοιότητες μεταξύ τους παρουσιάζεται δύσκολος ο διαχωρισμός τους. Μάλιστα κυριαρχούσε και η άποψη του Chambliss, ο οποίος υποστήριζε ότι το κρατικό έγκλημα, το έγκλημα του λευκού κολάρου και το οργανωμένο έγκλημα πρόκειται για το ίδιο έγκλημα. Παρόλες τις διαφορές ή τις ομοιότητες τις οποίες παρουσιάζουν, είναι γεγονός ότι τα εγκλήματα βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας προσαρμόζονται στις εκάστοτε πολιτικές και οικονομικές συνθήκες (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 128).

Η επιθυμία των πολιτικών προσώπων αλλά και των εταιρειών για κέρδος οδηγεί σε περιστατικά διαφθοράς. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, ως έκφραση της διαφθοράς στα ανώτερα επίπεδα της κοινωνικοοικονομικής πυραμίδας, δεν αποτελεί μια μεμονωμένη ανωμαλία σε ένα κατά τα άλλα εύρυθμο σύστημα, αλλά ένα εγγενές στοιχείο της ίδιας του της δομής. Σκοπός του εθνικού νομοθέτη είναι να μπορέσει να περιορίσει τη διαφθορά. Παρατηρείται όμως ότι οι νόμοι τόσο σε ιδιωτικό όσο και δημόσιο επίπεδο

παρουσιάζουν ατέλειες σκόπιμες και μη, οι οποίες λειτουργούν προς όφελος εκείνων που κατέχουν εξουσία (Φαλσιανί & Μινκούτσι, 2015: 161). Έχοντας ως οδηγό τα διεθνή κείμενα συμβουλευέται πάντοτε την ομάδα G8, τον ΟΗΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ε.Ε.. Οι επιλογές του όσον αφορά το φαινόμενο της διαφθοράς βρίσκουν αντίκτυπο τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα. Η παγκοσμιοποίηση, οι γρήγοροι ρυθμοί της καθημερινότητας καθώς και οι νέες τεχνολογίες οδηγούν σε αύξηση αυτού του είδους της εγκληματικότητας.

Οι περιπτώσεις κρατικού-εταιρικού εγκλήματος μας υπενθυμίζουν ότι τον κόσμο τον ελέγχει η πολιτική ελίτ. Κάθε φορά που οι επιθυμίες των μεγάλων εταιρειών και της πολιτικής ηγεσίας έχουν κοινή βάση πραγματοποιούνται συμφωνίες μεταξύ τους με σκοπό να ενδυναμωθεί η δυναμική των εταιρειών. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα ενισχύεται από την αντίληψη ότι η παραβίαση του νόμου είναι ασφαλής, εφόσον υπάρχει η βεβαιότητα πως δεν θα αποκαλυφθεί (Φαλσιανί & Μινκούτσι, 2015: 133). Αυτή η αίσθηση ατιμωρησίας εδραιώνεται όταν το κράτος λειτουργεί ως σύμμαχος αντί ως ρυθμιστικός αντίπαλος. Ωστόσο, όταν ο πολιτικός κόσμος μετατρέπεται σε εργαλείο των οικονομικών συμφερόντων, η ίδια η δημοκρατία τίθεται σε κίνδυνο. Η κοινωνία καταλήγει να είναι θύμα των εταιρειών και της πολιτικής ηγεσίας, η οποία λόγω της θέσης της είναι ικανή να καθοδηγεί τον νόμο. Ως απλοί παρατηρητές αρκετές φορές βλέπουμε ότι κάποιες πολιτικές ενέργειες εξελίσσονται με διαφορετικό τρόπο από τον προβλεπόμενο ενώ δεν μπορούμε να επέμβουμε και να τις εμποδίσουμε (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 94-100). Η θέση της εκάστοτε κυβέρνησης παρουσιάζεται και αυτή δυσμενής καθώς ακόμη και να ήθελαν να περιορίσουν το φαινόμενο δεν μπορούν να το ελέγξουν καθώς αυτό εκτείνεται σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στην παρούσα εργασία ασχοληθήκαμε με δύο μεγάλα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα, το σκάνδαλο της Siemens και το σκάνδαλο της Novartis. Και τα δύο παραδείγματα είναι ικανά να αναδείξουν το μέγεθος του προβλήματος.

Το σκάνδαλο της Siemens αποτελεί ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα κρατικό-εταιρικού εγκλήματος, καθώς αποτυπώνει τη συνεργασία μεταξύ μεγάλων επιχειρήσεων και κρατικών θεσμών για την προώθηση αμοιβαίων συμφερόντων μέσω παράνομων πρακτικών, όπως η δωροδοκία, η διαφθορά και η κατάχρηση εξουσίας. Δεν αποτελεί μια απλή εκτροπή από τη νομιμότητα, αλλά μια καλά οργανωμένη

διαδικασία που λειτουργεί με μηχανισμούς παρόμοιους με αυτούς μιας επιχείρησης. Βασίζεται σε στρατηγικές συνεργασίες, σχεδιασμό, δικτύωση και διαχείριση πόρων, με απώτερο στόχο τη διατήρηση και διεύρυνση της εξουσίας και του κέρδους. Η περίπτωση της Siemens επιβεβαιώνει ότι η επιθυμία της εταιρείας να αναπτυχθεί την οδήγησε σε αθέμιτα μέσα. Δωροδοκώντας πολιτικά πρόσωπα είχε συνάψει πολλές συμβάσεις με το κράτος, οι οποίες όπως διαφαίνεται από την ανάλυση της εργασίας δεν υλοποιήθηκαν όπως θα έπρεπε. Η ποινική διαδικασία υπέστη πολλές καθυστερήσεις με αποτέλεσμα την αθώωση όλων των κατηγορούμενων λόγω παραγραφής των αδικημάτων των οποίων διέπραξαν, το οποίο αποδεικνύει ότι υπήρχε συγκάλυψη. Καθώς εμπλέκονταν πολιτικά πρόσωπα η πολιτική ηγεσία γνώριζε τι έπρεπε να πράξει ώστε να αθωωθούν οι κατηγορούμενοι και όπως διαφαίνεται η καθυστέρηση της δίκης δεν ήταν τυχαία. Αξιοσημείωτο είναι ότι η εύρεση στοιχείων για την υπόθεση ήταν αρκετά δύσκολη και οι πληροφορίες αποσπασματικές με αποτέλεσμα η μελέτη της να απαιτεί αρκετή έρευνα.

Όσον αφορά την περίπτωση της Novartis, αυτή μας διδάσκει την σημασία που έχει η ύπαρξη των προστατευόμενων μαρτύρων. Σε τέτοιου είδους εγκλήματα δύσκολα κάποιος θα μπορέσει να φανερώσει τυχόν αδικήματα που έχουν διαπραχθεί καθώς υπάρχει ο φόβος για την ακεραιότητα του. Επιπλέον οι καταστάσεις έκτακτης ανάγκης ειδικά όταν έχει να κάνει με θέματα υγείας είναι ικανές να δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες για την ύπαρξη κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων. Το κράτος στηριζόμενο στην έκτακτη ανάγκη ανέθεσε στην εταιρεία μέσω απευθείας ανάθεσης την προμήθεια αντιγριπικών εμβολίων, φαρμάκων και αντιδραστηρίων για τον ιό του HIV. Όπως αποδείχθηκε στην πορεία η φαρμακευτική εταιρεία υπερκοστολόγούσε τα προϊόντα της με σκοπό το κέρδος με αποτέλεσμα το ελληνικό κράτος να πληρώνει πολλά παραπάνω χρήματα για τα σκευάσματα συγκριτικά με άλλες χώρες ΕΕ, ενώ παραδέχτηκε ότι χρηματοδοτούσε πολιτικά πρόσωπα. Παρόλα αυτά δεν αποδείχθηκε ποτέ ότι υπήρξε δωροδοκία πολιτικών προσώπων.

Τις τελευταίες δεκαετίες εντοπίζονται πολλές υποθέσεις κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων. Η αντιμετώπιση τους κρίνεται επιβεβλημένη όχι μόνο γιατί πλήττεται η οικονομία της χώρας αλλά κυρίως γιατί καταπατούνται ανθρώπινα δικαιώματα.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

Αλοσκόφης, Ο. (2019). Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Ε.Α.Π., σ. 87-109

Αντωνόπουλος, Γ., & Hall, S. (2019). Νόμιμες επιχειρήσεις και "οργανωμένο έγκλημα" στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα : ΕΑΠ., σ. 239-253

Βασιλάντωνοπούλου, Β. (2014). *"Λευκά Κολάρα" & Οικονομικό Έγκλημα*. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας .

Βασιλάντωνοπούλου, Β. (2016). Ποιοι είναι οι «εγκληματίες» στην εποχή μας; Η διαχρονική απάντηση του εγκλήματος του λευκού κολάρου. Στο Μ. Γασπαρινάτου, *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*. Αθήνα: Αντ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ., σ. 977-1009

Βασιλάντωνοπούλου, Β. (2019). Η αντεγκληματική πολιτική για το ξέπλυμα "βρόμικου" χρήματος ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: ΕΑΠ., σ. 255-277

Βιδάλη, Σ. (2013). *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βιδάλη, Σ. (2017). *Πέρα από τα όρια*. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη.

Γασπαρινάτου, Μ. (2019). Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Ε.Α.Π., σ. 157-183

Γεωργούλας, Σ. (2016). *Το Κρατικό-Επιχειρηματικό έγκλημα και ο Αθλητισμός*. Αθήνα: ΚΨΜ.

Γεωργούλας, Σ. (2019). Από το Έγκλημα του Λευκού Κολάρου στο Κρατικό-Επιχειρηματικό Έγκλημα. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των Ισχυρών*. Αθήνα: ΕΑΠ., σ. 41-62

Γιαννακοπούλου, Π. (2016). Η ποσοτική έρευνα στη διασύνδεση. Στο Μ. Γασπαρινάτου, *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*. Αντ. Ν. Σάκκουλα., σ 81-95

Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2007). Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας. *Ποινικά Χρονικά*, σ. 3-19.

Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2014). Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα από τη διεθνή κοινότητα και την Ε.Ε. - Επιδράσεις στην εθνική έννομη τάξη. Στο Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, *Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα: Αξιολόγηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου*. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, σ. 679-744

Κουρούτζας, Χ. (2019). Το έγκλημα αποδίδει; Κρατικά-εταιρικά εγκλήματα στην Ελλάδα. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* Αθήνα: ΕΑΠ., σ. 111-137

Λάζος, Γ. (2005). *Διαφθορά και αντιδιαφθορά*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Ματθίας, Σ. (2005). Διαφθορά και κρατική εξουσία. Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής θεωρίας. *ΕΚΤ*, σ. 1-17.

Μερκούρη, Δ., & Λεϊμονή, Κ. (2010, Απρίλιος). «Ποιος είναι ο Stanley Cohen», *The art of crime*, Τεύχος 14, Διαδικτυακά διαθέσιμο <https://theartofcrime.gr/old/oldartofcrime/old.theartofcrime.gr/index57f0.html?pgtp=1&aid=1271920754>

Μπρεδήμας, Α. (2016). Η έκδοση για αδικήματα διαφθοράς από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου. Στο Μ. Γασπαρινάτου, *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*. Αθήνα : Αντ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σ. 869-984

Ξενάκη, Σ. (2011, Νοέμβριος). «Το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα: η οριοθέτηση. Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, σ. 137-145.

Σπινέλλης, Δ. (2013). Η εγκληματικότητα των πολιτικών στην εξουσία(ή εγκληματικότητα του "ψηλού καπέλου". *Ποινικά Χρονικά*, σ. 4-18.

Σταμούλη, Ε. (2016). Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές. Στο Μ. Γασπαρινάτου, *Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ. 1194-1230

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2012). Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ. *Ποινική Δικαιοσύνη*.

Τέλλογλου, Τ. (2009). *Το Δίκτυο*. Αθήνα: ΣΚΑΙ βιβλίο.

Φαλσιανί, Ε., & Μινκούτσι, Α. (2015). *Το Χρηματοκιβώτιο των Φοροφυγάδων*. Αθήνα: Λιβάνης.

Χατζηκώστας, Κ. (2016). Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. *Ποινική Δικαιοσύνη*.

Χλούπης, Γ. (2016). Η Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κατά την αντιμετώπιση του υπερεθνικού εγκλήματος. Στο Μ. Γασπαρινάτου, *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*. Αθήνα: Αντ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σ. 1231-1247

Χλούπης, Γ. (2020). Το άρθρο 187. «Η περιπέτεια μιας εγκληματικής οργάνωσης».Ποιν.Δικ.

Χουλιάρης, Α. (2016). *Societas delinquere non potest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens»*. Στο Μ. Γασπαρινάτου, *Οικονομικό Έγκλημα, Οργανωμένο έγκλημα και Κρίση. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*. Αθήνα: Αν. Ν. Σάκκουλας, σ. 1124-1165

Χουλιάρης, Α. (2021, Νοέμβριος). Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα. *The Art of Crime*, Τεύχος 11, 54-98
Διαδικτυακά

διαθέσιμο:

<https://theartofcrime.gr/%CF%84%CE%BF%CF%86%CE%B1%CE%B9%CE%BD>

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Chambliss, W. (2006). *On the Symbiosis Between Criminal Law and Criminal Behavior*. New Jersey: John Wiley & Sons, Ltd.

Cressey, D. (2009). *The Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*.

Friedrichs, D., & Friedrichs, J. (2002-03). The World Bank and crimes of globalization: A case study. *Social Justice* 29, pp. 1-12.

Green, P., & Ward, T. (2004). *State Crime: Governments, Violence and Corruption*. London: Pluto Press.

Hirschfeld, K. (2015). *Gangster Statew, Organised Crime, Kleptocracy and Political collapse*. Palgrave Macmillan.

Michalowski, R., & Kramer, R. (2007). State-Corporate Crime and Criminology Inquiry. Στο H. Pontel, & G. Geis, *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime*. Boston: Springer, pp. 200-219

Michalowski, P.&Kramer, P. (2007). State corporate crime and criminological inquiry. *International Handbook of white collar and corporate crime*. pp(200-213)

Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014). *Organized Crime. A Contested Concept*, in Paoli L., (ed), *The Oxford Handbook of Organised Crime*. United Kingdom: Oxford University Press.

Passas N.(1991)..”Anomie and corporate deviance” *Contemporary crisis* 14 .pp.157-178.

Passas, N., & Nelken, D. (1993). The thin line between legitimate and criminal enterprises: Subsidy frauds in the European Community. *Crime, Law and Social Change*, pp. 223-243.

.Ruggiero V.(1996). Organised Crime and Corporate Crime in Europe. Dartmouth, Oldershot

Ruggiero, V. (1997). Criminals and Service Providers: Cross- national dirty. Στο M. Dodge, & W. Huisman, *Crime, Law and Social Change*. Kluwer Academic Publishers, pp. 27-38

Sutherland, E. (1983). *White Collar Crime - The Uncut Version*. New Heaven & London: Yale University Press.

Ηλεκτρονικές πηγές

«Ανασύρονται από το αρχείο οι μηνύσεις Σαμαρά- Βενιζέλου- Αβραμόπουλου για την Novartis.» (2019). *Parapolitika.gr*, 24-6-2019, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.parapolitika.gr/politiki/article/1004661/anasurodai-apo-to-arheio-oi-minuseis-samara-venizelou-avramopoulou-gia-tin-novartis/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

ΑΜΠΕ. (2021). «Τον Σεπτέμβριο η δευτεροβάθμια δίκη για τη σύμβαση του 1997 μεταξύ ΟΤΕ-Siemens», *Η Ναυτεμπορική*, 25-5-2021 , Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.naftemporiki.gr/society/581129/ton-septemvrio-i-defterovathmia-diki-gia-ti-symvasi-tou-1997-metaxy-ote-siemens/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Βαξεβάνης, Κ. (2018). «Ο Κώστας Βαξεβάνης αναλύει όσα πρέπει να γνωρίζετε για το σκάνδαλο Novartis», *Documento*, Διαδικτυακά διαθέσιμο: https://www.youtube.com/watch?v=REfBzVZ2_10 [προσπέλαση: 19-1-2024]

Βαξεβάνης, Κ. (2019). «Novartis-gate: Χορηγία Αβραμόπουλου με 200 εκατ. Ευρώ». *Documento*, 26-1-2019, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.documentonews.gr/article/novartis-gate-xorhgia-abramopoyloy-me-200-ekst-eyrw/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Βιομηχανία απευθείας αναθέσεων για προστατευτικές μάσκες.» (2020). *Εφημερίδα των Συντακτών*, 4-5-2020, Διαδικτυακά διαθέσιμο: https://www.efsyn.gr/politiki/241787_biomihania-apeytheias-anatheseon-gia-prostateytikes-maskes [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Βουλή: Προανακριτική επιτροπή για τον Δημήτρη Παπαγγελόπουλο» (2019). *Euronews*, 9-10-2019, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://gr.euronews.com/2019/10/09/voulis-proanakritiki-epitropi-gia-ton-dimitri-papangelopoulo> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Για τέσσερα αδικήματα η προανακριτική κατά του Δ. Παπαγγελόπουλου». (2019). *Η Καθημερινή*, 26-9-2019, Διαδικτυακά διαθέσιμο:

<https://www.kathimerini.gr/politics/1044342/gia-tessera-adikimata-i-proanakritiki-kata-toy-d-papaggelopoyloy/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Δεμέτης, Χ. (2018). «Τα 10 μεγαλύτερα πολιτικά σκάνδαλα της μεταπολίτευσης», *news247*, 27-10-2018, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://news247gr.exposure.co/politikaskandala> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Δικαιοσύνη: Σκάνδαλο και όχι σκευωρία η υπόθεση Novartis – Τι αποφαινεται για Παπαγγελόπουλο, Τολουπάκη». (2022). *Sofokleousin.gr*, 1-7-2022, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.sofokleousin.gr/eidiko-dikastirio-skandalo-kai-oxi-skeyoria-i-ypothesi-novartis-t> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Ζιώγου, Σ. (2019). «Υπόθεση Novartis: Μήνυση Λοβέρδου κατά των εισαγγελέων», *Dnews.gr*, 16-9-2019, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.dnews.gr/eidhseis/politikes-eidhseis/270023/ypothesi-novartis-minysi-loverdou-kata-ton-eisaggeleon> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Κάλφας, Ε. (2018). «Με απλά λόγια: Πώς λειτουργεί η προστασία μαρτύρων στην Ελλάδα;», *Mikropragmata.lifo*, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://mikropragmata.lifo.gr/featured/pos-leitourgei-i-prostasia-martyron-stin-ellada/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Κόκκαλη, Β. (2015). «Ισόβια στον Σμπώκο για το σκάνδαλο με το σύστημα «Ερμής»», *Πρώτο Θέμα*, 19-10-2015, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.protothema.gr/politics/article/519354/isovia-ston-sboko-gia-to-skandalo-me-to-sustima-ermis/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Κόκκαλη, Β. (2020). «Αποφυλακίστηκε το πρώην στέλεχος της Siemens Πρόδρομος Μαυρίδης», *Πρώτο Θέμα*, 27-1-2020, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.protothema.gr/greece/article/969058/apofulakistike-to-proin-stelechos-tis-siemens-prodromos-mauridis/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Κόκκαλη, Β. (2022). «Εφετείο: Όλοι αθώοι για τα «μαύρα ταμεία» της Siemens», *Πρώτο Θέμα*, 26-9-2022, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.protothema.gr/greece/article/1288679/efeteio-oloi-athooi-gia-ta-maura-tameia-tis-siemens/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Κόλλια, Ε. (2017). «Στις ΗΠΑ για το σκάνδαλο της Novartis η εισαγγελέας διαφθοράς», *Το Βήμα*, 16-11-2017, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.tovima.gr/2017/11/16/society/stis-ipa-gia-to-skandalo-tis-novartis-i-eisaggeleas-diafthoras/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Κονταρίνης, Γ. (2019). «Υπόθεση Novartis: Αίτημα για άρση ασυλίας του Ανδρέα Λοβέρδου λόγω «ενδείξεων δωροδοκίας»», *CNN Greece*, 8-4-2019, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.cnn.gr/politiki/story/172177/ypothesi-novartis-aitima-gia-arsis-asylias-toy-andrea-loverdoy-logo-endeixeon-dorodokias> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Λιάλιος, Γ. (2023). «Ο βουβός ασύρματος που ακόμη πληρώνουμε», *Η καθημερινή*, 13-3-2023, Διαδικτυακά διαθέσιμο : <https://www.kathimerini.gr/society/562317919/o-voyvos-asyrmatos-poy-akomi-plironoyme/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Λόγιος Ερμής. (2016). « Φάκελος Siemens: Το μεγαλύτερο πολιτικό και οικονομικό σκάνδαλο», *Λόγιος Ερμής*, Διαδικτυακά διαθέσιμο : https://www.logiosermis.net/2013/07/siemens_26.html#.Vye3wNWsWt0 [προσπέλαση: 19-1-2024]

Μάνδρου, Ι. (2017). «Βαρύ κλίμα μετά την παραίτηση Ράικου», *Η Καθημερινή*, 28-3-2017, Διαδικτυακά διαθέσιμο <https://www.kathimerini.gr/society/902514/vary-klima-meta-tin-paraitisi-raikoy/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Μάνδρου, Ι. (2022, Σεπτεμβρίου 27). «Υπόθεση Siemens: Η καθυστέρηση οδήγησε στην απαλλαγή», *Η Καθημερινή*, 27-9-2022, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.kathimerini.gr/society/562063240/oliki-paragrafi-gia-to-skandalo-siemens/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Μήνυση για την υπόθεση Novartis κατέθεσε ο Ευ. Βενιζέλος.» (2018). *Newpost*, 20-2-2018, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://newpost.gr/politiki/mhnysh-gia-thn-ypothesh-novartis-katethese-o-ey-benizelos/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Μήνυση Σαμαρά σε Τσίπρα: «Δεν θα επιβάλει καθεστώς Μαδούρο στην Ελλάδα.»» (2018). *Protagon.gr*, 15-2-2018, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.protagon.gr/epikairotita/minysi-samara-se-tsipra-den-tha-epivalei-kathestws-madouro-stin-ellada-vinteo-44341567258> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Μιχοπούλου, Α. (2018). «Το ΚΕΕΛΠΝΟ στην υπηρεσία της Novartis.», *Documento*, 22-10-2018, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.documentonews.gr/article/to-keelpno-sthn-yphresia-ths-novartis/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Novartis: Στη Βουλή το επίσημο κείμενο του εξωδικαστικού συμβιβασμού» (2020). *Η καθημερινή*, 8-7-2020, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.kathimerini.gr/politics/1086575/novartis-sti-voyli-to-episimo-keimeno-toy-exodikastikoy-symvivas moy/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Νέες Μηνύσεις Λοβέρδου για την υπόθεση Novartis». (2019). *Το Βήμα*, 20-5-2019 , Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.tovima.gr/2019/05/20/politics/nees-minyseis-loverdou-gia-tin-ypothesi-novartis/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Παπαντωνίου, Σ. (2020). «Υπόθεση Novartis: Αποκατάσταση της ζημίας του Δημοσίου», *Η καθημερινή*, 27-6-2020, Διαδικτυακά διαθέσιμο : <https://www.kathimerini.gr/politics/1084823/ypothesi-novartis-apokatastasi-tis-zimias-toy-dimosioy/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Πολλάτος, Μ. (2010). «Ποινικές διώξεις για τον ανύπαρκτο «Ερμή» της Siemens», *Πρώτο Θέμα*, 24-6-2010, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.protothema.gr/politics/article/72686/poinikes-diokseis-gia-ton-anyparkto-ermh-ths-siemens/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Πουλακίδας, Κ. (2018). «Όσα γνωρίζουμε για το σκάνδαλο Novartis. Οι μάρτυρες-κλειδιά, οι πρωθυπουργοί, οι υπουργοί και η δικογραφία που σήμερα πάει στη Βουλή», *Huffpost*, 6-2-2018, Διαδικτυακά διαθέσιμο: https://www.huffingtonpost.gr/entry/osa-ynorizoeme-yia-to-skandalo-novartis-oi-marteres-kleidia-oi-prothepoeryoi-oi-epoeryoi-kai-e-dikoyrafia-poe-semera-paei-ste-voele_gr_5a793a83e4b00f94fe9450ee [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Προανακριτική για Παπαγγελόπουλο: Σήμερα η τελευταία πράξη στη Βουλή». (2020). *TA NEA*, 22-7-2020, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.tanea.gr/2020/07/22/politics/proanakritiki-gia-papaggelopoulo-simera-i-teleytaia-praksi-sti-vouli/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Προανακριτική και για τους δέκα πολιτικούς που εμπλέκονται στην υπόθεση Novartis» (2018)., *Η καθημερινή*, 22-2-2018, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.kathimerini.gr/politics/949900/proanakritiki-kai-gia-toys-deka-politikoy-poy-emplekontai-stin-ypothesi-novartis/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Σιούτη, Β. (2018). «Υπόθεση Novartis: Σκάνδαλο ή σκευωρία;», *Lifo*, 20-2-2018, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.lifo.gr/stiles/ypothesi-novartis-skandalo-i-skeyoria> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Σκάνδαλο Novartis: Οριστική απαλλαγή Βαξεβάνη και Παπαδάκου, χωρίς παραπομπή σε δίκη, πρότεινε η Εισαγγελέας.» (2022). *Thepressproject*, 14-6-2022, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://thepressproject.gr/skandalo-novartis-oristikiki-apallagivaxe-vani-kai-papadaku-choris-parapobi-se-diki-proteine-i-eisangeleas/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Στάθης, Π. (2019). «Άνθρακες ο θησαυρός για τη Novartis: 4 στο αρχείο, 5 υπό έρευνα και ένας καλείται ως ύποπτος (Λοβέρδος)», *Capital.gr*, 8-4-2019, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.capital.gr/politiki/3353347/anthrakes-o-thisauros-gia-ti-novartis-4-sto-arxeio-5-upo-ereuna-kai-enas-kaleitai-os-upoptos-loberdos/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Σταυρόπουλος, Λ. (2010). «Τα ελληνικά νοσοκομεία αγόραζαν μόνο... Siemens», *Neos Kosmos*, 23-9-2010, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://neoskopos.com/el/2010/09/23/news/greece/%CF%84%CE%B1-%CE%B> [προσπέλαση: 19-1-2024]

««Ταφόπλακα» στο σκάνδαλο Novartis». (2023), *Η εφημερίδα των Συντακτών*, 29-5-2023, Διαδικτυακά διαθέσιμο: https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiosyni/391702_tafoplaka-sto-skandalo-novartis [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Τέλος η προανακριτική για Novartis. Αναρμόδια η Βουλή να προχωρήσει σε διώξεις.» (2018), *HuffPost Greece*, 17-4-2018, Διαδικτυακά διαθέσιμο: https://www.huffingtonpost.gr/entry/telos-e-proanakritike-yia-novartis-anarmodia-e-voele-na-prochoresei-se-dioxeis_gr_5ad64dfbe4b0edca2cbeb500 [προσπέλαση: 19-1-2024]

Τέλλογλου, Τ. (2012). «Το πλούσιο παρασκήνιο στην υπόθεση Siemens», *Η Καθημερινή*, 8-4-2012, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.kathimerini.gr/politics/455119/to-ploysio-paraskinio-stin-ypothesi-siemens/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Τερζής, Δ. (2018). «Στο μικροσκόπιο και οι «καραβιές» αντιγριπικών εμβολίων επί Αβραμόπουλου», *Η εφημερίδα των Συντακτών*, 7-2-2018, Διαδικτυακά διαθέσιμο: https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/139536_sto-mikroskopio-kai-oi-karabies-antigripikon-embolion-epi-abramopoyloy [προσπέλαση: 19-1-2024]

Τζιοβάρης. (2010). ««Αλώνιζε» και στα νοσοκομεία η Siemens», *Το Βήμα*, 14-7-2010, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.tovima.gr/2010/07/14/politics/alwnize-kai-sta-nosokomeia-i-siemens/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Κανέλλης Β. (2019) «Τινάζεται στον αέρα η υπόθεση Novartis – Θα μιλήσει και δεύτερος προστατευόμενος μάρτυρας;» *In Newspaper*, 4-1-2019, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.in.gr/2019/01/04/greece/apokalypsi-tinazetai-ston-aera-ypothesi-tis-novartis-tha-milisei-kai-deyteros-prostateyomenos-martyras/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Τριάντης, Β. (2019). «Παρήγγειλαν με μπακαλόχαρτο εμβόλια για... δυόμισι Ελλάδες» *Documento*, 24-1-2019, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.documentonews.gr/article/parhggeilan-me-mpakaloxarto-embolia-gia-dyomisi-ellades/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Υπ. Υγείας: Σύσταση Επιτροπής για εξωδικαστικό συμβιβασμό με τη Novartis» (2022). *Insider*, 12-5-2022, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.insider.gr/epiheiriseis/226185/yp-ygeias-systasi-epitropis-gia-exodikastiko-symbibasmo-me-ti-novartis> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Υπόθεση Novartis: Έκλεισε οριστικά με βούλευμα - Ποιοι απαλλάσσονται». (2023). *CNN GREECE*, 29-5-2023, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.cnn.gr/politiki/story/365500/ypothesi-novartis-ekleise-oristika-me-voylevma-poioid-apallassontai> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Υπόθεση Novartis: Στο αρχείο η έρευνα για τον Μάριο Σαλμά» (2019). *Newsit.gr*, 14-7-2019, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.newsit.gr/politikh/ypothesi-novartis-sto-arxeio-i-ereyna-gia-ton-mario-salma/2833699/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

«Υπόθεση Novartis: Τι υποστηρίζουν οι μάρτυρες». (2018). *Η Καθημερινή*, 8-2-2018, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.kathimerini.gr/politics/947526/ypothesi-novartis-ti-ypostirizoun-oi-martyres/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Greek Corruption. (χ.χ.). «Παναγιώτης Αθανασίου π. Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος Υπόθεση Siemens», *Greek Corruption*, Διαδικτυακά Διαθέσιμο: <https://www.greekcorruption.dk/el/%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B3> [προσπέλαση: 19-1-2024]

iefimerida.gr, N. (2018). «Μόνο στην Ελλάδα κατηγορούνται πολιτικοί για την υπόθεση Novartis», *iefimerida.gr*, 8-2-2018, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.iefimerida.gr/news/394885/mono-stin-ellada-katigoroyntai-politikoi-gia-tin-ypothesi-novartis> [προσπέλαση: 19-1-2024]

In newspaper. (2011). «Τι αναφέρει το πόρισμα για τη Siemens, τα πρόσωπα και η περαιτέρω διαδικασία», *In newspaper*, 22-1-2024, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.in.gr/2011/01/25/greece/ti-anaferei-to-porisma-gia-ti-siemens-ta-proswpa-kai-i-peraiterw-diadikasia/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Newsroom. (2008). «Σύμβαση ΟΣΕ – Siemens τον Απρίλιο του 2005», *Η Καθημερινή*, 24-6-2008, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.kathimerini.gr/politics/326568/symvasi-ose-siemens-ton-aprilio-toy-2005/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Newsroom. (2022). «Δίκη Siemens: Μεταφράσεις στο παρά ένα πριν την παραγραφή!», *Newsbreak*, 13-3-2022, Διαδικτυακά διαθέσιμο: <https://www.newsbreak.gr/ellada/308073/diki-siemens-metafraseis-sto-para-ena-prin-tin-paragrafi/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Reuters. (2020). «Novartis, former unit to pay \$346 million to resolve U.S. bribery charges», *Reuters*, 25-6-2020, Διαδικτυακά διαθέσιμο : <https://www.reuters.com/article/novartis-corruption-settlements-idUKL1N2E21E6/> [προσπέλαση: 19-1-2024]

Νομοθεσία

Νόμος 2656/1998: *Κύρωση της Σύμβασης για την καταπολέμηση της δωροδοκίας αλλοδαπών δημόσιων λειτουργών σε διεθνείς επιχειρηματικές συναλλαγές*, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 265/1.12.1998)

Νόμος 2928/2001: *Τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλες διατάξεις για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων*. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 141/27.6.2001)

Νόμος 3560/2007 : *Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης ποινικού δικαίου για τη διαφθορά και του Πρόσθετου σ' αυτήν Πρωτοκόλλου*, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 103/14-5-2007)

Νόμος 3666/2008: *Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της Διαφθοράς και αντικατάσταση συναφών διατάξεων του Ποινικού Κώδικα*, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 113/18.6.2008)

Νόμος 3875/2010: *Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις*. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 158/20.9.2010)

Νόμος 4254/2014: *Μέτρα στήριξης και ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας στο πλαίσιο εφαρμογής του ν. 4046/2012 και άλλες διατάξεις*. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 85/7.4.2014)

Νόμος 4412/2016: *Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ ΕΕ και 2014/25/ΕΕ)*. , , Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α 147/08.08.2016)

Νόμος 4619/2019: *Κύρωση του Ποινικού Κώδικα*, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 95/11.06.2019)

Νόμος 4637/2019: *Τροποποιήσεις Ποινικού Κώδικα, Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και συναφείς διατάξεις*, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 180/18.11.2019)

Νόμος 4782/2021: *Εκσυγχρονισμός, απλοποίηση και αναμόρφωση του ρυθμιστικού πλαισίου των δημοσίων συμβάσεων, ειδικότερες ρυθμίσεις προμηθειών στους το μείς της άμυνας και της ασφάλειας και άλλες διατάξεις για την ανάπτυξη, τις υποδομές και την υγεία*, , Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 36/9.3.2019)

Νόμος 4855/2021: *Τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλες επείγουσες διατάξεις*, , Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 215/12.11.2021)

Πρωτογενείς Πηγές

Βουλή των Ελλήνων (2011). *Πόρισμα της Εξεταστικής Επιτροπής «για τη διερεύνηση της υπόθεσης “Siemens” στο σύνολο της» Περίοδος ΙΓ'-Σύνοδος Β'.* Ανακτήθηκε από: https://elvetia.org/siemens/pdf/porismnaexetastikis_Siemens.pdf

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.